

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**MÜFESSİRLERE GÖRE KUR'ÂN-I KERÎM'DE GEÇEN
MÜCRİM KAVRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Sümeyye GÜVENÇ

DENİZLİ, 2023

BEYAN

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Sümeyye GÜVENÇ

ÖNSÖZ

İnsanlara hidâyet rehberi olarak gönderilen Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın (c.c.) kulları çeşitli sıfatlarla vasıflandırılmış ve bu bağlamda birtakım kullar “fâcır” sıfatıyla yerilmiş iken birtakım kullar ise “müttaki” sıfatıyla övülmüştür. Kur'ân-ı Kerîm'de geçen Allah'ın (c.c.) kullarına ait sıfatlarından biri de mücrimdir. Mücrim bireyler çeşitli âyetlerde Allah'a (c.c.) şirk koşmasıyla; Allah'ı (c.c.), peygamberini, âhiret gününü inkâr etmesiyle ya da çok büyük günah işlemekle nitelendirilmiştir. Her ne anlama gelirse gelsin, mücrim kişinin Allah'a (c.c.) karşı gelmesiyle ve bu davranışında ısrarcı olmasıyla ön plana çıktığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışmanın oluşturulması, bitirilmesi sırasında benden yardımını esirgemeyen, her daim desteğini hissettiğim ve ilmimi daima kendime örnek aldığım Doç. Dr. Harun ABACI hocamıza, tezimi baştan sonuna kadar okuyarak savunmaya katılıp en verimli hâle gelmesi için yapıcı eleştirileri ve tavsiyeleri ile katkıda bulunan jüri üyeleri Dr.Öğr.Üyesi Muhammet Sacit KURT ve Dr. Öğr. Üyesi Mürsel ETHEM hocalarımıza, içerisinde yüzlerce eseri barındıran ve araştırmacılar için müthiş bir kütüphane olan İSAM'da emeği olan hocalarımıza, bilhassa metin çevirilerinde bana çokça yardımı dokunan Deniz hocama, daima okumam ve kendimi geliştirmem için teşvikte bulunan babama, sevgisi ve güveni ile desteğini esirgemeyen anneme ve kardeşime, bu süreçte desteğini yanımda hissettiğim tüm arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

Gayret bizden, tevfik ise Allah'tandır.

Sümeyye GÜVENÇ

Denizli – 2023

Tezin Başlığı: Müfessirlere Göre Kur'ân-ı Kerîm'de Geçen Mücrim Kavramı	
Tezin Yazarı: Sümeyye GÜVENÇ	Danışmanı: Doç. Dr. Harun ABACI
Kabul Tarihi: 24/11/2023	Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 106
Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri	Bilimsel Dalı: Tefsir
“Mücrim” kavramı, Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın kullarına ait sıfatlardan olup birçok âyette tekrar edilen kavramlardan biridir. Kur'ân-ı Kerîm'i anlama gayretimiz bizi, bu kavramın da araştırılması ve incelenmesi gerektiği düşüncesine sevk etmiştir. Toplum tarafından “günahkar” olarak tanımlanan mücrim kavramı, günahın mahiyeti ve büyüklüğü/küçüklüğü konusunda bir eksikliği içerisinde barındırmaktadır. Müfessirler mücrim kavramı ile kastedilen kimselerin kâfir, günahkar veya müşrik gibi büyük günah işleyen kimseler olduğunu söylemişlerdir. Tarihî seyir içerisinde kelimelerde anlam genişlemesi veya daralması olabilmektedir. Bu durumlar da kelimelerde anlam karmaşasına yol açmaktadır. Çalışmamızın sonucunda “mücrim” kavramı üzerinde de oluşan bu anlam karmaşasının giderilmesi, nüzûl öncesi ve sonrası dönemde anlam değişimlerinin ne yönde gerçekleştiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu anlam karmaşası öncelikle ilk dönem sözlük çalışmalarında, ardından Arap şiirlerinde, sonrasında ise İslam tarihinde önemli bir yeri olan hadis kitaplarında ve klasik tefsir kitapları ışığında giderilmeye çalışılmıştır. Bu alana dair yapılan literatür taramasında bu kavram üzerinde birkaç çalışma dışında yeterli çalışmanın yapılmadığı görülmüş ve bu eksiklik bir nebze olsun giderilmeye çalışılmıştır.	
Anahtar kelimeler: Tefsir, Kur'ân-ı Kerîm, Hadis, Mücrim	

Title of the Thesis: The Concept of Mucrim in the Qur'an According to the Commentators	
Author: Sümeyye GÜVENÇ	Supervisor: Doç. Dr. Harun ABACI
Date: 24/11/2023	Nu. of pages: vii (pre text) + 106
Department: Temel İslam Bilimleri	Subfield: Tefsir
The concept of "Mucrim" is one of the attributes of Allah's servants in the Qur'an and is repeated in many verses. Our endeavor to understand the Qur'an has led us to the idea that this concept should also be researched and analyzed. The concept of mucrim, which is defined as "sinner" by the society, contains a lack of knowledge about the nature of sin and its magnitude/smallness. The commentators have said that the people who are meant by the term mucrim are those who commit major sins such as disbelievers, sinners or polytheists. In the course of history, words may expand or contract in meaning. These situations lead to confusion of meaning in words. As a result of our study, it has been tried to eliminate this confusion of meaning on the concept of "mucrim" and to determine the direction of meaning changes in the pre- and post- descent period. This confusion of meaning has been tried to be eliminated firstly in the first period dictionary studies, then in Arabic poetry, and then in the light of hadith books and classical tafsir books, which have an important place in the history of Islam. In the literature review of this field, it was seen that there were not enough studies on this concept except for a few studies and this deficiency was tried to be overcome to some extent.	
Keywords: Tafsīr, Qur'an, Hadīth, Mucrim.	

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	vii
GİRİŞ	1
1. Çalışmanın Konusu.....	1
2. Çalışmanın Amacı.....	1
3. Çalışmanın Yöntemi	1
4. Çalışmanın Kaynakları.....	2
BİRİNCİ BÖLÜM: İLK DÖNEM SÖZLÜKLERİNDE VE ARAP ŞİİRLERİNDE MÜCRİM KAVRAMI	
1.1. İlk Dönem Sözlüklerinde Mücrim Kavramı	3
1.1.1. <i>Kitâbü'l-Ayn</i>	3
1.1.2. <i>Kitabü'l-Cim</i>	6
1.1.3. <i>el-Cemhere</i>	7
1.1.4. <i>Tehzîbü'l-Luğa</i>	9
1.1.5. <i>el-Muhit fi'l-Luğa</i>	12
1.2. Arap Şiirlerinde Mücrim.....	13
1.2.1. Cahiliye Dönemi Şiirleri.....	14
1.2.2. Muhadram Dönemi Şiirleri	15
1.2.3. İslamiyet Dönemi Şiirleri.....	17
İKİNCİ BÖLÜM: DİNİ KAYNAKLARDA MÜCRİM KAVRAMI	
2.1. Kur'ân-ı Kerim'de Mücrim Kavramı.....	21
2.1.1. Firavun ve Ona Tâbi Olanlar İçin Mücrim Kavramı	21
2.1.2. İman Eden Sihirbazların Diliyle Mücrim Firavun.....	22
2.1.2.1. Musibetlerden İbret Almayan Mücrim Firavun ve Tâbileri	24
2.1.2.2. Mucizeleri Görmezden Gelen Mücrim Firavun ve Tâbileri.....	25
2.1.2.3. Hz. Musa'nın Diliyle Mücrim Firavun ve Tâbileri.....	27
2.1.3. Âd Kavmi İçin Kullanılan Mücrim Kavramı.....	28
2.1.3.1. Nimetlere Nankörlük Eden Mücrim Âd Kavmi	28
2.1.3.2. Helak Edilen Mücrim Âd Kavmi	30
2.1.4. Lût Kavmi İçin Kullanılan Mücrim Kavramı	31
2.1.4.1. Taş Yağmuruyla Helak Edilen Mücrim Lût Kavmi	32
2.1.4.2. Meleklerin Gönderildiği Mücrim Lût Kavmi	33
2.1.4.3. Meleklerin Diliyle Mücrim Lût Kavmi	34
2.1.5. Helak Olan Milletler İçin Kullanılan Mücrim Kavramı.....	35
2.1.5.1. Refah İçinde Şımaran Mücrim Toplular.....	36
2.1.5.2. Cezayı Hak Eden Mücrim Toplular	37
2.1.5.3. Mücrim Oldukları İçin Helak Edilen Toplular.....	38
2.1.6. Yahudiler İçin Kullanılan Mücrim Kavramı.....	38

2.1.6.1. Mücrim Yahudi Toplumundan Cezanın Kaldırılmaması	39
2.1.6.2. Peygamberlik Bilgisine Rağmen İman Etmeyen Mücrim Yahudiler.....	40
2.1.7. Ahireti İnkâr Edenler İçin Kullanılan Mücrim Kavramı.....	42
2.1.7.1. Âhirette Birbirlerine Gösterilen Mücrimler	43
2.1.7.2. Âhret Günü Birbirlerine Bağlanan Mücrimler	44
2.1.7.3. Yaptıklarını Karşılarında Bulan Mücrimlerin Korkuları	46
2.1.7.4. Delillerden İbret Almayan Mücrimler.....	47
2.1.7.5. Dünya Hayatının Kısa Sürdüğüne Yemin Eden Mücrimler	48
2.1.7.6. Dünyaya Dönüp İman Etmek İsteyen Mücrimler	49
2.1.7.7. Müminlerin ve Mücrimlerin Ayrılacağı Âhret Günü	50
2.1.7.8. Azapta Birbirlerine Ortak Olan Mücrimler	52
2.1.7.9. Cehennemde Devamlı Kalacak Olan Mücrimler.....	53
2.1.7.10. Cennettekilerin Mücrimler Hakkında Soru Sormaları	54
2.1.7.11. Dünya Nimetlerinden Faydalanan Mücrimler	55
2.1.8. Âyetleri İnkâr Edenler İçin Kullanılan Mücrim Kavramı	57
2.1.8.1. Cennete Girmeleri İmkansız Olan Mücrimler.....	58
2.1.8.2. Muhakkak Cezaya Çarptırılacak Olan Mücrimler	59
2.1.8.3. Kibre Kapılıp Hakkı İnkâr Eden Mücrimler.....	59
2.1.8.4. Peygambere Yalan İsnad Eden Mücrimler	60
2.1.9. Münafıklar İçin Kullanılan Mücrim Kavramı.....	62
2.1.9.1. İnkârcılığı Açığa Çıkan Mücrimler	62
2.1.10. Müşrikler İçin Kullanılan Mücrim Kavramı.....	64
2.1.10.1. Hileleri Sebebiyle Azaba Uğrayacak Mücrimler	65
2.1.10.2. Hakkın Hâkim Olmasından Hoşlanmayan Mücrimler.....	67
2.1.10.3. Peygamberlerin Ümidini Kestiği Mücrimler	69
2.1.10.4. Ahirette Ateşe Gireceklerini Anlayan Mücrimler	71
2.1.10.5. Cehenneme Sürülecek Olan Mücrimler	72
2.1.10.6. Gözleri Gömgök Kesilen Mücrimler.....	73
2.1.10.7. Peygambere Düşmanlık Eden Mücrimler.....	74
2.1.10.8. Birbirlerini Bataklığa Sürükleyen Mücrimler	76
2.1.10.9. Âhirette Ümitsiz ve Şaşkın Kalan Mücrimler	77
2.1.10.10. Kendilerini Ateşe Sürükleyen Mücrimler.....	78
2.1.10.11. Mücrimler ile Müslimlerin Ayrılması	79
2.1.10.12. Mücrimlerin Peygambere Yalan İsnad Etmeleri.....	81
2.1.11. Kâfirler İçin Kullanılan Mücrim Kavramı	82
2.1.11.1. Mücrimlerin Kalplerine İnkârcılığın Yerleşmesi.....	83
2.1.11.2. Mücrim Olanlara Günahlarının Sorulması	83
2.1.11.3. Mücrimlerin Yalan Saydıkları Cehennemdeki Durumları	85
2.1.11.4. Mücrimlerin Dünyadayken Müminlere Gülmeleri	87
2.1.12. Hem Müşrik Hem Kâfir Olanlar İçin Kullanılan Mücrim Kavramı	88
2.1.12.1. Büyüklük Taslayan Mücrimler	88
2.1.12.2. Helak Edilen ve Azap Edilecek Olan Mücrimler.....	90
2.2. Hadis Kaynaklarında Mücrim Kavramı	93

SONUÇ 101

KAYNAKÇA.....102

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

a.s.	: aleyhi's-selâm
b.	: bin, ibn (oğlu)
B.A.E	: Birleşik Arap Emirlikleri
bk.	: bakınız
bs.	: baskı, basım
c.	: cilt
çev.	: çeviren
ed.	: editör
h.	: hicrî
H.z.	: hazreti
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı (Marmara Üniversitesi)
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
KURAMER	: Kur'ân Araştırmaları Merkezi
m.	: miladî
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
ö.	: ölümü
s.	: Sayfa, Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: tahkik
ts.	: tarih yok
vb.	: ve benzeri

GİRİŞ

1. Çalışmanın Konusu

Bu çalışmanın konusu Kur'ân-ı Kerîm'de 60'dan fazla âyette geçen “mücrim” kelimesinin hangi anlamlara geldiğini araştırıp incelemektir. Zaman içerisinde kelimelerde anlam daralması, genişlemesi, değişmesi olabilmektedir. Bu çalışmada da tarihî seyir içerisinde “mücrim” kavramında ne gibi anlam değişiklikleri olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda “mücrim” kavramı nüzûl öncesi dönemlerde hangi anlama sahiptir, nüzûl sonrası dönem ile hangi anlamlara sahip olmuştur, bu dönemlerde ne gibi anlam değişiklikleri meydana gelmiştir gibi sorulara cevap aranmıştır.

2. Çalışmanın Amacı

Kur'ân-ı Kerîm'de de özellikleri belirtilen mücrimin, uhrevi olarak sonuçlarını bilmek ve araştırmak gerekmektedir. Mükelleflerin çeşitli sıfatlarından “mücrim” kavramının incelenmesi, bu çalışmanın en temel amacıdır. Bizim bu çalışmayı ortaya koymadaki bir gayemiz de “mücrim” kavramına tarihi seyirde farklı anlamlar yüklenmiş olması sebebiyle oluşan anlam karmaşasına bir açıklık getirebilmektir. Bu karmaşa da tefsir kaynakları sınırları içerisinde netleştirilmeye çalışılacaktır. Ayrıca günümüzde “mücrim” kavramı zihinlerde sadece “günah işleyen kişi” olarak anlaşılmaktadır. Ancak bu anlayışta günahın mahiyeti ve büyüklüğü konusunda bir eksiklik olduğu tespit edilmiştir. Zihinlerde oluşan bu eksikliği tamamlayabilmek bir diğer amacımızdır.

3. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu açıdan dökümanlar incelenmiş ve tahlil edilmiştir. Sonuçlar ise kategori oluşturma yöntemiyle gruplandırılmıştır. Bu bağlamda öncelikle mücrim kavramının *Kitabu'l-Ayn*, *Kitabu'l-Cim*, *el-Cemhere*, *Tehzibu'l-Luğa*, *el-Muhit fi'l-Luğa* gibi ilk dönem sözlüklerinde nasıl geçtiği, kavrama hangi anlamlar yüklendiği açıklanmıştır. Daha sonrasında ise nüzûl öncesi dönemde ve nüzûl döneminde önemli bir konuma sahip olan Arap şairlerinde geçen mücrim kavramı ve türevleri ele alınmıştır. Sonrasında ise Hz. Muhammed'in (s.a.v.) vefatından sonra başlayan hadis derleme çalışmalarında ön plana çıkan *el-Muvatta*, *Müsned*, *Sahih* ve *Sünen* kaynaklarında mücrim kavramı ele alınmıştır. Ardından “mücrim” kavramının Kur'ân-ı Kerîm'deki bağlamı göz önünde bulundurularak

tarafımızca hangi anlamlarda ve hangi şahıs/lar için kullanıldığı başlıklar halinde verilmiş ve bu görüş klasik tefsirler ile desteklenmiştir.

4. Çalışmanın Kaynakları

Mücrim kavramına dair literatür taraması yapıldığında bir adet Doç. Dr. İsmail Karagöz'e ait 2013 yılında ele alınmış olan "Cürm ve Mücrim" isimli makale, bir adet Ayben Onbaşı'ya ait 2023 yılında tamamlanmış *Kur'ân'da Mücrim Kavramı* isimli yüksek lisans tezinin ele alındığı tespit edilmiştir. Ayrıca İslam Ansiklopedisinde de "Mücrim" başlıklı bir madde bulunmaktadır. Genel olarak "günah" başlığına dair eserlerin alt başlıklarında "mücrim" kavramı verilmişse de müstakil olarak yazılan eserler yetersiz kalmıştır. Böyle kapsamlı bir kavram için makalenin kısıtlı kaldığı görülmüştür. Biz de "mücrim" kavramının incelenmesinde diğer kaynaklarda gidilmeyen ilk sözlük kaynaklarına ve hadis kaynaklarına müracaat ettik. Ayrıca şiirleri de Cahiliye, Muhadram ve İslam Dönemi olmak üzere üç başlığa ayırdık. Böylece kavramı daha derinlemesine inceleyerek semantik tahlile yer verdik ve mücrim kavramının nüzûl öncesi ve sonrası dönemde anlam değişimlerini tespit etmeye çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM: İLK DÖNEM SÖZLÜKLERİNDE VE ARAP ŞİİRLERİNDE MÜCRİM KAVRAMI

1.1. İlk Dönem Sözlüklerinde Mücrim Kavramı

Arap dünyasında lügat çalışmalarının temeli Kur'ân ve Hadis içerisindeki garip kelimeleri anlamaya yönelik Garîbu'l-Kur'ân ve Garîbu'l-Hadîs tesmiyeleri ile şöhret kazanmış 'mevzui lügat' da denilen teliflerle başlamaktadır.¹ Ancak burada ilk dönem sözlükleri ile kastedilen sözlükler salt Arapçaya ait olan kelimeleri açıklama amacı taşıyan ve çeşitli şekilde kelimelerin sıraya dizilmesi ile anlamları verilen sözlüklerdir. Bu sözlükler hem filologlar açısından hem de müfessirler açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Hz. Muhammed'e (s.a.v.) gelen vahiyden sonra ele alınan bu sözlükler, Kur'ân-ı Kerîm'deki kelimeleri de içinde barındırmasından dolayı incelenmesi gereken eserlerdir.

1.1.1. *Kitâbü'l-Ayn*

Halil b. Ahmed (ö. 175/791) mücrim kavramına ج ر م (c-r-m) başlığı altında yer vermektedir. Bu başlık altında öncelikle جَرَمَ kelimesinin hangi kalıplara girebildiğini belirterek onların anlamlarını açıklamaktadır.² Örneğin جَرَمَ, الْجَارِمُ, الْجُرْمُ gibi kelimelerin anlamlarını açıkladığı görülmektedir. Daha sonrasında جَرَمَ kelimesinin çeşitli tamlamalarda hangi anlamlara geldiğini açıklamaktadır. Böylece Halil b. Ahmed, mücrim kelimesinin o devirde kullanılan bütün hallerini ortaya koyarak mânaları vermeye çalışmaktadır. Halil b. Ahmed bu kavramı ve türevlerini temelde 2 anlamda kullanmaktadır: 1. Parça. 2. Bir şeyin olması gerektiğinden fazla olması. Şimdi aşağıda جَرَمَ kelimesinin çeşitli kalıplardaki mânaları verilecektir:

¹ Ali Cüneyt Eren, "Arapça Alfabetik Sözlüklerin Tanıtımı", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* IX/1 (2009), 131.

² Ebû Abdurrahman Halil b. Ahmed b. Amr Ferahidi Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, thk. Mehdi Mahzumi - İbrâhim Samerrai (Beyrut : Müessesetü'l-A'lemi li'l-Matbuat, 1988), "crm", 6/118-119.

- **الْجِزْمُ** kelimesi, insanın uzuvlarını ifade etmek için kullanılmaktadır.³ Burada insanın uzuvlarının ondan birer parça olması sebebiyle **الْجِزْمُ** kavramına yer verilmektedir.
- **جَرِيمَةٌ** kelimesi, günah anlamına gelmektedir. Bir kişi kendisine ya da kavminden birisine kötülük yaptığı zaman günah işlemiş olmaktadır ve bu da **يَجْرِمُ** fiiliyle ifade edilmektedir.⁴ Allah'ın (c.c.) kulları her ne kadar günahattan ve kötü işlerden kaçmaya çalışsa da günahın etrafında dönen ve her an ona batabilme ihtimali olan varlıklardır. Ancak bu günahlar, sınırı aşar ve kişilikten bir parça olursa artık mücrim grubuna katılmış olmaktadır.⁵
- **الْجُزْمُ** kelimesi **جَرِيمَةٌ** kelimesi gibi günah anlamına gelmektedir. Cürüm işlemek anlamında kullanılan kelime ise **الْأَجْرَامُ** kelimesidir. **الْأَجْرَامُ**; suçlu, suç işleyen kişi anlamına gelmektedir.⁶
- **لَا جَرَمَ**⁷ ifadesi “şüphesiz ki, gerçekten” anlamlarına gelen bir kalıptır.⁸
- **جَزْمٌ** kelimesi, Yemen’de bir kabile ismidir.⁹

³ Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, 6/118.

⁴ Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, 6/118.

⁵ Kur’ân-ı Kerîm’de ayrıca **يَجْرِمَنَّكُمْ** kalıbı bulunmaktadır. Bu kavramın karşılığı **عَلَى** harfi ceri ile kullanıldığında ise “kötülüğe ya da günaha sevk etsin, itsin” anlamlarıdır. Kur’ân-ı Kerîm’de 3 âyette de **يَجْرِمَنَّكُمْ** şeklinde geçmekte olup **عَلَى** harfi ceri ile birlikte kullanılmıştır. Dolayısıyla bu kullanımlar “sizi sevk etmesin, sürüklemesin, itmesin” anlamlarına delalet etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Maide sûresi 2 ve 8. âyet, Hud sûresi 89. âyet.

⁶ Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, 6/119.

⁷ Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, 6/119.

⁸ Kur’ân-ı Kerîm’de de 5 farklı âyette yer alan bu lafız “kesinlikle, muhakkak ki, yemin olsun ki” gibi anlamında te’kid için kullanılmıştır. Bu lafız artık **لَا مَحَالَةَ**, **لَا بُدَّ**, **لَا** deyimleri ile aynı anlamı ifade etmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de geçen ayetler için bk.: Hûd sûresi 5. âyet, Nahl sûresi 23 62. ve 109. âyet, Mümin sûresi 43. âyet.

⁹ Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, 6/119.

- مُجَرَّمًا kelimesi, tam bir yılın bittiğini ifade etmek için kullanılmaktadır.¹⁰ Bir yıl, asırdan bir parçadır. Dolayısıyla burada جَرَم kavramı “parça” anlamına delalet etmektedir. Mesela bir kişi şu şekilde bir cümle kurabilir:

أَقَمْتُ عِنْدَهُ حَوْلًا مُجَرَّمًا¹¹

“Ben onun yanında bir sene kaldım.”

Şimdi de bu kelime ve kalıpların oluşturduğu isim ve sıfat tamlamaları ele alınacaktır:

- أَرْضٌ جَرَمٌ tamlaması, ağaçların ve bitkilerin olmadığı düz bir arazide, soğuk ya da sıcak kendini şiddetli bir şekilde hissettirdiğinde kullanılan bir sıfat tamlamasıdır.¹² Bu tamlamada جَرَم kelimesi, bir durumun uç noktada olduğunu ifade etmek için kullanılmaktadır.
- امْرَأَةٌ جَرِيمَةٌ / رَجُلٌ جَرِيمٌ tamlamaları ise, bir kişinin cüsseli bir vücudu olduğunu ifade eden sıfat tamlamalarıdır. Yani bir adamın cüsseli bir vücudu olduğunu tarif etmek için رَجُلٌ جَرِيمٌ ifadesi, bir kadının cüsseli bir vücudu olduğunu tarif etmek için ise امْرَأَةٌ جَرِيمَةٌ ifadesi kullanılmaktadır.¹³ Dolayısıyla bu kelime ile de insanın olması gereken durumundan daha farklı bir durumda olduğu ifade edilmiş olmaktadır.
- جَرْمُ الصَّوْتِ, sesin yüksekliğini ifade etmek için kullanılan bir isim tamlamasıdır.¹⁴ Yani bir şeyin olması gerektiğinden daha fazla olduğunu haber vermek için bu kelime kullanılmaktadır.

¹⁰ Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, 6/119.

¹¹ Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, 6/119.

¹² Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, 6/118.

¹³ Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, 6/118.

¹⁴ Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, 6/118.

Halil b. Ahmed مُجْرِم kavramının; günahkar, günah işleyen kişi anlamında olup ismi fail kalıbında geldiğini belirtmektedir. Bu kavram hakkında bu tanımın ve açıklamanın yeterli olduğunu düşünmekte ve başka açıklamaya ihtiyaç duymamaktadır. Ancak özellikle tamlamalarda verdiği açıklamalar ile bu kavram ve türevlerinin bir şeyin olması gerektiğinden fazla olması durumlarında kullanıldığı ya da bir şeyin parçası durumunda iken kullanıldığı anlaşılmaktadır. Mücrim kavramının günahkarlık anlamını göz önünde bulundurduğumuzda insanın da haddini aşarak Allah'ın (c.c.) karşısında olması gereken durumdan çıktığı ve günaha dalmış bir konumda yer aldığı görülmektedir.

1.1.2. *Kitabü'l-Cim*

Ebu Amr eş-Şeybânî (ö. 213/828 [?]) mücrim lafzının kök ve türevlerini münferit olarak açıklamamakta, farklı tamlamalarda ve cümlelerde kullanımını vererek açıklamaktadır.¹⁵ Yeri geldiğinde isim tamlaması olarak, yeri geldiğinde sıfat tamlaması olarak, yeri geldiğinde ise cümle olarak vermekte; sonrasında ne anlama geldiğini izah etmektedir. Ebu Amr da جَرَمَ fiilini ve türevlerini “parça” ve “bir şeyin fazla olması” olmak üzere temelde 2 anlam üzerinde vermektedir:

- جَرِيمُ الطَّعَامِ şeklinde kullanılan isim tamlaması, yemek bittikten sonra yemekten arta kalanlar için kullanılan bir tabirdir. Bu tamlamada bir yemeğin fazlalığına جَرِيمُ kavramı delalet etmektedir.¹⁶
- جَرِيمٌ رَجُلٌ şeklinde kullanılan sıfat tamlaması ise bir kişinin vücudunun bir bölümünü ifade etmektedir.¹⁷ Mesela kol, vücudun bir parçasıdır ve جَرِيمٌ kavramıyla ifade edilmektedir.
- قَدْ جَرِمَ بِهِ الدَّمُ şeklinde kullanılan cümle, kanın orada sabit bir şekilde kaldığını, onun oraya yapıştığını ve akmadığını belirten bir cümledir. Bazı sözlüklerde bu

¹⁵ Ebû Amr İshâk b. Mirâr eş-Şeybânî, *Kitabü'l-Cim*, thk. İbrâhim el-Ebyârî (Kahire: el-Heyetül Âmme li Şüunil Metabi el-Emiriyye, 1394/1974), 1/119-136.

¹⁶ Ebû Amr İshâk b. Mirâr eş-Şeybânî, *Kitabü'l-Cim*, thk. İbrâhim el-Ebyârî (Kahire: el-Heyetül Âmme li Şüunil Metabi el-Emiriyye, 1394), 1/118.

¹⁷ Şeybânî, *Kitabü'l-Cim*, 1/119.

anlama gelen fiilin جَرِمَ değil, أَجْرَمَ fiili olduğu geçmektedir.¹⁸ Bu kavramın bir şeyin fazla ya da bir parçası oluşuna delalet ettiği düşünülecek olursa أَجْرَمَ fiilinin bu cümlede yer alması daha kuvvetli bir ihtimaldir.

- إِنَّهُ لِأَخُو جُرْمٍ / إِنَّهُ لِأَخُو جَرِمَةٍ: Bu cümlede ise جَرِمَةٍ ve جُرْمٍ kelimeleri cimri bir kişi için kullanılmaktadır.¹⁹ Ancak bu kavram, cimriliğin günah yönüne işaret etmektedir.
- الْجُرْمُ: Hurma çekirdeği anlamına gelmektedir. Asıl olarak جُرْمٌ ifadesi, bir şeyin parçası anlamına geldiği görülmektedir. Burada da çekirdek, hurmadan bir parça olduğu için الْجُرْمُ kelimesiyle ifade edilmektedir.

Sonuç olarak, Ebu Amr'ın *Kitabü'l-Cim* adlı eserinde “mücrim” kavramının anlamının verilmediği tespit edilmektedir. Bunun sebebi bu kavramın herkes tarafından ne anlama geldiğinin bilinmesi olabilir. Ancak burada da mücrim kavramının türevleri, bir şeyin parçası ya da fazla olan kısmı anlamına geldiği görülmektedir. Bu da mücrim olan kişinin günah işleyerek haddini aşması ve kendini büyük görmesi şeklinde yorumlanabilmektedir.

1.1.3. *el-Cemhere*

İbn Düreyd'in (ö. 321/933) mücrim lafzı ve türevlerine ج ر م (c-r-m) başlığının altında verdiği tespit edilmiştir.²⁰ Mücrim kavramının türevlerine “parça”, “bir şeyin fazla olması” gibi anlamların yanı sıra kendinden önceki dil âlimlerinden farklı olarak “kesmek, koparmak” gibi farklı anlamlar yüklenmektedir. Şimdi ise bu başlık altında verilen anlamlar incelenecektir:

- الْجِرْمُ: Vücut anlamına gelmektedir. İbn Düreyd bu anlama geldiğini belirttikten sonra bu kelimenin cümle içerisinde kullanılmasını vermektedir. Bu kelimenin

¹⁸ Şeybânî, *Kitâbü'l-Cîm*, 1/121.

¹⁹ Şeybânî, *Kitâbü'l-Cîm*, 1/126.

²⁰ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî, *el-Cemhere fi'l-luğa*, thk. Remzî Münîr el-Ba'lebekkî (Beyrut : Dâru'l-İlm el Melâyîn, 1987), “crm”, 1/465.

ikinci bir anlamı ise sesin güzel çıkmasıdır. Bu kelimenin çoğul hali جُرُومٌ ve إجْرَامٌ kelimeleridir.²¹

- الجُرْمُ: Günah anlamındadır.²²
- زَجُلٌ جَارِمٌ: Bu şekilde kullanılan جَارِمٌ kelimesi katil anlamına gelmektedir.²³
- بَنُو جَزِمٍ: Araplardan iki kabile isminin genel adıdır. Kelime olarak Ceremoğulları anlamına gelmektedir.²⁴
- جَزَمَ: Bu fiil hurma ağacı kesilirken kullanılmaktadır.²⁵ İbn Düreyd kendinden önceki sözlüklerden farklı olarak ilk defa kesmek ve koparmak anlamını vermektedir.
- الجِرَامُ: Bu kelime جَاءَ زَمْنُ الجِرَامِ şeklinde kullanılmaktadır ve bereketli, bolluk içerisinde geçmesi umulan zaman için kullanılmaktadır.²⁶ İbn Düreyd, bu maddede الجِرَامُ kavramını olumlu ve güzel bir durum için kullanıldığını belirtmektedir. Bu ise kavramın anlam yelpazesinin geniş olduğunu göstermektedir.
- الجُرَامَةُ kavramı ise hurmanın yere düşmesinden sonra, yerden toplanan hurma salkımını ifade etmek için kullanılmaktadır. التَّمْرُ الجَرِيمُ şeklinde kullanılan tabir ise yere düşen hurma anlamına gelmektedir.²⁷ Dolayısıyla burada da bir şeyin olması gerekenden fazla beklemesinin sonucunda o şeyin zarar görmesine vurgu yapılmaktadır.

²¹ İbn Düreyd, *el-Cemhere fi'l-luğa*, 1/465.

²² İbn Düreyd, *el-Cemhere fi'l-luğa*, 1/465.

²³ İbn Düreyd, *el-Cemhere fi'l-luğa*, 1/465.

²⁴ İbn Düreyd, *el-Cemhere fi'l-luğa*, 1/465.

²⁵ İbn Düreyd, *el-Cemhere fi'l-luğa*, 1/465.

²⁶ İbn Düreyd, *el-Cemhere fi'l-luğa*, 1/465.

²⁷ İbn Düreyd, *el-Cemhere fi'l-luğa*, 1/465.

- جَرِيْمَةٌ: Günah anlamında kullanılan bir kelimedir.²⁸

Sonuç olarak *el-Cemhere*'de “mücrim” kavramı toplamda 6 yerde geçmektedir. 4 yerde şiirlerin ve çeşitli kelimelerin anlamlarının arasında verilmektedir. Buralarda da hangi anlama delalet ettiği açıklanmamaktadır. İbn Düreyd, diğer 2 yerde geçen “mücrim” kavramına katil ve günahkar anlamını vermektedir. Farklı kullanımları incelendiğinde ise الْجِرَامُ kavramının bolluk içerisinde geçmesi umulan zaman için olumlu bir durumda kullanıldığı, جَرِيْمَةٌ kavramının ise günah anlamında kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla “mücrim” kavramı katil ve günahkar anlamına gelse de türevlerinin kalıplarına ve kullanım yerlerine göre günah, vücut, sesin güzel çıkması, kesmek, koparmak, hurma salkımı gibi farklı anlamları içinde barındırdığı görülmektedir.

1.1.4. Tehzîbü'l-Luğa

Tehzîbü'l-Luğa'da “mücrim” kelimesinin nasıl geçtiği araştırıldığında, Ezheri'nin (ö. 370/980) ج ر م (c-r-m) başlığı altında 5 sayfa olarak verdiği gözlemlenmektedir.²⁹ Ezheri ج ر م (c-r-m) başlığı altında kendinden önceki âlimlerden daha fazla açıklama yapmakta olup verebileceği bütün anlamları vermeye çalışmaktadır. Temelde “parça” ve “bir şeyin fazla olması” anlamlarını taşıyan جَزَمٌ ve türevleri aşağıdaki açıklamalarda da görüleceği üzere bu sözlükte bir çok manaya delalet ettiği gözlemlenmiştir. Aşağıda bu anlamlar maddelendirilmektedir:

- Harrânî şöyle rivâyet etmektedir: الْجَزْمُ, “kesmek ve koparmak” anlamına gelmektedir. İkinci bir anlamı ise “vücut”tur. Üçüncü olarak “ses” anlamına gelmektedir.³⁰
- Ebu Amr جَلَّةٌ جَرِيْمٌ ifadesinin “vücutun parçaları, uzuvları” anlamına geldiğini rivâyet etmektedir.³¹

²⁸ İbn Düreyd, *el-Cemhere fi'l-luğa*, 1/465.

²⁹ Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Herevi Ezheri, *Tehzîbü'l-luğa* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2001), "crm", 11/45-49.

³⁰ Ezheri, *Tehzîbü'l-luğa*, 11/45.

³¹ Ezheri, *Tehzîbü'l-luğa*, 11/45.

- Sa'leb, Amr'dan, Amr ise babasından الْجَزْمُ kelimesinin 3 anlamı olduğunu rivâyet etmektedir. Bunlar ise; “beden”, “renk” ve “ses”tir.³²
- İbnü'l-Arabî, şöyle nakletmektedir: الْجَزْمُ نَقِيضُ الصَّرْدِ cümlesi, bir yerin çok soğuk veya sıcak olduğunu belirtmek için kullanılan bir cümledir.³³
- Ferra, جَرَمْتُ ifadesinin “hak ettim” mânasına geldiğini ifade etmektedir.³⁴
- Ebu Ubeyd, Asmaî'den الْجُرَامَةُ kelimesinin, hurmaların yere düşmesinden sonra yere düşen hurmaları toplamak anlamına geldiğini ifade etmektedir.³⁵
- Amr ise babasından جَرِمَ الرَّجُلُ cümlesinin, hurma ağacından hurma toplamak anlamına geldiğini rivâyet etmektedir.³⁶
- Leys جَزَمَ kelimesinin Yemen'de bir kabile ismi olduğunu söylemektedir.³⁷
- Ebu Ubeyd, الْعَامُ الْمُجَرَّمُ ifadesinin “geçen bir yıl” olduğunu ifade etmektedir.³⁸
- İbn Hânî; مُجَرَّمٌ/مُجَرَّمَةٌ kelimelerinin sene, ay ve gün ile birlikte sıfat tamlaması olarak kullanıldığında “tam” anlamına geldiğini söylemektedir. Örneğin يَوْمٌ مُجَرَّمٌ ifadesi, “tam bir gün” anlamına gelmektedir.³⁹
- Leys, جَرَمْنَا هَذِهِ السَّنَةَ şeklinde kullanılan cümlenin “bu seneyi bitirdik” anlamına geldiğini, dolayısıyla جَرَمَ kelimesinin tamamlama anlamına geldiğini söylemektedir.⁴⁰

³² Ezheri, *Tehzibü'l-luğa*, 11/45.

³³ Ezheri, *Tehzibü'l-luğa*, 11/45.

³⁴ Ezheri, *Tehzibü'l-luğa*, 11/47.

³⁵ Ezheri, *Tehzibü'l-luğa*, 11/47.

³⁶ Ezheri, *Tehzibü'l-luğa*, 11/47.

³⁷ Ezheri, *Tehzibü'l-luğa*, 11/47.

³⁸ Ezheri, *Tehzibü'l-luğa*, 11/47.

³⁹ Ezheri, *Tehzibü'l-luğa*, 11/47.

⁴⁰ Ezheri, *Tehzibü'l-luğa*, 11/47.

- Sa'leb الْجَزْمُ kelimesine, kötülüğünü artırmak ve günah anlamını vermektedir. الْجَزْمُ kelimesine ise renk, ses ve beden olmak üzere 3 tane anlam vermektedir.⁴¹

Ezheri, bundan sonraki açıklamalarda ise isim vermeden, sadece قَالَ (dedi) diyerek kendisine gelen rivâyetleri aktarmaktadır:

- الْجَزْمُ bir vücudun uzuvlarını ifade eden bir kavramdır. İkinci olarak ise رَجُلٌ tamamlamaları bir kişinin güçlü bir vücudu olduğunu ifade etmek için kullanılmaktadır.⁴²
- جَزْمُ الصَّوْتِ tamlaması, bir sesin yüksekliği anlamına gelmektedir. Cümle içerisinde مَا عَرَفْتُهُ إِلَّا بِجَزْمِ صَوْتِهِ şeklinde kullanılmakta ve “Ben seni, sesinin yüksekliğiyle tanıdım, bildim” anlamına gelmektedir.⁴³
- الْجَارِمُ: Bir kişi kendisine ya da kavmine bir kötülük yaptığı zaman الْجَارِمُ olmaktadır ve bu kelimenin mastarı da الْجَزْمُ kelimesidir. جَزَمَ, أَجْرَمَ, جَزَمًا, جَزَمًا, جَزَمًا kelimeleri; bir kişi günah işlediğinde ve birini öldürdüğünde kullanılmaktadır. Nitekim halk arasında da وَلَا الْجَارِمُ الْجَانِي عَلَيْهِمْ بِمُسْلِمٍ cümlesi kullanılarak günahkar olan kişinin müslüman olmadığı ifade edilmektedir.⁴⁴
- لَا جَرَمَ ifadesi; “kesinlikle, muhakkak ki” anlamlarına gelmektedir. Hatta bazı Araplar bunu “vallahı, billahi, tillahi” gibi yemin ifadelerinin yerine kullanmaktadırlar.⁴⁵

⁴¹ Ezheri, *Tehzibü'l-luğa*, 11/48.

⁴² Ezheri, *Tehzibü'l-luğa*, 11/45-46.

⁴³ Ezheri, *Tehzibü'l-luğa*, 11/46.

⁴⁴ Ezheri, *Tehzibü'l-luğa*, 11/46.

⁴⁵ Ezheri, *Tehzibü'l-luğa*, 11/47.

- جَاءَ زَمَنُ الْجِرَامِ وَالْجَرَامِ şeklinde kullanılan cümle, “hurmaların toplandığı zaman geldi” anlamına gelmektedir. Burada الْجِرَامُ ve الْجَرَامُ kelimeleri “hurmaların toplanması” anlamına gelmektedir.⁴⁶

Ezheri, “mücrim” kavramına “günahkar” anlamını yüklemektedir. Ancak sadece bu anlamı vermekle yetinmiştir. Yukarıda da görüleceği üzere “mücrim” kavramının türevlerinin anlam yelpazesi oldukça geniş olması sebebiyle bu sözlükte türevler geniş bir alan kaplamaktadır. Bu anlamlar ise kullanıldığı yere ve kalıbına göre değişebilmektedir. Anlamlar sıralanacak olursa; kesmek, vücut, ses, parça, renk, tam. 5 sayfa kadar geniş bir yer kaplamasının sebebi ise Ezheri’nin sıkça nahiv konularına değinmesi ve âlimlerin ihtilaf ettikleri mânaları vermesidir.

1.1.5. *el-Muḥîṭ fi’l-Luġa*

İbn Abbad’ın (ö. 385/995) “mücrim” ve türevleri olan kelimeleri ج ر م (c-r-m) başlığı altında verdiği tespit edilmiştir ve bu sebeple bu başlık altındakiler incelenecektir.⁴⁷ İncelemeler sonucunda İbn Abbad’ın birçok mânayı önceki sözlüklerden aynı şekilde naklettiği gözlemlenmektedir:

- الْجِرْمُ kelimesi, bir vücudun âzâlarını ifade etmektedir.⁴⁸
- امْرَأَةٌ جَرِيمَةٌ ve رَجُلٌ جَرِيمٌ وَمَجْرُومٌ şeklinde kullanılan kalıp, bir kişinin cüsseli bir vücudu olduğunu ifade etmektedir.⁴⁹
- جِرْمُ الصَّوْتِ, sesin yüksekliğini ifade etmektedir.⁵⁰
- الْجُرْمُ, günah anlamına gelmektedir.⁵¹
- Kur’ân-ı Kerîm’de geçen { لَا جَرَمَ } ifadesi; “kesinlikle, gerçekten” anlamlarına gelmektedir.⁵²

⁴⁶ Ezheri, *Tehzibü’l-luġa*, 11/48.

⁴⁷ Ebü’l-Kâsım İsmâil b. Abbâd b. el-Abbâs et-Tâlekânî, *el-Muḥîṭ fi’l-luġa*, thk. Muhammed Hasan Âlî Yâsîn (Beirut: ‘Âlemu’l-Kutub, 1975), “crm”, 2/115.

⁴⁸ Sâhib b. Abbâd, *el-Muḥîṭ fi’l-luġa*, 2/115.

⁴⁹ Sâhib b. Abbâd, *el-Muḥîṭ fi’l-luġa*, 2/115.

⁵⁰ Sâhib b. Abbâd, *el-Muḥîṭ fi’l-luġa*, 2/115.

⁵¹ Sâhib b. Abbâd, *el-Muḥîṭ fi’l-luġa*, 2/115.

⁵² Sâhib b. Abbâd, *el-Muḥîṭ fi’l-luġa*, 2/115.

- أَقَمْتُ عَنْدَهُمْ حَوْلًا مُجَرَّمًا şeklinde kullanılan cümle, “Onun yanında tam bir yıl kaldım” anlamına gelmektedir. جَرَّمْنَا هَذِهِ السَّنَةَ şeklinde kullanılan cümle ise senenin bitişini ve o seneden çıkıldığını ifade etmektedir.⁵³
- جَزْمٌ, Yemen’de bir kabiledir.⁵⁴
- الْجَارِمُ, kendine ya da ailesinden birine kötülük yapan şahıs için kullanılan bir kelimedir.⁵⁵

İbn Abbad, *el-Muhit* adlı eserinde mücrim kavramının “günahkar” anlamına geldiğini belirtmektedir. O da kendinden önceki dil âlimleri gibi bu kavramın üzerinde çok durmamış olup tek bir mânâyı vermeyi ve açıklama yapmamayı uygun görmektedir. Ancak türevlerine farklı anlamlar yüklemektedir.

Sonuç olarak ilk dönem sözlüklerinde dil âlimleri “mücrim” kavramının türevlerinin cümlelerde ve tamlamalarda “parça”, “bir şeyin fazla olması”, “kesmek, koparmak”, “ses”, “renk”, “vücut” gibi birçok anlama delalet ettiğini belirtmektedirler. Bu kelimeler üzerinde birçok açıklama mevcutken “mücrim” kavramı üzerinde çok durulmamış ve bu kavrama âlimler “günahkar” anlamını vermişlerdir. Bu günahın mahiyeti ve büyüklüğü/küçüklüğü hakkında bilgi vermemişlerdir. Bunun sebebinin “mücrim” kavramının o dönemde kullanılmayıp “mücrim” kavramı ile aynı anlama gelen farklı kelimelerin kullanılması olabilir.

1.2. Arap Şiirlerinde Mücrim

Kur’ân-ı Kerim’i anlayabilmek ve ondan birtakım yorumlar çıkarabilmek Kur’ân’ın nüzûl ortamına, Arap diline ve kültürüne hâkim olmakla yakından ilgilidir. Hicrî birinci asrın sonları ve hicrî ikinci asrın başları birtakım ekollerin teşekkül ettiği, Arap diline ait ilimlerin zuhur ettiği, bazı âlimlerin fasih Arapçaya dair incelikleri derlemek adına badiyede bedevi Araplar ile uzun yıllar vakit geçirdikleri böylelikle ilk sözlüklerin ve Arap divanlarının vücut bulduğu çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar arasında Arapların örf ve adetlerini, geleneklerini adeta canlı bir tiyatro sahnesi gibi

⁵³ Sâhib b. Abbâd, *el-Muhîṭ fi’l-luġa*, 2/115.

⁵⁴ Sâhib b. Abbâd, *el-Muhîṭ fi’l-luġa*, 2/115.

⁵⁵ Sâhib b. Abbâd, *el-Muhîṭ fi’l-luġa*, 2/115.

resmeden Arap şiirleri en mühim başvuru merciidir.⁵⁶ Bu sebeple çalışmamızda Arap şiirleri de ele alınacak olup üç başlık altında verilmektedir.

1.2.1. Cahiliye Dönemi Şiirleri

İslam öncesi dönemde kelimelere yüklenen anlamların araştırılması sırasında incelenmesi gereken bir başvuru mercii de Cahiliye Dönemi şiirleridir. Câhiliye dönemi şiiri, o dönemin bir nevi medyası konumundadır.⁵⁷ Bu sebeple o medyada “mücrim” kavramının işgal ettiği konum incelenmiş ve tespit edilmiştir.

تُعْنَى الْكُلُومُ بِالْمِئِينَ فَأَصْبَحَتْ

يُنَجِّمُهَا مَنْ لَيْسَ فِيهَا بِمُجْرِمٍ⁵⁸

“(Savaşın açtığı) yaralar yüzlerce deve ile kapanıyor. Ancak bu develeri bu savaşta mücrim olmayanlar ödüyor.”⁵⁹

Bu beyit İslâm öncesi dönemin üç büyük şairinden biri kabul edilen Züheyr b. Ebi Sülma (ö. 609 [?]) tarafından söylenmiştir.⁶⁰ Züheyr bu beyitte savaşın yaralarının ancak çok büyük maddî imkanlar sarf edilerek sarılabileceğini dile getirmektedir. Bu maddi imkanları sarf edenlerin savaşa katılanlar değil, cürüm sahibi olmayan kimseler olduğunu vurgulamaktadır. İslâm öncesi dönemin ayırt edici özelliklerinden biri de hiç suçu veya günahı olmayan kimselerin birtakım bedeller ödemesi idi. Önemli bir şair olan Züheyr de toplumdaki bu durumu betimlemektedir. Savaş her toplumda bazı yaralar açmaktadır ve bu yaraların iyileşebilmesi için -özelikle Cahiliye Devri’ndeki topluma göre- mücrim olmayan kişilerin bütün imkanlarını seferber etmesi gerekmektedir. Halbuki savaşa katılıp cezayı hak eden kişi mücrim olandır. Buna rağmen bedelini mücrim olmayan ödemektedir. Dolayısıyla burada “mücrim” kavramına yüklenen anlam savaşa katılıp birtakım suçlar ve günahlar işleyen “suçlu” kimsedir.

كِرَامٍ فَلَا دُوَّ الضَّعْفِ يُدْرِكُ تَبَلَهُ

⁵⁶ Ayben Onbaşı, *Kur'an'da Mücrim Kavramı* (Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2023), 37.

⁵⁷ Mehmet Şirin Aladağ, *Cahiliye ve İslam Dönemi Şiirinde İçerik* (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Thesis, 2014) ((TDV İslâm Araştırmaları Merkezi)), IV, 123 y./7.

⁵⁸ Züheyr b. Ebî Sülmâ, *Divanu Züheyr b. Ebû Sülma*, thk. Hamdu Ahmed Tammas (Beyrut : Dârü'l-Ma'rife, 2005), 67.

⁵⁹ Nurettin Ceviz vd., *Yedi Askı: Arap Edebiyatının Harikaları* (Ankara : Ankara Okulu, 2004), 83.

⁶⁰ Ebî Sülmâ, *Divanu Züheyr b. Ebû Sülma*, 67.

وَلَا الْجَارِمُ الْجَانِي عَلَيْهِمْ بِمُسْلِمٍ⁶¹

“Öyle şanlı bir oymak ki, ne kin güden öcünü alabilir onlardan, ne de onlara karşı cinâyet işleyen kurtulabilir cezalarından.”⁶²

Bu beyit yine İslam öncesi dönemin üç büyük şairinden biri kabul edilen Züheyr b. Ebi Sülma'ya aittir.⁶³ Beyitin evvelinde çok güçlü, baskın, nam salmış bir kabileden/oymaktan bahsedilmektedir.⁶⁴ Burada öyle bir oymak tasvir edilmektedir ki karşısında duran kabile ne kadar güçlü olursa olsun onlara baskın gelememektedir. Bir suç işlemiş olsalar dahi o oymaktan intikam alınabilmesi mümkün görünmemektedir. Karşısındaki kabile bir hata işlese şanlı oymak bu hatayı karşılıksız bırakmayacak ve mutlaka cezasını verecektir. Böylece hata işleyen kabile cezasına boyun eğmek zorunda kalmaktadır. Züheyr bu beyitteki “cârim” kavramı ile “câni” kavramını yan yana zikrederek aynı anlama delalet ettiğini ifade etmektedir. “Câni” kavramı burada “günahkar” anlamında kullanıldığına göre “cârim” ile de kastedilen kişi “günahkar” kişidir.

1.2.2. Muhadram Dönemi Şiirleri

Muhadram kelimesine dil ve edebiyat âlimleriyle tarihçiler farklı anlamlar yüklemiş, dилciler Hz. Peygamber'le görüşüp görüşmeme, ona inanıp inanmama konusunu dikkate almadan ömrünün yarısı Câhiliye döneminde, yarısı İslâm devrinde geçen veya iki dönemde de eser veren şairlere muhadram demişlerdir.⁶⁵ Cahiliye döneminin sonlarında gelip, ömürlerinin bir kısmını da İslâmî dönemde geçirmiş olan şairler içerisinde Hassân b. Sâbit (ö. 54/674 [?]), Lebîd b. Rebîa (ö. 40/660-661), en-Nâbîga el-Ca'dî (ö. 50/700'e doğru), Kâ'b b. Züheyr (ö. 26/645) bulunmaktadır.⁶⁶

دِمْنٌ تَجْرَمُ بَعْدَ عَهْدِ أَنْيْسَهَا

حَجَجٌ خَلَوْنَ حَلَالُهَا وَحَرَامُهَا⁶⁷

⁶¹ Ebî Sülma, *Divanu Züheyr b. Ebû Sülma*, 69.

⁶² Ceviz vd., *Yedi Askı*, 83.

⁶³ Ebî Sülma, *Divanu Züheyr b. Ebû Sülma*, 69.

⁶⁴ Onbaşı, *Kur'an'da Mücrim Kavramı*, 38.

⁶⁵ Mehmet Efendioğlu, “Muhadramûn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/393-394.

⁶⁶ Naim Tetik, *Eski Arap Şiirinde Muhadram Şairler* (Atatürk Üniversitesi, Thesis, 1997) ((TDV İslâm Araştırmaları Merkezi)), 75 y./17.

⁶⁷ Lebîd b. Rabîa el-Âmirî, *Divanu Lebîd b. Rabîa el-Âmirî* (Beyrut: Darul Marife, 1425), 107.

“Bu ıssız yerler, sakinleri ayrıldıktan sonra üzerinden. Helâl ve haram aylarıyla birlikte nice yıllar geçmiş kalıntılardır.”⁶⁸

Burada tecerrame “tekmil”, tamamlama, kemale erdirmeye, uygulama, sona erdirmeye, şartları sağlama, noksanı giderme; ya da “inkatâ zemanehu” kesintiye uğrama, arkası kesilme, sona erme, zamanını tamamlama mânalarında kullanılmaktadır. دَمْنٌ dimnetün’ün çoğulu olup “insanlardan geriye kalan izler, küller,” kalıntı demektir. “Enîse” kelimesi ehli, sakinleri mânasındadır. “hicâc” ise “şuhûr” gibi düşünülebilir ve aylar demektir. Haram aylardan kasıt bilinen dört aydır; helâl aylardan kasıt ise geriye kalan sekiz aydır. Haram ve helâl aylarda, ehli, sakinleri artık orada bulunmadıkları, orayı boşalttıkları için ıssız kalan o yerler üzerinden nice zamanların geçtiği kalıntılardır. Velhasıl tecerrame fiili burada “üzerinden zaman geçmek, zamanın sona ermesi, bir vaktin tamamlanması, sonlanması” anlamında kullanılmıştır.⁶⁹

أَسْهَلْتُ وَأَنْتَصَبْتُ كَجِدْعٍ مُنِيفَةٍ

جَزْدَاءٍ يَخْضِرُ دُونَهَا جُرَامُهَا⁷⁰

“Düzlüğe indim. (Atım ise) yapraksız ve lifsiz yüksek bir hurma ağacının, üzerindeki meyveleri toplamak isteyenleri yıldırان yüksek bir kolu gibi olan boynunu uzatıverdi.”⁷¹

Bu beyit Câhiliye devrinde de yaşamış olan (muhadram) muallaka sahibi Lebid b. Rebia’ya (ö. 40 veya 41/660 veya 661) aittir.⁷² Şair burada bir yükseklikten düzlüğe indiğini haber vermektedir. Muhtemelen yüksekliğe çıkmasının sebebi ise atı ile beraber düşmanları gözetliyor olmasıdır. Şair sonrasında atının boynunu uzatmasını tasvir etmekte ve onun boynunu hurma ağacının eğilmiş bir dalına benzetmektedir. Benzettiği hurma ağacı da yapraksız ve lifsiz olduğu için üzerindeki hurmaları toplamak isteyen insanları yormaktadır. Buradaki “currâm” kavramı “meyveleri çokça koparan” anlamında kullanılmaktadır. Nitekim bu anlam da daha önce Arap lügatlerinde yer almaktadır.

شُهُورًا وَأَيَّامًا عَلَيْنَا مُجْرَمًا⁷³

⁶⁸ Ceviz vd., *Yedi Askı*, 98.

⁶⁹ Onbaşı, *Kur'an'da Mücrim Kavramı*, 39-40.

⁷⁰ el-Âmirî, *Divanu Lebîd b. Rabîa el-Âmirî*, 114.

⁷¹ Ceviz vd., *Yedi Askı*, 104.

⁷² el-Âmirî, *Divanu Lebîd b. Rabîa el-Âmirî*, 114.

⁷³ Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, 6/119.

“Aylar ve günler akıp gitmektedir.”

Halil b. Ahmed’in eserinde olan beyitten bu parça Hz. Muhammed’in (s.a.v.) hem Cahiliye Dönemi’nde hem de İslam Devri’nde yaşamış olan amcası Ebu Talib (ö. 620) tarafından söylenmiştir.⁷⁴ Bu beyitte Ebu Talib ayların ve günlerin kısaca zamanın geçmesinden bahsetmektedir. “Mücerramen” ifadesi de bu anlama karşılık gelmektedir. Arap lügatlerinde مُجَرَّمًا “tam bir senenin bittiği” anlamına gelmekte idi. Ancak bu beyitteki مُجَرَّمًا ifadesi, zamanın devam etmesi ve akıp gitmesi anlamında kullanılmaktadır. O halde bu kavram ve türevleri şiirlerde ve sözlüklerde “zaman” ve “süre” ile ilintilidir.

وَلَوْ كُنْتُمْ نَحْلًا لَكُنْتُمْ جُرَامَةً

وَلَوْ كُنْتُمْ نَبَلًا لَكُنْتُمْ مَعَاوِصًا⁷⁵

“O halde hurma olsaydınız mutlaka çürürdünüz, şâyet asil olsaydınız mutlaka itaatsiz olurdunuz.”⁷⁶

A’sa’ya (ö. 7/629 [?]) ait olan bu beyit muhatap olunan tarafa bir yerme barındırmaktadır. Muhatabın hurma olsa çürüyeceği, asil olsa itaatsiz olacağı dile getirilmektedir. Bu çalışmada ilgilenilen “cürâme” kavramı ise ilk kısımda geçmektedir ve “çürük” anlamına gelmektedir. Asıl olarak bu beyitte anlatılan bitki ve insan fitratındaki değişimdir. Nasıl ki hurma bir değişim geçirerek çürümeye mahkûmsa insan da itaatkâr veya itaatsiz olabilmektedir ve insan için de değişim muhakkaktır. Buradaki “cürâme” kavramı hakîki olarak “çürük” anlamına, mecâzi olarak ise “değişim” anlamına gelmektedir.

1.2.3. İslamiyet Dönemi Şiirleri

İslâmiyet’in, Medine döneminde güçlenip Arap yarımadasının her yerinde otoritesini hissettirmesiyle birlikte şiirde duraklama başlamış, ancak İslâm’ı benimseyen bazı Câhiliye şairleri söyledikleri şiirlerle Resûl-i Ekrem’in beğenisini kazanmıştır. Daha önce Lahmî ve Gassânî saraylarında methiyeler yazan Hassân b. Sâbit bu şairlerin başında yer almıştır. İslâm şairleri Resûlullah’ı ve İslâmiyet’i övmek suretiyle müslümanlara moral vermiş, küfür ve inkârda direnen Kureyş ileri gelenlerini yererek Arabistan

⁷⁴ Halil b. Ahmed, *Kitâbü’l-Ayn*, 6/119.

⁷⁵ Halil b. Ahmed, *Kitâbü’l-Ayn*, 1/127.

⁷⁶ Onbaşı, *Kur’an’da Mücrim Kavramı*, 41.

yarımadasındaki otoritelerini zayıflatmıştır. Şiirin yol açtığı sosyal gelişmeye Resûlullah'ın Hassân b. Sâbit'e hitaben söylediği şu söz de şahitlik etmektedir: "Müşrikleri şiirleriyle eleştir, şunu bil ki Cebrâil seninle beraberdir". İslâm'ı ve Hz. Peygamber'i şiirleriyle savunan diğer şairler arasında Kâ'b b. Züheyr, Kâ'b b. Mâlik, Amr b. Ehem, Âtike bint Zeyd, Abdullah b. Revâha, Abdullah b. Ziba'râ, Amr b. Ma'dikerib, Amr b. Sâlim de görülmektedir.⁷⁷ Bu çalışmada İslamiyet Dönemi şairlerinin beyitlerine de yer verilmiştir.

لَمَنْ تَطْلُبُ الدُّنْيَا إِذَا لَمْ تُرِدْ بِهَا

سُرُورٍ مُّجِيبٍ أَوْ إِسَاءَةٍ مُّجْرِمٍ⁷⁸

"Dünya bir sevgilinin mutluluğa kavuşması ya da bir mücrimin azaba kavuşması için istenmiyorsa ne için istenilecek?"

Bu beyit Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî'ye (ö. 354/965) aittir.⁷⁹ Mütenebbî'ye göre dünyada yaşama sebebi sevgilinin mutluluğu ya da mücrimin azabı olmak üzere iki tanedir. Dolayısıyla beyitinde bir sevgilinin mutluluğu ile mücrimin azabını çekmesini eşit görmektedir. Burada geçen mücrim kişi bir azab ile karşı karşıya kalmakta ise bu azabı gerektirecek davranışlar sergilemesi gerekmektedir. Bunlar hırsızlık yapmak, günah işlemek, birinin canına kast etmek vb. olabilir. Ancak sebep ne olursa olsun mücrim bireyin cezası bir başka birey için dünya hayatında çok istenilen bir şey olduğuna göre bu fiilin çok büyük bir suç olması ihtimal dahilindedir. Dolayısıyla bu beyitte "mücrim" kavramı "büyük suç işleyen" anlamında kullanılmaktadır.

وَالْعَفْوُ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَإِنْ جُرْمٌ

مِنْ مُّجْرِمٍ جَرَحَ الْأَكْبَادَ أَوْ فَرَاتًا⁸⁰

"Bir mücrimin suçu insanları incitse ya da kanlarını dökse bile affet, çünkü affetmek takvaya daha yakındır."

⁷⁷ Nasuhi Ünal Karaarslan, "Şair", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/298-301.

⁷⁸ Ebü'l-Feth Ziyaeddin Nasrullah b. Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Esir, *el-Meselü's-sair fi edebi'l-katib ve 'ş-şair*, thk. Ahmed Muhammed el-Havfi - Bedevi Tabane (Kahire : Dâru Nehdati Mısır), 3/153.

⁷⁹ İbnü'l-Esir, *el-Meselü's-sair fi edebi'l-katib ve 'ş-şair*, 3/153.

⁸⁰ Abdurrahman b. 'Abdirrahman el-Berkûkî, *ez-Zehâir ve'l-'abkariyyât* (Mısır: Mektebetü's Sekâfeti'd-Dîniyye, ts.), 2/172.

İbnü'r-Rûmî'ye (ö. 283/896) ait olan bu beyit⁸¹, affetme duygusunun Allah'a (c.c.) yaklaştıracığını haber vermektedir. İnsanoğlunun hem dünyevî hem de uhrevî hayatta hata yapabilmesi, şeytanın vesvesesine uyması pek mümkündür. Ancak tez zamanda tövbe ederek Allah'a (c.c.), özür dileyerek de hata yaptığı kişiye karşı bu hatasını telafi etmesi gerekmektedir. İbnü'r-Rûmî de bu duruma işaret etmektedir. Hata yapan bireyin farkındalığı söz konusu olduğunda karşı tarafın da ona ılımlı yaklaşması gerektiğini ifade etmektedir. Ki bu incitme durumu da olabilir kan dökme de olabilir. İbnü'r-Rûmî cezasını çektikten sonra affedilmenin takvaya daha yakın olacağı görüşündedir. Bu beyitte geçen "mücrim" kavramı ile hem "insanları inciten kişi" hem de "cinâyet işleyen kişi" kastedilmektedir. Dolayısıyla kavram hem büyük bir suç hem de ufak tefek hataları içinde barındırmaktadır.

وَلَا الْجَارِمُ الْجَانِي عَلَيْهِمْ بِمُسْلِمٍ⁸²

"Câni(mücrim) suçunun sonucuna teslim olandır."⁸³

Bu söz her ne kadar Halil b. Ahmed'in sözlüğünde yer almış olsa da hangi şair tarafından dile getirildiği belli değildir. Çünkü Halil burada "şair dedi ki" diye başlamaktadır ve şairin adını da belirtmemiştir. Ancak Halil b. Ahmed'in eserinde yer almasından dolayı "İslamiyet Dönemi Şiirleri" başlığı altında ele alınmaktadır. Halil b. Ahmed burada "câni" ve "cârim" kavramlarının aynı anlama geldiğine delalet eden bir beyit sunmaktadır. Ona göre "günahkar" anlamına gelen "câni" kavramı ile "cârim" kavramı eş anlamlıdır ve bu görüşünü de bir beyit ile desteklemektedir. Dolayısıyla bu beyitteki "cârim" kavramı "günahkar" anlamına gelmektedir.

وَإِنْ جَارٌ لَهُمْ جَرِمَتْ يَدَاهُ

وَحوْلُهُ الْبَلَاءُ عَنِ النَّعِيمِ⁸⁴

"Eğer komşularına kendi eliyle kötülük ettiyse bela onu sarar ve mutluluktan uzaklaştırır."

Bu beyitin de hangi şair tarafından dile getirildiği belli değildir. Halil b. Ahmed جَرِمَتْ fiilinin kişinin kendisine ya da kavmine kötülük ettiği zaman için kullanıldığını

⁸¹ el-Berkûkî, *ez-Zehâir ve'l-'abkariyyât*, 2/172.

⁸² Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, 6/119.

⁸³ Onbaşı, *Kur'an'da Mücrim Kavramı*, 39.

⁸⁴ Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, 6/118.

belirtmek için bu beyiti örnek olarak vermektedir. Şair, bir kimsenin başkasına kötülük etmesi durumunda bunun karşılıksız kalmayacağını ve muhakkak belanın onu saracağını, mutluluktan uzaklaştıracağını haber vermektedir. Bu beyitte “kötülük etmek” ifadesine karşılık gelen fiil ise جَرَمَ fiilidir.

Sonuç olarak Arap şiirlerinde de -gerek Cahiliye Dönemi şiirleri olsun gerek Muhadram Dönemi şiirleri olsun gerekse de İslamiyet Dönemi şiirleri olsun- “mücrim” kavramının ve türevlerinin anlam yelpazesinin çok geniş olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamlar ise şu şekilde sıralanabilir: Suçlu, günahkar, zamanın sona ermesi, bir vaktin tamamlanması, meyveleri çokça koparan, zamanın devam etmesi, değişim, çürük hurma. Dolayısıyla hem sözlüklerde hem de şiirlerde “mücrim” kavramı ve türevleri çok farklı anlamlarda kullanılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM: DİNİ KAYNAKLARDA MÜCRİM KAVRAMI

2.1. Kur'ân-ı Kerîm'de Mücrim Kavramı

Kur'ân-ı Kerîm'deki “mücrim” kavramına “ağır günah işleyen kişi”, “inkâr eden kişi”, “şirk koşan kişi” gibi çeşitli anlamlar yüklenmektedir. Türevleri ise “sevk etmek, sürüklemek, yemin etmek” anlamlarında kullanılmaktadır. Bu kavramın Kur'ân-ı Kerîm'de 2 yerde tekil, 50 yerde çoğul, 1 yerde mastar ve 13 yerde çeşitli fiil kalıpları olmak üzere toplamda 65 âyette⁸⁵ 66 kez geçtiği tespit edilmiştir. Aşağıdaki başlıklar da “mücrim” kavramının kullanıldığı zümreye göre gruplandırılmıştır.

2.1.1. Firavun ve Ona Tâbi Olanlar İçin Mücrim Kavramı

Kur'ân-ı Kerîm'de yetmiş dört yerde geçen firavun kelimesi, Hz. Mûsâ dönemindeki Mısır kralını ifade etmektedir. Kur'ân'a göre Firavun, büyüklük taslayan, böbürlenmiş, ilâhlık iddiasında bulunacak kadar kendini beğenen bir kraldır. Birçok âyette Firavun'un ailesi, avanesi, kavmi ve askerleriyle birlikte anılması onun tek bir kişi olmaktan ziyade bir sembol olarak takdim edildiğini göstermektedir. Mûsâ insanlık tarihinde hak, adalet ve sağduyuyu temsil eden nübüvvet zincirinin bir halkasını oluştururken Firavun, Kârûn, Hâmân ve taraftarları bunun karşısında yer alan bir zihniyeti temsil etmektedirler. Hz. Mûsâ'nın tebliği sadece Firavun'a değil onun etrafında bulunan kişilere de yönelik olmuştur. Kur'ân, bunların zaman zaman Firavun'u Mûsâ ve ashabına karşı kışkırttıklarını haber vermekte, bunların kötü âkıbetlerini örnek olarak göstermektedir. Allah'ın (c.c.) elçisini dinlememesi, ona karşı gelmesi sebebiyle Firavun ve ailesi yıllarca kıtlık ve ürün azlığıyla imtihan edilmiş, üzerlerine tûfan, çekirge, haşerat, kurbağalar ve kan gönderilmiştir. Firavun ve kavminin yaptıkları ve yükselttikleri şeyler yıkılmış, Firavun ve beraberindekiler denizde boğulmuştur. Firavun boğulmak üzere iken iman etmiş, fakat imanı kabul edilmemiştir. Onun cesedi daha sonra gelenlere bir ibret olmak üzere saklanmıştır. Mısır'da firavunların cesetleri mumyalanmak sûretiyle muhafaza edilmekte idi. Âyetten denizde boğulan bu Firavun'un cesedinin mumyalanmadan, bir mûcize eseri korunmuş olduğu anlaşılmaktadır.⁸⁶ Kur'ân-ı Kerîm'de Firavun ve beraberindekilerin durumu farklı âyetlerde anlatılmaktadır. Beş farklı âyette Firavun ve onunla beraber olanlar için “mücrim” kavramı kullanılmıştır.

⁸⁵ Hûd sûresinde “mücrim” kavramının hem mastar hem de fiil kalıbı olarak 35. âyette yer almaktadır.

⁸⁶ Ömer Faruk Harman, “Firavun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/118-121.

Kötülükte çok uç noktada olan kimseyi ifade eden bu kavramın Firavun için kullanılması onun itaatsizlikte çok üst noktaya ulaştığının göstergesidir. Bu bağlamda aşağıdaki âyetlerde “mücrim” kavramının Firavun ve ona bağlı olan kişiler için kullanıldığı tespit edilmiş ve başlıklar halinde verilmiştir.

2.1.2. İman Eden Sihirbazların Diliyle Mücrim Firavun

Tâhâ sûresine Hz. Muhammed’in (s.a.v.) maneviyatını yükselten ve Allah’ın (c.c.) kudretine dikkat çeken ifadelerle başlanmakta, ardından Hz. Musa’nın Firavun’la mücadelesine, Allah’ın (c.c.) İsrailoğullarına lutfettiği nimetlere ve onların hatalı tutumlarına geniş bir biçimde yer verilmektedir. Daha sonra Hz. Adem’in yaratılışına, şeytanın onu ve eşini kandırıp cennetten çıkmalarına sebep oluşuna değinilmekte, inkârcıların karşılaştıkları âkıbet hatırlatılmakta ve ebedi mutluluğun Allah’a (c.c.) saygıda kusur etmekten sakınanların olacağı belirtilmektedir. Adını ilk âyetinden alan Tâhâ sûresi, Mekke’de inmiş olan kırk beşinci sûredir.⁸⁷

Söz konusu olan mücrim kavramının ise Hz. Musa ve Firavun kıssası aktarılırken geçtiği tespit edilmiştir. Bu sebeple Musa kıssası özet bir şekilde aktarılmıştır: Hz. Musa, Tuvâ vadisinde bir ateş görmüştür. Bunun üzerine Hz. Musa, ailesine bir kor parçası getirme amacıyla vadiye gitmiştir. Allah (c.c.) orada Hz. Musa’ya kendisinden başka tanrı olmadığını ve Hz. Musa’nın da onun peygamberi olduğunu bildirmiş, Firavun’un sınırı aşması sebebiyle de onun yanına gitmesini emretmiştir. Hz. Musa da bunun üzerine Allah’a (c.c.) dualar etmiş ve kardeşi Harun’un yardımcısı olmasını istemiştir. Hz. Musa ve kardeşi Hz. Harun, Firavun’a vardıkları ve Allah’ın (c.c.) mesajını ilettikleri vakitte, Firavun onları yalanlamış ve kabul etmemiştir. Hz. Musa’nın sihirle onları yurdundan çıkarmak istediğini düşünmüş ve sihrine karşılık vermek için Hz. Musa’nın bir yer ve zaman belirtmesini söylemiştir. Şenlik günü kuşluk vaktinde ahali toplanır halde iken, Firavun ve topladığı sihirbazlar ile Hz. Musa buluşmuştur. Sihirbazlar “Ey Musa! Ya sen at, yahut ilk atan biz olalım.” demişlerdir. Hz. Musa onların atmasını söylemiştir. Sihirbazların sihirleri yüzünden onların ipleri ve sopaları Hz. Musa’ya doğru akıp gidiyor gibi görünmüş ve bunun üzerine Hz. Musa korkuya kapılmıştır. Allah (c.c.) ise ona korkmamasını ve sağ elindekini atmasını emretmiştir. Hz. Musa atar atmaz onları sihirlerini yutmuş ve sihirbazlar hayrete düşerek “Biz Musa’nın va Harun’un Rabbine

---

⁸⁷ Hayreddin Karaman vd., *Kur’an Yolu: Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara : Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 5/640.

iman ettik” demişlerdir. Firavun sihirbazların secdeye kapandıklarını görünce onları tehdit etmiştir. Ancak sihirbazlar “Bize, hatalarımızı ve senin bize zorla yaptırdığın büyüü bağışlaması için Rabbimize iman ettik. Allah (c.c.) hem daha hayırlı hem daha bâkidir.” demişlerdir.⁸⁸ Kur’ân-ı Kerîm’de bu olayın anlatılmasının akabinde içerisinde “mücrim” kavramının geçtiği Tâhâ sûresinin 74. âyeti gelmektedir:

إِنَّهُ مَنْ يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا فَإِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ

“Kim Rabbine mücrim haliyle varırsa, bilsin ki cehennem onu beklemektedir; orada ne ölür ne de yaşar!”

Buradaki mücrim kavramı ile kastedilen kişi Firavun’dur. Çünkü Firavun, Allah’ın (c.c.) peygamberini kabul etmemekte ve onu yalanlamaktadır. Bu yalanlamadan sonra kişinin mücrim haliyle Allah’a (c.c.) varması halinde cehenneme gideceği ifade edilmektedir. Halbuki Allah’ın peygamberine karşı gelmeyip dediklerine uysaydı mücrimler zümresine dahil olmayacak idi. İnatla ve ısrarla karşı gelmesi sebebiyle mücrimler zümresine dahil olmaktadır ve onun gideceği yer de içinde ebedi olarak kalacağı cehennem ateşidir.

Mücrim o kişi ki, cehenneme muhakkak atılacaktır. Nitekim cehennem de onu bekliyor vaziyettedir. Üstelik o mücrim kişi, Allah’ı (c.c.) ve peygamberini inkâr eden kişi, cehennemde ne ölüdür ne de diridir. Hatta Zuhruf sûresinde mücrimlerin ölmek için “Ey Mâlik, Rabbin bizim işimizi bitirsin!”⁸⁹ diyerek yalvardıkları belirtilmektedir. Nitekim söz konusu âyette de “Orada ne ölür ne de yaşar!” ifadesi bu durum dile getirilmektedir.

O mücrim kişinin yiyeceği ateştir, giyeceği ateştir, onun hem boynunun hem başının üstünde ateş vardır, onun her bir eklemesinde ateşin her türlüünden vardır. Ona hiç bir şekilde merhamet edilmeyecek ve doyurulmayacaktır. Hiç bir zaman ölmeyecek, güzel bir yaşam da süremeyecektir. Allah (c.c.) ona kızgındır, melekleri kızgındır, ateş kızgındır.⁹⁰

⁸⁸ Tâhâ sûresi, 10-73. âyet.

⁸⁹ Zuhruf sûresi, 77. âyet.

⁹⁰ Ebü’l-Hasen Mukâtil b. Süleyman b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, thk. Abdullah Mahmud Şehate (Beyrut: Dâru İhyâü’t-Türâs, 1423), 4/670.

2.1.2.1. Musibetlerden İbret Almayan Mücrim Firavun ve Tâbileri

A'râf sûresi Allah'ın (c.c.) tevhidi, Peygamberlik ve özellikle de Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Peygamberliği, vahiy, kıyamet, öldükten sonra dirilme, hesap ve ceza gibi iman esaslarının ispatı maksadıyla indirilmiş bir sûredir. Mekkî sûrelerin en uzun olan A'râf sûresinde yer alan başlıca akaid konularını şu şekilde sıralamak mümkündür: Kur'ân-ı Kerîm'in Allah (c.c.) kelamı oluşu, Hz. Adem'in bütün insanların babası olması, tevhidin ispatı, vahiy ve risalet, ba's(öldükten sonra dirilme) ve ceza, Allah'ın (c.c.) varlığının delilleri, helak ile tehdit ve peygamber kıssaları. Sûre, bu konularda onu okuyan ve aklını kullanan her Müslüman için ibret alınacak bir vaaz ve irşat kaynağıdır.⁹¹ 163-170. âyetler hariç Mekke'de nâzil olduğu rivâyet edilmektedir.⁹²

Sûreye dair bu bilgiler verildikten sonra inceleme konusu olan "mücrim" kavramına gelinmektedir. "Mücrim" kavramı A'râf sûresinde 40., 84. ve 133. âyet olmak üzere üç ayrı noktada geçmektedir. Burada Firavun ve ona tâbi olanlar için kullanılması sebebiyle 133. âyetin bağlamı ele alınacaktır. Bu bağlamda 133. âyet ve öncesinde Tâhâ sûresinde açıklanan Musa peygamber ve Firavun kıssası tekrarlanmaktadır. Ancak burada sihirbazların iman ettikten sonra yaşadığı durumlar da anlatılmaktadır. Sihirbazların iman etmesinden sonra Firavun'un kavminden ileri gelenler, Hz. Musa ve beraberindekileri serbest bırakılmasını tepkiyle karşılamakta ve Firavun'dan bir şeyler yapmasını istemektedirler. Firavun ise onlara karşı büyüklenerek eziyet edeceğini ifade etmektedir. Hz. Musa ise kavmine sabırlı olmalarını tavsiye etmekte ve onların muhakkak cezalandırılacağını haber vermektedir. Bunun üzerine Allah (c.c.), Firavun'a uyanları, ders alsınlar diye kuraklık yılları ve ürün kıtlığı ile cezalandırmaktadır. Onlar ise bu durumun sebebinin Hz. Musa ve onunla birlikte olanların uğursuzluğu olduğunu iddia ederek ne mucizesi getirirse getirsin Hz. Musa'ya inanmayacaklarını öne sürmektedirler.⁹³ Bu olaylar aktarıldıktan sonra içinde "mücrimîn" kavramının geçtiği 133. âyet gelmektedir:

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالْدَّمَ آيَاتٍ مُّفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا

قَوْمًا مُّجْرِمِينَ

⁹¹ Talat Koçyiğit, *Kur'ân-ı Kerim Meal ve Tefsiri* (Ankara : Türkiye Diyanet Vakfı, 2016), 4/9-10.

⁹² Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/498.

⁹³ A'râf sûresi, 127-132. âyetler.

“Biz de açık seçik mûcizeler olmak üzere onların üzerine tûfan, çekirge, haşarat, kurbağalar ve kan gönderdik. Yine de büyüklük tasladılar ve mücrim bir kavim olmakta direndiler.”

Firavun ve ona bağlı olanlar, ilk uyarı olan kuraklık ve ürün kıtlığının asıl sebeplerinin kendileri olduğunu fark etmemektedirler. Allah (c.c.) artık onlara tûfan, çekirge, haşarat, kurbağalar ve kan gibi daha büyük uyarılar göndermektedir. Bu sefer başlarına gelen musibetten sonra Hz. Musa’dan kendileri için dua etmesini istemekte, bunun karşılığında da ona inanacaklarını dile getirmektedirler. Hz. Musa’nın duası kabul olunca sözlerinden yine gerisin geri dönmekteler ve nihâyetinde Allah (c.c.) onları denizde boğarak helak etmektedir.

Âyette geçen “mücrimîn” kavramı Tâha sûresinde olduğu gibi burada da Firavun ve ona tâbi olanlar için kullanılmaktadır. Onlar ne büyük günah işlemişlerdir ki Allah (c.c.) onları “mücrimler” zümresine dahil etmiştir? Kur’ân’da yetmiş dört yerde geçen Firavun Hz. Mûsâ’nın karşısında yer alan, büyüklük taslayan, böbürlenene, ilâhlık iddiasında bulunacak kadar kendini beğenen, Hz. Musa’nın tanrısına ulaşmak için kuleler yaptıracak kadar taşkınlık gösteren, halkını küçümseyip zayıfları ezen, gerçeklere sırt çeviren bir kral olarak tasvir edilmektedir.⁹⁴ Bu gibi sebeplerle Allah (c.c.) onu ve beraberindekileri mücrimler zümresine dahil etmektedir ve onların sonu hüsrandır.

2.1.2.2. Mucizeleri Görmezden Gelen Mücrim Firavun ve Tâbileri

Yûnus sûresinin temel konuları, İslâmî kaynaklarda tevhid, nübüvvet ve âhîret terimleriyle ifade edilen, “bir Allah’a (c.c.) iman ve kulluk etmek, bilgi kaynağı vahiy, vahyin taşıyıcısı ve açıklayıcısı olarak peygamber ve dünya hayatında peygamberin çağrısına uyanlarla uymayanları ebedî âlemde bekleyen âkıbet”tir. Sûre bütün peygamberlerin görev ve işlevlerine, bu arada son peygamber Hz. Muhammed’in (s.a.v.) gerçek bir peygamber olduğuna, onun insanları Allah’a (c.c.) iman ve yalnızca O’na kulluk etmeye çağırduğuna, içlerinde Hz. Yûnus’un da bulunduğu başka peygamberlerden örnekler vererek tarih boyunca yaşanan şirk-tevhid mücadelesine, hem Hz. Muhammed’in (s.a.v.) getirdiği kitabın kendisinin uydurduğu bir kitap olmadığı hem de Allah’tan (c.c.) başka bir tanrının bulunmadığı gerçekleriyle ilgili ikna edici delillere Kur’ân’ın genel üslûbu ve sistematığı çerçevesinde temas etmektedir.⁹⁵ Yûnus sûresi, 40

⁹⁴ Harman, “Firavun”, 13/122.

⁹⁵ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 3/79-80.

ve 94-96. âyetler hariç Mekke’de nâzil olmuştur. 109. âyetin de Medine’de İsrâ olayından sonra nâzil olduğuna dair rivayet mevcuttur.⁹⁶

Allah (c.c.) Firavun ve çevresindekilerden bahsederek Yûnus sûresinin 75. âyetinde şöyle buyurmaktadır:

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسَى وَهَارُونَ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ بِآيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ

“Onların da ardından Musa ve Harun’u açık mucizelerimizle Firavun’a ve çevresindeki ileri gelenlere gönderdik. İman etmeyi kibirlerine yediremediler; onlar mücrim kimselerdi.”

Bu âyette “mücrimîn” kavramı yer almaktadır. Firavun ve ona tâbi olanlar için “mücrim” kavramı Tâhâ sûresi ve A’raf sûresinden sonra üçüncü kez Yûnus sûresinde kullanılmaktadır. Bu da Firavun ve ona uyan kişilerin mücrimlerin ileri gelen kişilerinden olduğunu göstermektedir. Daha önce de açıklandığı gibi, Firavun ısrarla ve inatla Allah’ın (c.c.) peygamberini kabul etmemekte ve büyüklenmektedir. Önceki kavimler gibi Firavun ve kavmine de kendi içlerinden olan Musa ve Harun peygamber gelmiştir. Ancak Firavun ve yandaşları büyüklenip iman etmeyi kendilerine yedirememişler ve mücrim kimselerden olmuşlardır. Böylece onların cezası içinde ebedi olarak kalacakları cehennemdir.

Âyette kendi içlerinden olan kimselerin peygamber gönderilmesine rağmen kabul etmeyişlerine işaret edilmektedir. Halbuki onlar da çeşitli mucizeler ile Allah (c.c.) tarafından gönderilmiş peygamberler idi. Ancak Firavun ve beraberindekiler kibrine yenik düşmüştür. Ona inanmayı kendilerine yedirememişlerdir. Çünkü iman ettikleri takdirde –onlara göre- alçalmış olmakta idiler. Halbuki iman etmediklerinde alçalmış olmaktadırlar.

75. âyetin devamında Hz. Musa ve sihirbazlar arasında yaşanan diyalog anlatılmakta ve Allah (c.c.) 82. âyette şöyle buyurmaktadır:

وَيُحِقُّ اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ

“Allah, mücrimler hoşlanmasa da, sözleriyle gerçeği ortaya çıkarır.”

Allah’ın peygamberini inkâr edenler hep bir korku içindedir. Onların korkularının sebebi hem peygamberlerin doğru söyleme ihtimalleridir hem de kendileri hakkında bir

⁹⁶ Ebu Abdillâh (Ebü’l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin Râzî, *Mefatihü’l-gayb* (Beirut: Daru İhyai’t-Turasi’l-Arabi, 1420), 30/183.

vahyin inme sebebi olmalarıdır. Firavun ne kadar büyüklenirse büyüklensin içinde büyük bir korkuyu barındırmaktadır. Bu âyet de bu durumu anlatmaktadır. Mücrimlerin hoşuna gitmese de Allah (c.c.) onların yalanlarını, hilelerini ve tuzaklarını ortaya çıkaracaktır. Böylece Firavun'un korktuğu durum başına gelecek ve dünyadan sonraki hayatta hileleri ve tuzakları tek tek ortaya dökülecektir.

2.1.2.3. Hz. Musa'nın Diliyle Mücrim Firavun ve Tâbileri

Duhan sûresi ana konu olarak Kur'ân'ın gerçek Allah (c.c.) kelâmı olduğuna ve insanlar için önemine dikkat çekmektedir. Bu münasebetle şu konulara da yer verilmiştir: Kur'ân'ın nâzil olduğu gecenin önemi ve değeri, Kur'ân'ı gönderen Allah'ın (c.c.) birliği ve büyüklüğü, Firavun ve kavmi ile Tübba' gibi geçmiş kavimlerin peygamberlere karşı takındıkları tavır ve peygamberlerin tevhid mücadelesi.⁹⁷ 59 âyetten müteşekkil olan Duhân sûresi, mushaf sıralamasında 44. sırada yer almaktadır. Müfessirlerin çoğunluğu Duhân sûresinin Mekkî olduğu görüşündedir.⁹⁸ Ancak Beyzavi (ö. 685/1286) 15. âyet hariç diğer âyetlerin Mekke'de indiğini söylemektedir.⁹⁹

Kurân-ı Kerim'in 44. sûresi olan Duhân sûresinin 22. âyetinde “mücrimûn” kavramı geçmektedir:

فَدَعَا رَبَّهُ أَنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ مُّجْرِمُونَ

“Sonuç alamayınca rabbine, ‘Bunlar mücrim bir topluluk!’ diye arzıhal etti.”

Bu âyette Hz. Musa'nın sözüne yer verilmiştir. Hz. Musa, Firavun ve ona tâbi olanları uyarmak için gönderilmiş bir peygamberdir. Hz. Musa onları defalarca uyarmış, kendisinin Allah'ın (c.c.) peygamberi olduğunu haber vermiştir. Ancak Firavun kibrine yenik düşmüş, Hz. Musa'ya iman etmemiştir. Hz. Musa elinden gelen çabayı göstermesine rağmen Firavun'un tâbi olmaması üzerine “Bunlar mücrim bir topluluk!” diyerek işi Allah'a (c.c.) havale etmiştir. Allah (c.c.) da Hz. Musa ve ona tabi olanlara gece yola çıkmalarını emretmiştir. Onlar gece yola çıkmışlardır ve Hz. Musa âsası ile

⁹⁷ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/789.

⁹⁸ Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim Nisaburi Sa'lebi, *el-Keşf ve'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'an*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr (Beirut: Daru İhyai t-türasi l-arabi, 2002), 8/348; Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid Taberi, *Câmiü'l-beyân an te'vili ayi'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki (Riyad : Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2001), 20/5.

⁹⁹ Ebû Saîd Nasrüddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed Beyzâvî, *Envarü't-tenzil ve esrarü't-te'vil*, thk. Muhammed Abdurrahmân el-Mar'aşlî (Beirut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1418), 5/99.

denizi ikiye ayırmıştır. Firavun ve ona tâbi olanlar da arkalarından takip ederlerken suda boğulup helak olmuşlardır. İşte mücrim kimselerin sonu budur.¹⁰⁰

Peygamberler her zaman gönderildikleri toplulukların hidâyete ermesi için ellerinden gelen çabayı göstermişlerdir. Onlara hem dünya mutluluğunu hem de âhiret mutluluğunu vaat etmişlerdir. Ancak her toplumda iman edenler olduğu gibi nefesine yenik düşüp iman etmeyenler de bulunmaktadır. Peygamberler iman etmeyenler için de çabalamış, doğru yolu göstermiştir. Ancak güçleri yetmediği anda o grubu Allah'a (c.c.) havale etmişlerdir. Firavun ve ileri gelenlerin yaptıkları üst seviyeye ulaştınca Hz. Musa da "Bunlar mücrim bir topluluk!" diyerek işlerini Allah'a (c.c.) bırakmıştır. Hz. Musa artık onlardan vazgeçmiştir ve Allah'a (c.c.) tevekkül etmiştir. Allah (c.c.) da onların dünyadaki işlerini bitirmiş ve iki dünyada çekecekleri cezayı başlatmış bulunmaktadır.

2.1.3. Âd Kavmi İçin Kullanılan Mücrim Kavramı

Âd kavmi kendilerine Hz. Hûd peygamberin gönderildiği, Ahkaf bölgesinde yaşamış olan bir kavimdir. Kavim şan-şöhret, mal-mülk ve bağ-bahçe olarak üst seviyeye ulaşmış ve lüks bir hayat yaşamaktaydı. Bu yaşam onları kibre ve şirke sürüklemiştir. Allah'ı (c.c.) bırakarak putlara tapmaya başlamışlardır. Böylece Allah'ın (c.c.) öfkesiyle ve cezasıyla karşı karşıya kalmışlar ve şiddetli bir rüzgarla cezalandırılmışlardır. Kur'ân-ı Kerîm onları 2 ayrı âyette kötülükte ve zulümde üst seviyeye ulaşmalarından dolayı "mücrimler" zümresine dahil etmektedir ve içinde ebedi olarak kalacakları cehennem azabını haber vererek müslümanları onlara benzememeleri hususunda uyarmaktadır.

2.1.3.1. Nimetlere Nankörlük Eden Mücrim Âd Kavmi

Hûd sûresinde ağırlıklı olarak Allah'ın (c.c.) varlığı, birliği, O'nun iradesinin peygamberleri aracılığıyla vahyedildiği gerçeği ve peygamberlik olgusunun gelmiş geçmiş toplumlardaki görünümü ele alınmakta, bazı peygamberlerin kıssalarına geniş bir şekilde yer verilmektedir. Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Sâlih, Hz. İbrâhim, Hz. Lût, Hz. Şuayb ve Hz. Mûsâ peygamberlerin kıssaları anlatılmakta; Kur'ân'ın mûcize oluşu, öldükten sonra dirilme, hesap ve âhiret hayatıyla ilgili konulara yer verilmektedir.¹⁰¹ Hasan (ö. 110/728), İkrime (ö. 13/634), Atâ (ö. 114/732) ve Câbir (ö. 78/697) Hûd sûresinin

¹⁰⁰ Duhân sûresi, 17-28. âyetler.

¹⁰¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/142-143.

Mekke’de indiğini söylemektedirler. İbn Abbas ve Katâde (ö. 117/735) ise 114. âyetinin Medine’de, diğer âyetlerin Mekke’de indiği görüşündedir.¹⁰²

Kur’ân-ı Kerim’in çeşitli yerlerinde kendi kavimlerine peygamber olarak gönderilmiş kimseler anlatılmaktadır. Hûd sûresinin 50. âyetinde de Hûd peygamberin Âd kavmine gönderilmesi ve onlarla olan diyalogu aktarılmaktadır. Hûd peygamber kavmine, Allah’ın (c.c.) bir olduğunu ve sadece O’na kulluk etmeleri gerektiğini açıklamıştır. Bunun karşılığında herhangi bir karşılık da beklememiştir. Çünkü onun karşılığı Allah (c.c.) katında idi. Sonrasında ise Hûd peygamber kavmine şöyle seslenmiştir:

وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَىٰ قُوَّتِكُمْ وَلَا

تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ

“Ey kavmim! Rabbinizden bağışlanmayı dileyin, sonra O’na tövbe edin ki üzerinize bolca yağmur göndersin ve kuvvetinize kuvvet katsın; sakın mücrimler olup Allah’tan yüz çevirmeyin!”

Görülmektedir ki Hûd sûresinin 52. âyetinde “mücrimîn” kavramı geçmektedir. Hûd peygamber de kendinden önceki peygamberler gibi kavmini uyararak gönderilmiştir. O kavim tevhid inancına sahip iken müreffeh bir hayat yaşamaları sebebiyle zamanla putlara tapmaya başlamışlardır. Rahat bir yaşam onlara Allah’ı (c.c.) unutturmuştur. Bunun üzerine Hûd peygamber, bu yaptıklarının karşılığını almadan Allah’tan (c.c.) bağışlanma dilemelerini ve samimi bir tövbe ile tövbe etmelerini istemektedir. Hatta bunu yaptıkları takdirde bekledikleri yağmur ve kuvvetin Allah (c.c.) tarafından onlara gönderileceğini haber vermektedir. Ancak ne fayda! Onlar yine de öğüt almayıp Allah’tan (c.c.) yüz çevirmektedirler. Böylece “mücrimler” zümresine dahil olmaktadır. Nitekim mücrim zümresinin âkıbeti ise içinde ebedi olarak kalacakları cehennemdir.¹⁰³

Burada geçen “mücrim” kavramı ile kastedilen grup Âd kavmidir. Çünkü Hz. Hûd’un muhatapları ve uyardığı kişiler onlardı. Nitekim söz konusu âyette de onlara seslenilmektedir. Her yüksek yere alâmetler diken, temelli kalmayı düşünerek sağlam

¹⁰² Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr Kurtubi, *el-Cami’ li-ahkâmi’l-Kur’an*, thk. İbrahim Atfeş - Ahmed el-Berdûnî (Kahire: Dâru’l-Kütübi’l-Mısriyye, 1964), 9/1.

¹⁰³ Hûd sûresi, 50-60. âyetler.

yapılar yapan, mallara ve sürülere, eşsiz bağ ve bahçelere sahip olan bu insanlar servetlerine ve güçlerine güvenerek gurur ve kibre kapılmışlar, putperestliğe sapsmışlardır.¹⁰⁴ Bu kibir, Firavun'daki gibi iman etmelerine engel olmuştur. Âd kavmi hem Allah'a (c.c.) ortak koşan bir kavim olması hem de âhireti ve Allah'ın (c.c.) gönderdiği peygamberi inkâr etmesi sebebiyle “mücrimler” zümresine dahil olmaktadır.

2.1.3.2. Helak Edilen Mücrim Âd Kavmi

Ahkâf sûresinin başında Kur'ân-ı Kerîm'e dikkat çekilmekte; bu kitabı, sonsuz güç ve hikmet sahibi Allah'ın (c.c.) vahyettiği kesin ve açık bir ifadeyle açıklanmaktadır. Araya diğer konular girmekle beraber sûre boyunca bu temanın işlenmesine devam edilmekte, daha önce de ilâhî kitapların geldiği, bunları tebliğ eden peygamberlere karşı, son peygambere yapılan şeylerin yapıldığı bildirilmekte, çeşitli kanıtlar ortaya konarak Kur'ân'ın Allah (c.c.) kelâmı olduğu ispat edilmektedir.¹⁰⁵ 10. ve 35. âyetin Medine'de indiğini söyleyen müfessirler mevcuttur. Bu 2 âyet dışındaki âyetlerin Mekke'de indiği konusunda ihtilaf yoktur.¹⁰⁶

Kurân-ı Kerim'in 46. sûresi olan Ahkâf sûresinin 25. âyetinde “el-mücrimîn” kavramı geçmektedir. Bu âyetin geçtiği kısımlarda Hz. Hûd ve kavmi olan Âd kavmi arasında yaşananlar anlatılmaktadır. Hz. Hûd kendinden önceki peygamberlerin yaptığı gibi kavmini Allah'tan (c.c.) başkasına kulluk etmemeleri için uyarmıştır. Âd kavmi ise Hz. Hûd'u suçlayarak “Sen bizi ilahlarımızdan uzaklaştırmak mı istiyorsun?” demişler ve eğer doğru söylüyorsa vaad ettiği azabı getirmesini istemişlerdir. O azabın gelmeyeceğinden emin oldukları için Allah'ın (c.c.) gönderdiği peygambere büyüklenmişler ve rest çekmişlerdir. Hz. Hûd ise bu azabı kendisinin getiremeyeceğini, ancak Allah'ın (c.c.) istemesiyle gerçekleşeceğini söylemiştir. Derken Âd kavminin üzerini bir bulut kaplamıştır. Onlar yağmurun geleceğini ve topraklarının bereketleneceğini düşünerek büyük bir sevince ve heyecana kapılmışlardır.¹⁰⁷ Allah (c.c.) bu olayları aktardıktan sonra Ahkâf sûresinin 25. âyetinde şöyle buyurmaktadır:

¹⁰⁴ Ömer Faruk Harman, “Hûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/280.

¹⁰⁵ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5/24.

¹⁰⁶ Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib İbn Atıyye el-Endelüsi, *el-Muharrerü'l-veciz fî tefsiri'l-kitâbi'l-aziz*, thk. Abdüsselam Abdüşşafî Muhammed (Beyrut : Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993), 5/91.

¹⁰⁷ Ahkâf sûresi, 21-25. âyetler.

تُدْمِرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا فَأَصْبَحُوا لَا يُرَى إِلَّا مَسَاكِينُهُمْ كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ

“O, Rabbinin emriyle her şeyi yıkar, mahveder. Nitekim onların evlerinden başka bir şey görülmez oldu. İşte biz mücrim toplumu böyle cezalandırırız.”

Hz. Hûd bulutu ve onunla beraber gelen rüzgarın kavmini helak etmek için geldiğini bilmiş ve o buluta Allah’ın (c.c.) emir vermesi halinde her şeyin yerle bir olacağını ifade etmiştir. Nitekim dediği gibi de olmuştur. Allah (c.c.) inkâr etmelerinden dolayı buluta ve rüzgara o kavmi helak etmesi için emir vermiştir. O bereket sandıkları bulut ise onların helakına sebep olmuştur. Mücrimler onun ceza olarak gönderildiğini anlayınca tek gördükleri şey büyük bir servetle yaptıkları evleri olmuştur. İçlerine girip o rüzgarın zarar veremeyeceğini düşünmüşlerdir. Ancak o kasırğa evlerini yerle yeksân etmiş ve Allah (c.c.) mücrim kimselerin sonunu böyle getirmiştir. İşte Allah’ın (c.c.) kendisine karşı gelenlere ve peygamberlerini, âyetlerini, kıyamet gününü yalanlayanlara verdiği ceza bu şekildedir. Üstelik bu ceza sadece dünyada helak olmaları ile sonlanacak bir ceza değildir. O kavim ve ona benzeyen kavimler âhirette de büyük bir azaba dûçar olacaklardır. Üstelik bu azab, kendi çabaları ve inatları yüzünden hak ettikleri azaptır.

Âd kavmi, hem Allah’a (c.c.) ortak koşan hem de âhiretini, peygamberini inkâr eden kavimlerden idi. Çünkü Hz. Hûd’u ilahlarından uzaklaştırmakla suçlamakta ve onlara da ibadet etmek istemekteydiler. Ayrıca hak ettikleri azabın da hesap gününün de gelmeyeceğini iddia ediyorlardı. Nitekim bu özellikleri sebebiyle “mücrimler” zümresine dahil olmaktadır.

2.1.4. Lût Kavmi İçin Kullanılan Mücrim Kavramı

Kur’ân-ı Kerîm’de yirmi yedi yerde ismen zikredilen Hz. Lût’un İbrâhim’in tebliğini kabul ettiği, onunla birlikte bereketli ülkeye ulaştırıldığı, peygamberlerden olduğu, diğer peygamberler gibi âlemlere üstün kılındığı, ona hüküm ve ilim verildiği, sâlihlerden olduğu ve ilâhî rahmete kabul edildiği bildirilmektedir.¹⁰⁸ Hz. Lût da bir peygamber olarak yapması gerekeni yapmıştır ve insanları kötülükten uzaklaştırmaya çalışmıştır. Kavmi ise karışmamasını söylemiş ve onu şehirden göndermekle tehdit etmiştir. Lût peygamber dayanacak gücü kalmayınca işi Allah’a (c.c.) havale etmiş ve Allah (c.c.) da onların sonunu üzerine taşlar atılması yoluyla getirmiştir. Lût peygamber

¹⁰⁸ Ömer Faruk Harman, “Lût”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/227.

ve kavmi arasında geçen olaylar çeşitli âyetlerde anlatılmaktadır. Aşağıda Lût kavminin “mücrim” olarak vasıflandırıldığı üç âyet verilmekte ve onların bu durumları aktarılmaktadır.

2.1.4.1. Taş Yağmuruyla Helak Edilen Mücrim Lût Kavmi

A'râf sûresinin farklı âyetlerinde yer alan “mücrim” kavramı 84. âyette de “el-mücrimîn” şeklinde geçmektedir. Âyetin bağlamı incelendiğinde Hz. Lût ve kavminin arasında geçen diyalogların anlatıldığı görülmektedir. Hz. Lût’un kavmi daha önce hiç bir kavim tarafından yapılmamış bir kötülük yapıyorlardı. Hz. Lût ise kavminin yaptığı kötülüğü “Sizden önceki topluluklardan hiçbirinin (bu ölçüde) yapmadığı iğrençliği mi işliyorsunuz! Kadınları bırakıp da cinsel tatmin için erkeklere yanaşıyorsunuz. Doğrusu siz taşkınlık eden bir topluluksunuz.” diyerek ayıplamaktadır. Kavminin Hz. Lût’a verdiği cevap ise “Onları (Lût ve arkadaşlarını) memleketinizden çıkarın! Çünkü onlar fazla temizlik taslayan insanlar!” şeklinde olmuştur.¹⁰⁹ Allah (c.c.), bunun üzerine Hz. Lût’u ve karısı dışındaki aile fertlerini kurtardığını ve geride kalanları aşağıdaki âyetteki gibi helak ettiğini belirtmektedir:

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ

“Ve üzerlerine dehşetli bir yağmur (taş) yağdırdık. İşte gör mücrimlerin sonunun ne olduğunu!”

Bu âyette Allah’ın (c.c.) Lût peygamberin peygamberliğini kabul etmeyen ümmetin sonunu ve kökünü üzerlerine taştan bir yağmur yağdırarak kesildiği anlatılmaktadır. Çünkü onlar, yanlış bir iş yapmalarına rağmen Hz. Lût’un onları uyarmasına aldırış etmemişler, yapmakta oldukları şeye devam etmişlerdir. Hatta Hz. Lût’u, uyarmasından dolayı kınamışlar ve onun şehirden çıkarılmasını istemişlerdir. Ancak Allah (c.c.) böyle bir durumda peygamberini yalnız bırakmamakta, kötülük yapan kavmi helaka dâçar kılmaktadır. Burada kullanılan “mücrim” kavramı Hz. Lût’un kavmi için kullanılmaktadır.

Lût kavmi hakkında Neml sûresi 59. âyette Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: “De ki: ‘Hamdolsun Allah’a, selâm olsun seçkin kıldığı kullarına. Allah mı daha hayırlı yoksa O’na koştukları ortaklar mı?’” Bu âyetten de anlaşılmaktadır ki Lût kavmi çeşitli kötü fiiller yapmakla kalmamakta ve Allah’a (c.c.) ortak koşmakta, peygamberine, kitabına

¹⁰⁹ A'râf sûresi, 80-84. âyetler.

karşı gelmektedir. Tüm bu büyük günahlarından dolayı da “mücrimler” sıfatıyla vasıflandırılmaktadırlar.

2.1.4.2. Meleklerin Gönderildiği Mücrim Lût Kavmi

Zâriyât sûresinin ana konusu öldükten sonra dirilmenin gerçek olduğunu, yaratılmışlar içinde irade sahibi olma özelliğini taşıyanların, bir imtihan alanı olan dünya hayatını yaratılış amaçlarına uygun biçimde geçirip geçirmediği hususunda sorgulanacakları yargı gününden kaçış bulunmadığını ve bu yargılama sonunda herkesin bu dünyada yapmış olduğu işlerinin olumlu olumsuz sonuçlarını mutlaka göreceğini ortaya koymaktır. Bu konu işlenirken, Allah’ın (c.c.) kudretinin kanıtlarından ve insanlara lütfettiği imkânlardan örnekler, önceki bazı inkârcı toplumların başına gelen felâketlerden kesitler verilmekte; bu arada Hz. Peygamber’in ve onun yolunu izleyen müminlerin dini tebliğ ederken nasıl bir tavır takınmaları gerektiğine ışık tutulmaktadır.¹¹⁰ Zâriyât sûresinin Mekke’de indiği konusunda müfessirler arasında icma vardır.¹¹¹

Kurân-ı Kerim’in 51. sûresi olan Zâriyât sûresinin 32. âyetinde “mücrimîn” kavramı geçmektedir:

قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ

“ ‘Biz’ dediler, ‘Mücrim bir topluluğa gönderildik.’ ”

Bu kavramın geçtiği âyetlerde Hz. İbrahim ve ona gelen konuklar arasında geçen diyalog aktarılmaktadır. Hz. İbrahim’e misafirler gelmiştir ve bu misafirler ona bir çocuk müjdesi vermişlerdir. Eve gelen misafirler, Allah’ın (c.c.) görevlendirdiği meleklerdir. Hz. İbrahim üzerine yaşlılık çökmüştür ve çocuk haberinde ümitsizliğe düşmüştür. Melekler Hz. İbrahim’e ümitsizliğe kapılmamasını tavsiye ederek ancak haktan sapanların ümitsizliğe kapılacağını haber vermişlerdir. Hz. İbrahim, konuklarla birtakım konuşmalar yaptıktan sonra onlara asıl geliş sebeplerini sormuştur. O elçiler de “Mücrim bir topluluğa gönderildik.” cevabını vererek helak için geldiklerini haber vermişlerdir. Buradaki mücrim topluluktan kastedilen Lût peygamberin kavmidir. Melekler Lût peygamberin kavminin helakı için geldiklerini söylediklerinde Hz. İbrahim bir müddet daha süre verilmesini istemiştir. Ancak melekler artık onlara ayrılan sürenin sonuna geldiğini ifade etmişler ve helak haberi için Hz. Lût’un yanına gitmişlerdir. Oranın halkı

¹¹⁰ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 5/116.

¹¹¹ Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muhammed b. Mahluf el-Cezairi Sealibi, *Tefsirü’s-Sealibi*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud - Ali Muhammed Muavvaz (Beyrut : Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 1997), 4/296.

ise bunu duyar duymaz Hz. Lût'un evini kuşatmıştır. Ancak melekler Hz. Lût'a beraberindekileri ile gece yola çıkmalarını söylemişler ve Hz. Lût ve beraberindekiler de evden gizlice çıkmışlardır. Gece vakti ansızın Hz. Lût ve beraberindekiler şehri terk ettikten sonra ise Lût peygamberin kavmi için helak tahakkuk etmiştir.¹¹² Böylece Allah (c.c.) hem kendisine ortak koşan hem kötü davranışlar sergileyen mücrim Lût kavminin sonunu getirmiştir.

Hz. İbrahim'in "Buraya asıl gelme sebebiniz nedir?" sorusundan meleklerin sadece olağanüstü ve çok önemli olaylarda insan şeklinde geldikleri açığa çıkmaktadır. Hz. İbrahim, bir peygamber olarak kendi sezgisiyle meleklerin sadece müjde için değil, tehlikeli bir görevi yerine getirmek üzere de geldiklerini hallerinden anladığından böyle bir soru sormuş olmalıdır. Buna göre melekler önce iyi haberi, sonra da kötü haberi vermişlerdir. İyi haber Hz. İshak'la ilgili olanı, kötü haber de Lût kavminin helak edileceği haberidir.¹¹³

2.1.4.3. Meleklerin Diliyle Mücrim Lût Kavmi

Hicr sûresinin ilk konusu Kur'ân, vahiy ve peygamberliktir. Daha sonra insanın beden ve ruh varlığının yaratılış süreci ile İblîs'in Allah'tan (c.c.) gelen secde buyruğuna uymaması anlatılmaktadır. İyilerin uhrevî mükâfatları, Allah'ın (c.c.) rahmetinin genişliği; Hz. İbrâhim ve Lût ile Eyke halkı ve Hicr halkıyla ilgili kısa bilgiler, Hz. Peygamber'e ve müminlere verilen müjdeler, inkârcılara yapılan uyarılar sûrenin belli başlı konularıdır.¹¹⁴ Hicr sûresi 99 âyetten oluşmuş olup Mekke'de inmiş sûreler arasında yer almaktadır. Zemaşşeri (ö. 538/1144) 87. âyetinin Medine'de indiğini söylemektedir.¹¹⁵ Ancak İbnu'l Cevzi (ö. 597/1201) ise ihtilaf olmaksızın tamamının Mekke'de indiği görüşündedir.¹¹⁶

Kurân-ı Kerim'in 15. sûresi olan Hicr sûresinin 58. âyetinde "mücrimîn" kavramı geçmektedir:

قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ

¹¹² Zâriyât sûresi, 24-37. âyetler.

¹¹³ Necla Yasdıman, *Kur'ân Tahlilî* (İzmir : Cemre Kitap Yayın Dağıtım, 2011), 5/350.

¹¹⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/329.

¹¹⁵ Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemaşşerî, *El-Keşşaf an Hakaiki Gavamizi't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekavil Fî Vucühi't-Te'vil*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud - Ali Muhammed Muavvaz (Riyad : Mektebetü'l-Ubeykan, 1998), 3/569.

¹¹⁶ Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed Bağdâdî İbnü'l-Cevzi, *Zadü'l-mesir fi ilmi't-tefsir*, thk. Abdurrezzak el-Mehdî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1422), 4/522.

“Dediler ki: ‘Aslında biz, mücrim bir kavme gönderildik.’ ”

Hz. İbrahim ve melekler arasında geçen diyalogdan sonra meleklerin söylediği bu söz günahların en büyüğünü yapan Lût kavmi için söylenmiştir.¹¹⁷ Bu kavim hiç bir kavmin yapmadığı kötülüğü yapmışlar ve bu kötülükten de her türlü uyarıya rağmen vazgeçmemişlerdir. Bu sebeple Allah (c.c.) en sonunda mücrim Lût kavmine cezasını vermiş ve onların üzerine taş yağmuru yağdırmıştır. Lût kavmi hem çok kötü davranışlarda bulunmalarından dolayı hem de Allah’a (c.c.) ortak koşmalarından dolayı “mücrimler” grubuna dahil edilmişlerdir.

Meleklerin Lût kavminin adını anmayıp onlardan sadece “mücrim bir topluluk” diye bahsetmeleri, bu insanların çevresindeki tüm toplulukların durumunu bilen Hz. İbrahim önünde isimlerinin anılmasına gerek olmayacak kadar kötü şöhrete sahip olduklarını göstermektedir.¹¹⁸

Geçmiş ümmetlerin kıssalarının Kur’ân-ı Kerîm’de zikredilmesi, müşriklere ibret dersi vermek üzere nâzil olmuştur.¹¹⁹ Aynı olayın birkaç yerde az değişik cümle ve kelimelerle tekrar edilmesi, hem hafızalardaki izi derinleştirmeye hem edinilen ibret ve öğütleri tazelemeye hem de bu konuda idrakleri devamlı uyanık tutmaya yöneliktir. Aynı zamanda kıssanın önemli ve ibretli safhalarının zikredilen yer ve konu itibarıyla değişik yanları belirtilerek olay hakkında geniş düşünme imkanı sağlamaktadır.¹²⁰

2.1.5. Helak Olan Milletler İçin Kullanılan Mücrim Kavramı

Kur’ân-ı Kerim’de, önceki peygamberler ve kavimlerin başlarından geçen olaylar, muhatap toplumlara ders ve ibret olması için anlatılmaktadır. Sözü aktarmada ve mesajı iletmede daha etkili ve dikkat çekici olduğu için söz konusu olaylar kıssalar halinde verilmektedir. Bu nedenle Kur’ân kıssaları eğitici, öğretici ve ibret verici özelliklere sahiptir.¹²¹ Kıssalar müslümanlara teselli vermekte iken Allah’a (c.c.) iman konusunda eksiği bulunanların korkusunu arttırmaktadır. Kur’ân bu kıssalarda kavimlerin adlarını bazen zikrederken bazen de zikretmemektedir. Bunun zaten o kıssaların biliniyor olması, o toplumun isminin zikredilmeye bile gerek duyulmaması vb. sebepleri vardır.

¹¹⁷ İsmail Hakkı Bursevi, *Ruhu'l-Beyan Tefsiri*, çev. Osman Şen - Abdulkadir Dedeoğlu (İstanbul : Gül Kitap, 2016), 27-1/14.

¹¹⁸ Seyyid Ebü'l-A'la Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'an: Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, çev. Muhammed Han Kayani vd. (İstanbul : İnsan Yayınları, 1986), 2/543.

¹¹⁹ H. Tahsin Emiroğlu, *Esbab-ı Nüzûl: Kur'an Ayetlerinin İnş Sebepleri ve Tefsirleri* (y.y., t.y.), 6/455.

¹²⁰ Celal Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri: Ilmin Işığında* (İzmir : Anadolu Yayınları, 1991), 5/3238.

¹²¹ M. Sait Şimşek, *Kur'an Kıssalarına Giriş* (Kitap Dünyası, 2021), 93-101.

Allah (c.c.) bu kıssalarda anlatılan ve Allah'a (c.c.) baş kaldırıyla bilinen Âd, Lût gibi kavimleri mücrimler zümresine dahil etmektedir. Bu kavimler dışında Semud, Medyen gibi hatalarda bocalayan ve Allah'a (c.c.) baş kaldıran kavimler de bulunmaktadır. Aşağıda sıralanan âyetlerde Hz. Muhammed'den (s.a.v.) önceki helak olan kavimlerin tümünün "mücrimler" zümresine dahil edildiği ve muhakkak cezalandırılacağı haber verilmektedir.

2.1.5.1. Refah İçinde Şımaran Mücrim Toplular

Hûd sûresi 116. âyetin bağlamındaki âyetler, Âd kavminin durumunu anlattıktan sonra Semud, Lût ve Medyen kavminin durumlarını, peygamberleriyle olan diyaloglarını ve âkıbetlerini aktarmaktadır. Son olarak Musa peygamberin durumunu anlatmakta ve ardından iyi işler yapanların mükafat alacağı, kötü işler yapanların ise ceza alacağı haber verilmektedir. Âyetlerin devamında ise Hûd sûresinin 116. âyetinde Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır:

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُو بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا
مِنْهُمْ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ

"Sizden önceki toplumlar içinde yeryüzünde bozgunculuğu önleyecek birikimli kimseler bulunsaydı ya! Onlardan, kurtuluşa erdirdiğimiz az bir kesim bunu yaptı. Zulmedenlerse içinde şımartıldıkları refahın peşine düşüp mücrim oldular."

Bu âyet, önceki âyetleri özetler durumdadır ve içerisinde "mücrimîn" kavramı geçmektedir. Allah (c.c.), Hz. Muhammed'in (s.a.v.) muhataplarını önceki kavimlere bakıp ibret almaları konusunda uyarmaktadır. O toplumlarda da birileri kötülükte ve Allah'a (c.c.) karşı gelmede öncü olmakta ve diğer insanlar da onun peşinden gitmekte idi. Ancak o kişiler tam tersini yapıp Allah'ın (c.c.) davetinin hak olduğunu ilan ederek bozgunculuğun önüne geçebiliyorlardı. Bunu ise çok az bir kesim yapmaktadır. Allah'a (c.c.) karşı gelenler de başlarına bir şey gelmeyeceklerini düşünmekte ve mücrimler gürhuna dahil olmaktadır.

Bu âyetteki "mücrim" kavramının irca ettiği kişiler önceden helak olan milletlerdir. O milletler Allah'a (c.c.) karşı gelip küfür bataklığına batmıştır. Nitekim bu sebeple de Allah (c.c.) onları helak etmiştir. Mücrimler sanıyordu ki içinde buldukları refahlık hep onlarla olacak idi. Bu durum onların şımarmasına sebep olmuş ve küfürde üst seviyeye

ulaşmışlardır. Halbuki bozgunculuğu önleyip doğru yolda olsalardı âkıbetleri bu şekilde olmayacaktı. Ancak bu yolu tercih etmişler ve mücrimlerden olmuşlardır.

2.1.5.2. Cezayı Hak Eden Mücrim Toplular

Rûm sûresi 47. âyette Allah (c.c.) -içinde “ecramû” fiilinin geçtiği- şu âyeti buyurmaktadır:

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَأَنْتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرُمْ وَأَوَّكْنَا
حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرَ الْمُؤْمِنِينَ

“Andolsun senden önce biz nice peygamberleri kendi kavimlerine gönderdik. Peygamberler onlara apaçık mucizeler getirdiler. Buna rağmen cürüm sahiplerine hak ettikleri cezayı verdik. İnananlara yardım etmek de bize düşer.”

Âyette düşmanlar üzerine yardım ve sonunda zafer ile Hz. Muhammed’e (s.a.v.) teselli vardır.¹²² Allah (c.c.), Hz. Muhammed’den (s.a.v.) önce de farklı topluluklara peygamberler göndermiştir. Hz. Nûh, Hz. Salih, Hz. Hûd bu peygamberlerden bazılarıdır. Ancak her toplulukta olduğu gibi geçmiş peygamberlerin kavimlerinde de birtakım insanlar Allah’ın (c.c.) emirlerini yerine getirirken birtakım insanlar da ona şirk koşmuş ya da peygamber, âhiret günü, kitap gibi dinin esaslarını inkâra yeltenmişlerdir. Rûm sûresi 47. âyette de bu durum anlatılmaktadır. Buradaki hitap Hz. Muhammed’dir (s.a.v.). Ondan önceki peygamberlere de Hz. Muhammed’e (s.a.v.) olduğu gibi birtakım mucizeler verilmiştir. Hz. İbrahim’in atıldığı ateşin serin olması¹²³, Hz. Nûh’un gemisinin felaketten korunması¹²⁴ gibi. Ancak tüm bu mucizelere rağmen kavmindeki bazı kimseler bunu farklı şekillerde yorumlayıp inkâr etmişlerdir. Onların dünyadaki cezaları hiç beklemedikleri anda gelen, etraflarını saran tufanlardır. Âhirette ise içinde ebedi olarak kalacakları cehennem ateşidir. Bu bağlamda âyette yer alan cürüm sahipleri ile kasıt, Hz. Muhammed’den (s.a.v.) önce gelip çeşitli sebeplerle kendi sonlarını getiren kimselerdir.

Bu âyetin son kısmında yer alan “İnananlara yardım etmek de bize düşer.” ifadesi, müslümanların bunda hak iddia edecekleri anlamına gelmemektedir. Allah (c.c.) bu sözü

¹²² Emiroğlu, *Esbab-ı Nüzûl: Kur’an Ayetlerinin İnş Sebepleri ve Tefsirleri*, 9/94.

¹²³ Enver Bayram, “Hz. İbrahim’in Ateşe Atılması ve Bu Hususta Ön Plana Çıkan İşari Yorumlar”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* VII/2 (2019), 68-74.

¹²⁴ Sema Çelem, *Tefsir Külliyyatında Hz. Nuh Kıssasının Gelişimi* (Ankara Üniversitesi, Thesis, 2016) ((TDV İslâm Araştırmaları Merkezi)), XI, 210 y./31.

ile müminleri yüceltmek, onların statülerini yükseltmek istemektedir.¹²⁵ Müminler, Allah'a (c.c.) iman ederek ellerinden geleni yapmakta ve sonrasını Allah'a (c.c.) bırakmaktadırlar. Allah (c.c.) ise galibiyet de verebilir, mağlubiyet de. Hüküm sadece Allah'ındır (c.c.).

2.1.5.3. Mücrim Oldukları İçin Helak Edilen Toplumlar

Kurân-ı Kerim'in 44. sûresi olan Duhân sûresinin 2 ayrı âyetinde “mücrim” kavramı geçmektedir. İlk olarak 22. âyette yer almakta idi. “Mücrim” kavramının diğer geçtiği âyet ise “mücrimîn” kalıbında geldiği 37. âyettir:

أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمٌ تُبِعَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ أَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ

“Bunlar mı güçlü, Tübba‘ın kavmi ve ondan öncekiler mi? Onların tamamını helâk ettik; çünkü onlar mücrim kimselerdi.”

Hız. Muhammed'in (s.a.v.) muhataplarından bir kısmı, öldükten sonra yeniden dirilişe inanmamakta ve inkâr etmekte idi. Öldükleri takdirde bir daha geri döndürülmeyeceklerini ve hayatın tamamının biteceğini ileri sürmekteydiler. Hız. Muhammed'den (s.a.v.) de şâyet doğru söylüyorsa ölmüş olan atalarının geri gelmesini istemektedirler. Ancak böyle bir şey gerçekleşecek olsa bile yeniden dirilmeyi inkâr edenler buna da bir mazeret bulacaklardı. Allah (c.c.) da onların hiç akıllarını kullanmadığını ve önceki kavimlere bakarak ibret almaları gerektiğini haber vermektedir. Halbuki kendilerinden önceki nice kavimler vardı ve şan şöhret açısından kendilerinden üsttelerdi. Buna rağmen cezalarını bu dünyada çekmeye başlamışlar ve helak olan milletler arasında yer almışlardı. Akıl sahiplerinin de öğüt alması için bu helak olmalarda ibretler bulunmaktadır.

Burada geçen “mücrim” kavramı ile önceki helak olan kavimler kastedilmektedir. Bu âyette ilk defa Tübba‘ kavmi için de mücrim kavramı kullanılmaktadır. Tübba‘ kavmi Kur'ân-ı Kerîm'de peygamberini yalancılıkla suçlaması ve inkâr etmesi ile anlatılmaktadır.¹²⁶ Bu sebeple de helak olan kavimler arasındadır.

2.1.6. Yahudiler İçin Kullanılan Mücrim Kavramı

Kur'ân-ı Kerîm'de, Hız. Peygamber döneminde yaşayan ve Hız. Mûsâ şeriatına bağlı olma mânasında İsrâiloğulları'nın devamı olarak görülen Yahudileri ifade etmek için

¹²⁵ ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 4/584-585.

¹²⁶ Kâf sûresi, 14. âyet

“yehûd” kelimesi kullanılmaktadır.¹²⁷ Kendilerine birçok peygamber gönderilen İsrailoğulları onlara âsi olmuş, hatta bunlardan bazılarını öldürmüşlerdir. Kendilerini Kızıldenizi yarıp Firavun’un zulmünden kurtaran Allah’ın (c.c.) yerine buzağıya tapmışlardır. Yine kendilerine vaat edilen kutsal topraklara girmeyi reddetmişlerdir. Hz. Peygamber dönemindeki Yahudiler ise mal ve servet kaybetme korkusu, toplumsal statü kaybı gibi nedenlerden dolayı kendilerine bildirilen gerçeği gizlemişlerdir. Bu nedenle Allah’ın (c.c.) lanetine müstahak olmuşlardır.¹²⁸ Tüm bu davranışlarından dolayı Kurân-ı Kerim’de iki farklı âyette Yahudiler için “mücrim” kavramı kullanılmaktadır.

2.1.6.1. Mücrim Yahudi Toplumundan Cezanın Kaldırılmaması

En'am sûresinin konusu ağırlıklı olarak Allah’ın (c.c.) birliği (tevhid), ilim, irade, kudret, adalet gibi sıfatları; peygamberlik, vahiy, yeniden dirilme, müşrik ve inkârcı zümrelerin batıl inançlarının reddi, doğru inanca ulaşmanın yolları vb. itikadî konulardır. Sûrede ayrıca Hz. Muhammed’in (s.a.v.) şahsına ve risaletine yapılan itirazlar cevaplandırılmakta, uğradıkları sıkıntılar yüzünden kaygıya ve üzüntüye kapılan Hz. Muhammed (s.a.v.) ile arkadaşlarına teselli ve ümit verilmektedir. Hz. İbrahim’in, aklıyla ve gözlemleriyle Allah’ın (c.c.) varlığı ve birliği hakkında kesin bilgi ve inanca ulaşmasını anlatan âyetler İslam âlimlerinin özellikle ilgisini çekmektedir.¹²⁹ Sûrenin tamamının bir defada Mekke’de nâzil olduğunu söyleyenler olduğu gibi, birkaç âyetinin Medine’de, geri kalan kısmının ise Mekke’de nâzil olduğunu söyleyenler de vardır.¹³⁰

En'am sûresinde “mücrim” kavramı üç kez geçmektedir. Bu başlık altında 147. âyette geçen “el-mücrimîn” kavramı incelenmiştir:

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ

“Eğer seni yalanlarsa de ki: ‘Rabbiniz geniş rahmet sahibidir; bununla birlikte O’nun mücrim topluluğa vereceği ceza da geri çevrilemez.’ ”

Bu âyetten hemen önceki âyette Yahudilere haram kılınan yiyeceklerden bahsedilmektedir. Onlara bütün tırnaklı hayvanlar ve bazı istisnalar olmak üzere sığır ve koyunun iç yağları haram kılınmıştır. Bunun sebebi ise Yahudilerin azgınlıkta ileri

¹²⁷ Sâlime Leyla Gürkan, “Yahudi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/182-184.

¹²⁸ Enver Bayram, “Kur’an’da Yahudilere Lanet Edilme Meselesi”, *Amasya İlahiyat Dergisi* 15 (2020), 16.

¹²⁹ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 2/369.

¹³⁰ Koçyiğit, *Kur’ân-ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 4/463.

gitmeleri idi. Hemen bir önceki âyette Yahudilerden bahsetmesinden dolayı bu âyette yer alan “el-mücrimîn” kavramı ile Yahudiler’in kastedilmesi kuvvetli bir ihtimaldir. Eğer Yahudiler geçmişte yaşanan bu haram kılınışı yalanlarsa Hz. Muhammed’in (s.a.v.) onları uyarması emredilmektedir. Yahudiler kendi tarihlerinde böyle bir haram kılınmanın vukû bulunduğunu bilmektedir. Ancak Hz. Muhammed’in (s.a.v.) bilmesini beklememektedirler.¹³¹ Hz. Muhammed (s.a.v.) onlara geçmişten bir haber getirince şaşırılmışlar ve gerisingeri inkâr yolunu tutmuşlardır. Böyle bir durumda da Allah’ın (c.c.) merhametinin sonsuz olduğu, bunun yanı sıra mücrim olan Yahudilere de gereken cezanın verileceği haber verilmektedir.

Burada geçen “mücrim” kavramıyla Yahudilerin kastedildiği göz önünde bulundurulursa kavramın hem müşrik hem de kâfir anlamını içinde barındırdığını söylenmesi mümkündür. Çünkü Yahudiler “Üzeyr Allah’ın oğludur”¹³² diyerek Allah’a (c.c.) çocuk isnat etmekte ve dolayısıyla şirk koşmaktadırlar. Ayrıca Allah’ın (c.c.) bir peygamber göndereceğini bilmelerine rağmen elçisini kabul etmemekte, âyetlerini de inkâr etmektedirler. Şu da var ki Allah’a (c.c.) çocuk isnat etmek ilk defa Yahudi ve Hristiyanların ortaya çıkardığı bir iş değildir. Daha önceleri de bir kısım insanlar bu hataya düşmüşlerdir. Mesela eski Mısırlılar, Yunanlılar, Romalılar ve Persler bunlardandır. Yahudiler ve Hristiyanlar, bu eski kavimlerin felsefelerinden, hurafelerinden ve hayallerinden onların yaptığı gibi aynı yanlış ve hatalı hareketleri yapacak kadar etkilenmişlerdir. Ayrıca Ehl-i Kitap bu tutumlarıyla, melekleri Allah’ın (c.c.) kızları olarak kabul eden ve putları Allah’a (c.c.) ortak koşan inkârcılara da benzemiş olmaktadır.¹³³ İşte bu gibi davranışlar toplumları mücrim zümresine dahil etmektedir ve Allah’ın (c.c.) geniş bir merhameti olmasına rağmen onlara bir fayda sağlamamaktadır. Çünkü mücrim kimseler inkârda ve azınlıkta inatla direnmektedirler. Allah’ın (c.c.) merhameti ise hem müminlere hem de hatasından dönüp doğru yolu bulan kimselerdir.

2.1.6.2. Peygamberlik Bilgisine Rağmen İman Etmeyen Mücrim Yahudiler

Şuarâ sûresinde ağırlıklı olarak Allah’ın (c.c.) birliği, peygamberlik, vahiy ve âhiret inancı gibi konular ele alınmaktadır. Ayrıca Kur’ân-ı Kerîm’den, onun kaynağından,

¹³¹ En'am sûresi, 148-150. âyetler.

¹³² Tevbe sûresi, 30. âyet.

¹³³ Ömer Çelik, *Hakk’ın Daveti Kur’ân-ı Kerîm -Meali ve Tefsiri-* (İstanbul : Erkam Yayınları, 2013), 2/390-391.

şânının yüceliğinden ve müşriklerin Kur’ân karşısındaki tutumlarından bahsedilmekte, örnek ve ibret alınması için bazı peygamberlerin kıssaları ve tebliğlerinden kesitler verilmektedir. Bu kıssalarda tarih sürecinde insan karakterinin değişmediğine, bu sebeple insanda gerçeği inkâr etme eğiliminin her dönemde görülebileceğine, insanoğlunun zenginlik, iktidar, nüfuz ve şöhret düşkünlüğüne, kitlesel kültür ve ideolojilere körü körüne bağlılığına dikkat çekilmektedir. Kur’ân’ın bir şair tarafından meydana getirildiği iddiaları çürütülmekte; gerçeği kabul etmeyen dönemin şairleri yerilmekte, ancak mümin ve makbul şairlerin de bulunduğu ifade edilmektedir.¹³⁴ Süre, 227 âyetten müteşekkil olup Mekke’de inmiş sûreler arasında yer almaktadır. Son 4 âyetinin Medine’de indiğine dair rivâyetler de vardır.¹³⁵

Kurân-ı Kerim’in 26. sûresi olan Şuarâ sûresinde 2 âyette mücrim kavramı yer almaktadır. Bu başlık altında ise 200. âyetinde geçen “el-mücrimîn” kavramına yer verilmektedir:

كَذَلِكَ سَلَكْنَاهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ

“Onu mücrimlerin zihinlerine böyle soktuk.”

Bu âyet incelenirken Hz. Muhammed (s.a.v.) devrinde yaşanan bir olayı aktarmak gerekmektedir: Mekke ehli, Medine’de bulunan Yahudi bilginlerine Hz. Muhammed’in (s.a.v.) peygamberliğini sormak için bir heyet göndermişlerdir. Heyet de Medine’ye gelmiş ve Yahudi âlimlerine Hz. Muhammed’i (s.a.v.) sormuşlardır. Yahudi bilginleri “Şu asır tam onun gönderilme zamanıdır. Biz onun peygamberliğini ve sıfatını Tevrat’ta görüyoruz.” demişlerdir.¹³⁶ Allah (c.c.) bu olay ile ilgili İsrailoğullarının bunu bilmelerinin Hz. Muhammed’in (s.a.v.) hak peygamber olduğuna dair bir delil olduğunu söylemektedir. Ancak hem Mekke ehli hem de Yahudiler her şeye rağmen Hz. Muhammed’in (s.a.v.) peygamberliğini kabul etmemektedirler. İşte İsrailoğullarının zihinlerinde Hz. Muhammed’in (s.a.v.) peygamber olduğu bilgisi olmasına rağmen inkârda direnmektedirler. Yahudiler’in kitabı olan Tevrat’ta bir peygamberin geleceği ve özellikleri aktarılmaktadır. Nitekim Varaka b. Nevfel (ö. 610 [?]), Rahip Bahira¹³⁷ gibi hem Yahudi hem Hristiyan âlimler Hz. Muhammed’in (s.a.v.) peygamberliğini

¹³⁴ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 4/142-143.

¹³⁵ Muhammed Mahmûd Hicazi, *et-Tefsîrî’l-vazîh* (Beirut: Dâru’l-Ceyli’l-Cedîd, 1991), 2/742.

¹³⁶ H. Tahsin Emiroğlu, *Esbab-ı Nüzûl: Kur’an Âyetlerinin İnş Sebepleri ve Tefsirleri* (y.y., ts.), 8/327.

¹³⁷ Bahîra, Hristiyanlık dinine mensup, ilim sahibi bir rahip olup, bi’setten önce vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk.: Erçetin, Ahmed, *Rivâyetler ve Farklı Yorumlar Işığında Rahip Bahîra Olayı*.

söylemişlerdir. Hatta Rahip Bahira daha vahiy gelmeden bu durumu anlamıştır.¹³⁸ Ancak Hz. Muhammed'e (s.a.v.) vahiy gelip peygamberliğini ilan edince birçok Yahudi karşı çıkmıştır. Her ne kadar bir peygamber geleceğini bilseler de kendi içlerinden olmaması onlara göre inkâr yolunu tutmaları için sebep idi. Allah (c.c.) da bu davranışları sebebiyle onları mücrimler zümresine dahil etmektedir.

Bazı müfessirler heyetin gittiği Yahudi bilgilerin Abdullah b. Selam, Yâmîn, Sa'lebe, Esed ve Üseyd gibi Yahudi âlimi iken daha sonra müslüman olan kişiler olduğu görüşündedir.¹³⁹ Şâyet böyle olsaydı Allah (c.c.) sonradan müslüman olan kişileri, kâfir ve müşrikleri dahil ettiği "mücrimler" zümresine dahil etmezdi. Çünkü onlar hakikaten kalben Allah'a (c.c.) iman etmektedirler. Hal böyle iken onlar için "mücrim" sıfatının kullanılması pek mümkün görünmemektedir.

2.1.7. Ahireti İnkâr Edenler İçin Kullanılan Mücrim Kavramı

Sözlükte sonuncu anlamına gelen âhret kelimesi ölümden sonraki yaşamı temsil etmektedir. Âhret inancı, tanrının varlığını kabul eden hemen hemen bütün din ve düşünce sistemlerinde mevcut olmakla beraber, ölümden sonraki bu hayatın mahiyeti ve tasviri hakkında birbirinden farklı görüşler benimsenmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de yüzden fazla âyette âhret akîdesi işlenmekte, sûrelerde sık sık tekrarlanmaktadır. Bu tekrarın, konunun önemini vurgulamak, sorumluluk duygusunu pekiştirmek, dünya ile âhret arasındaki psikolojik mesafeyi kısaltarak müminin ruhunu yüceltmek ve hayatını ebedileştirmek gibi hedeflere yönelik olduğunu söylemek mümkündür. Kur'ân'ın tasvirine göre dünya hayatı bir "oyun ve eğlence", bir "süs ve övünüştür"; "mal, evlât ve nüfuz yarışı"dır. Asıl hayat âhret hayatıdır, huzur ve sükûn sadece ölümsüz âlemedir. Daha mükemmel ve ölümsüz bir âlem olan âhretin varlığını benimsemek insanın tabii yaratılışında bulunan bir özelliktir. Ancak dünya hayatının cazibesi, kişinin fitratındaki ölümsüzlük duygusunu unutturup tabiatındaki seyri durdurabilmektedir.¹⁴⁰ Âhret hayatının bir de Allah'ın (c.c.) adaleti yönü bulunmaktadır. O gün iyi ile kötü, haksızlık edilen ile edenin karşılaşacağı gündür ve bu kişilerin ödülü ve cezası Allah (c.c.)

¹³⁸ Mustafa Fayda, "Bahîrâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/486-487.

¹³⁹ Muhyissünne Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mes'ud el-Begavî, *Tefsîrü'l-Begavî*, thk. Abdurrezzak el-Mehdi (Beyrut: Dâru İhyai't-Turasi'l-Arab, 1420), 3/478; Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris İbn Ebû Hâtim, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib (B.y: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1419), 9/2820.

¹⁴⁰ Topaloğlu Bekir, "Âhret", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/543-548.

tarafından verilecektir. Âhîret inancı bireyde yerleşmediği takdirde bireyin her türlü kötülüğü yapabilme ihtimali yüksektir. Çünkü bunun bir karşılığı olacağının farkında değildir. Bu türden kimseler hem Hz. Muhammed'in (s.a.v.) devrinde yaşamış hem de ondan önceki devirlerde yaşamışlardır. Allah (c.c.) da âhîret inancını yok saymaları ve hafife almaları sebebiyle o kişileri “mücrimler” zümresine katmakta ve o günün muhakkak geleceğini aşağıdaki âyetlerde belirtmektedir.

2.1.7.1. Âhîrette Birbirlerine Gösterilen Mücrimler

Meâric sûresinde kıyamet halleri, öldükten sonra dirilme, hesap gününün sıkıntıları, cehennem azabı, âhîret hayatı ve peygamberlik gibi İslam'ın inanç esasları ele alınmaktadır. Sûrede cömertlik ve cimrilik konularından bahsedilmektedir; müminlerin güzel vasıfları, iyi işleri ve üstün ahlakı anlatılır; inkârcıların Hz. Muhammed'e (s.a.v.) karşı tutumları değerlendirilmektedir.¹⁴¹ Meâric sûresi 44 âyetten müteşekkildir ve Mekke döneminde nâzil olan sûreler arasında yer almaktadır.

“Mücrim” kavramı 11. âyette geçmektedir ve 11. âyete kadar olan âyetler incelendiğinde insanların savamayacağı o azabın gelmesini isteyenler olduğu belirtilmektedir. Daha sonrasında azabın olacağı gün tavsif edilmekte ve o gün gökyüzünün erimiş maden gibi olacağı ifade edilmektedir. Dağlar da atılmış renkli yüne dönecektir. Dost dostu arayıp sormayacak ve;

يُبْصِرُونَهُمْ يَوْمَذُ الْمُجْرِمِ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئذٍ بَيْنِيهِ

“Onlar birbirlerine gösterilirler. Mücrim olan temenni eder ki, o günün azabından dolayı oğullarını feda etsin.”

Bu âyette geçen “birbirlerine gösterilirler” lafzı kimi tefsirlerde dostların birbirlerine gösterileceği şeklinde ele alınırken kimi tefsirlerde ise mücrimlerin birbirine gösterileceği şeklinde ele alınmaktadır. İbn Abbas, mücrimlerin gündüz belli bir süre birbirlerini tanıyacaklarını, ancak bir süre sonra artık tanımayacakları şeklinde tefsir etmektedir. Süddî (ö. 127/745), bütün insanlar birbirlerine gösterildiğinde müminlerin yüzünün beyaz, kâfirlerin ise kapkara olduğunu göreceklerini söylemektedir.¹⁴² En doğrusu ise “İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçır.”¹⁴³ ayetlerinden yola çıkarak insanların en sevdikleri ile birbirlerine

¹⁴¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5/452.

¹⁴² Sa'lebi, *el-Keşf ve'l-beyân fî tefsiri'l-Kur'an*, 8/37.

¹⁴³ Abese sûresi, 34-36. âyetler.

gösterilecek olmalarıdır. Örneğin bir baba için dünyadaki en değerli ve en kıymetli şeylerden biri evladıdır. Özellikle Cahiliye Devri'nde erkek çocuğun ayrı bir önemi vardır. O âhiret günü geldiğinde baba için çok değeri olan evlat bile azabtan korunmak için fidye olarak verilmek istenecektir. Üstelik fidye olarak vermek isteyen kişi âhiret hayatını inkâr etmekte, dünyadan sonra bir hayatın olacağını kabullenememekte idi. Ancak âhiret hayatı gelip çattığında onun hak olduğunu anlayacak ve oğlu ile yüz yüze getirilecektir. O vakit kişi hatasını anlayacaktır.

Bu âyette geçen “mücrim” sıfatını alan kişinin âhireti inkâr etmesiyle ön plana çıktığı görülmektedir. Çünkü âyetlerin bağlamında bazı kişilerin âhireti inkâr ettikleri ve bir an önce getirilmesini istedikleri anlatılmaktadır. O gün geldiğindeki halleri tasvir edilmektedir. Muhemelen bu mücrim bireyin daha başka vasıfları da vardır. Ancak bu âyette âhireti inkâr etmesi ön plandadır.

Birçok ulemaya göre bu âyetin iniş sebebi Nadr b. Haris'tir (ö. 2/624). Nadr b. Haris ise Hz. Muhammed'in (s.a.v.) en büyük düşmanlarından olup Allah'a (c.c.) ortak koşan bir kişidir ve Hz. Muhammed'e (s.a.v.) beklenen azabı getirmesi için ısrar etmesi üzerine bu âyet nâzil olmuştur.¹⁴⁴

Mücrim kişinin durumu şöyle tasvir edilmektedir: Kendisi için dünyada en değerli varlıkları olan oğullarını, karısını, kardeşini, kendisini barındıran ailesini fidye olarak versin, bunun karşılığında da kurtulsun(!) Mücrim kişi feda etmek istediği şeylerin zaten Allah'ın (c.c.) olduğunun farkında bile değildir. Halbuki o şeyleri Allah (c.c.) emanet olarak vermiştir ve geri alacaktır. Allah (c.c.) onun bu isteğine “Ne mümkün! Bilinmeli ki o cehennem alev alev yanan, derileri kavurup soyan bir ateştir.”¹⁴⁵ diyerek reddetmektedir. Çünkü o kişi çeşitli günahlara girmektedir ve bunun cezasını muhakkak çekecektir.

2.1.7.2. Âhiret Günü Birbirlerine Bağlanan Mücrimler

İbrâhîm sûresi Allah'ın (c.c.) varlığı ve birliği, vahiy, peygamberler, öldükten sonra dirilme ve sorgulanma gibi temel inanç konularını ana hatlarıyla içermektedir. Bu çerçevede getirilen deliller, insanların aydınlatılması için indirilmiş olan vahiy, insanları Allah (c.c.) yolundan alıkoyanların kınanması, peygamberlerin görevleri, Hz. Mûsâ'nın

¹⁴⁴ Sa'lebi, *el-Keşf ve'l-beyân fî tefsiri'l-Kur'an*, 8/35; Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki't-Tenzil ve uyûni'l-ekâvil fî vücûhi't-te'vîl* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407), 4/608.

¹⁴⁵ Me'âric sûresi, 15. âyet.

peygamberliği ve kıssasından bazı kesitler, peygamberlere karşı olumsuz tavır takınanların başlarına gelen sıkıntılar, Allah'a (c.c.) güvenme ve itaat etmenin önemi, âhiret halleri, inkârcıların dünyadaki amellerinin değeri, âhirette şeytanın suçlulara karşı tavrı, orada müminlere verilen mükâfat, inkârcılara verilen ceza, Hz. İbrâhim'in duası, son olarak Kur'ân'ın insanlığa gönderilmiş bir mesaj oluşu gibi konulara da temas edilmiştir.¹⁴⁶ Kurân-ı Kerim'in 14. sûresi olan İbrâhîm sûresi, Mekkî bir sûredir. Ancak 28. ve 29. âyetlerin Medine döneminde Bedir savaşında ölenler ve esir alınanlar hakkında nâzil olduğunu söyleyen müfessirler de bulunmaktadır.¹⁴⁷

İbrahim sûresinde de geçen "mücrim" kavramı, sûrenin son âyetlerinde yer almaktadır. Sûrenin son kısımlarında ise kıyamet günü tasvir edilmekte ve o gün zâlimlerin peygamberlere tâbi olmak için kısa bir süre daha isteyeceği haber verilmektedir. Ancak Allah (c.c.) peygamberlerine o zâlim kişilerin yok edileceğini haber vermiştir. Allah (c.c.) sözünden asla caymamış ve kimsenin yaptığını yanına bırakmamıştır. Âyetin devamında ise içinde "el-mücrimîn" kavramının geçtiği âyet gelmektedir:

وَتَرَى الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ مُّقْرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ

"O gün, mücrimlerin -sıra halinde- zincirlere vurulmuş olduklarını göreceksin!"

İbrâhîm sûresinin 49. âyetinde "el-mücrimîn" kavramı geçmektedir. Burada o mücrimlerin kıyamet gününde muhakkak cezalarını çekecekleri ve zincirlere vurulacağı haber verilmektedir. Zincirlere vurulmaktan maksat, mücrimlerin zincirlere vurulmuş bir halde birbirlerine bağlanmasıdır. O gün hepsi de birbirini suçlar vaziyettedir ve birbirlerinin azabının artmasını istemektedirler. Ancak Allah (c.c.) hepsinin azabını arttıracaktır ve sıra halinde birbirlerinin azabına tanıklık edeceklerdir. İşte o zaman inkâr ettikleri kıyamet gününün hak olduğu anlaşılacaktır.

Âyette kişilerin "mücrim" sıfatı ile vasıflandırılmasının temel sebebi âhireti inkâr etmeleridir. Muhtemelen bu kişilerin mücrim olarak vasıflandırılmasının farklı sebepleri vardır. Ancak âyetin muhtevassından özellikle âhireti inkâr etme davranışları ön plana çıkmakta ve o inkâr ettikleri âhiret gününün kendilerine geldiği anlaşılmaktadır. O gün birbirlerine bağlanmaktadırlar ve hareket bile edemez duruma gelmektedirler. Üstelik bu

¹⁴⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/300.

¹⁴⁷ Ebû İshak İbrâhim b. es-Seri b. Sehl Zeccac, *Meâni'l-Kur'an ve I'râbuhu*, thk. Abdülcélil Abduh Şelebi (Beirut : Âlemü'l-Kütüb, 1988), 5/153; Sa'lebi, *el-Keşf ve'l-beyân fî tefsiri'l-Kur'an*, 8/304.

günün geleceğini kendilerine gelen peygamber haber vermektedir. Ancak bunun hak olduğunu yaşayınca anlamaktadırlar.

2.1.7.3. Yaptıklarını Karşılarında Bulan Mücrimlerin Korkuları

Allah'a (c.c.) hamd ile başlayan Kehf sûresinin başlangıcında Allah'ın (c.c.) kutsiyeti ve kemal sıfatlarıyla Kur'ân'ın üstünlüğü, müminlere verilecek mükâfatın müjdesi ve Allah'a (c.c.) çocuk yakıştıranların uyarılması konuları yer almaktadır; kâfirlerin inatçı tutumları karşısında üzülen Hz. Muhammed'in (s.a.v.) durumuna da işaret edilmektedir. Bundan sonraki âyetlerin büyük bir kısmının konularını şu üç ibretli kıssa oluşturmaktadır: 1. Ashâb-ı Kehf kıssası. Bu kıssada inançları uğruna canlarını ortaya koyarak yurtlarından çıkıp dağdaki bir mağaraya sığınan gençlerin durumu anlatılmaktadır. 2. Hz. Mûsâ ile Hızır'ın kıssası. Bu kıssada Hızır ile Hz. Mûsâ arasında geçen olağanüstü olaylar ve bunlarla ilgili açıklamalar yer almaktadır. 3. Zülkarneyn kıssası. Bu kıssada takvâ ve adalet sahibi bir hükümdar olan Zülkarneyn'in batıya ve doğuya yaptığı seferlerle Ye'cûc ve Me'cûc'ün yeryüzüne yayılmasını önlemek için yaptığı set anlatılmaktadır. Sûrede ahlâk eğitimine yönelik temsili anlatımlar da yer almaktadır.¹⁴⁸ 110 âyetten oluşan Kehf sûresi, Gaşiye sûresinden sonra Mekke'de nâzil olan sûrelerin içerisinde 28, 83 ve 101. âyetler ise Medine'de inen âyetlerdendir.¹⁴⁹

Kurân-ı Kerim'in 18. sûresi olan Kehf sûresinin 49. âyetinde “el-mücrimîn” kavramı geçmektedir. Bu âyetin bağlamında dünya hayatının geçici, iyi davranışların Allah (c.c.) katında ve âhîret günü daha hayırlı olduğu bildirilmektedir. Âhîret günü dağlar yürütülecek, yerler ise dümdüz olacak, bütün insanlar Allah'ın (c.c.) huzuruna getirilecektir. Halbuki o mücrim kişiler böyle bir buluşma zamanının asla olmayacağını düşününmektedirler. Ancak buluşma zamanı gelecektir ve o zamanı âyet şu şekilde tasvir etmektedir:

وَوُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَا لِ هَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ
صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا

“Artık kitap (amel defteri) ortaya konmuştur; mücrimlerin, onda yazılı olanlardan korkuya kapılmış olarak, ‘Vay hâlimize! Bu nasıl kitapmış! Küçük-büyük hiçbir şey

¹⁴⁸ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/533-534.

¹⁴⁹ ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 3/702.

bırakmadan hepsini sayıp dökmüş!’ dediklerini görürsün. Böylece yaptıklarını karşılarında bulmuşlardır. Rabbin hiç kimseye haksızlık etmez.”

Mücrimlere ait sadece büyük günahlar değil, küçük günahlar da kaydedilmektedir. Söylendiğine göre büyük günahlardan kaçınmadıkları için küçük günahları da aleyhlerinde yazılmaktadır.¹⁵⁰ Âyet o âhiret manzarasını muhteşem bir şekilde tasvir etmektedir. Amel defterlerinde yazılı olan her şeyi gördüklerinde mücrimler büyük bir korkuya kapılmaktadırlar. Halbuki dünyada iken böyle bir günün gerçekleşmesi için acele etmekte ve Hz. Muhammed’e (s.a.v.) alaycı bir üslupla “Hani o vaad ettiğin gün ne zaman gelecek?”¹⁵¹ diye sormaktaydılar. En sonunda o hafife aldıkları gün gelecek ve bütün yapıp ettikleri kayıtlı olan amel defterinde kendilerine gösterilecektir. Artık nasıl ki kabul etmedikleri azab günü geldiyse kendilerinin o azaba muhakkak atılacağını da bileceklerdir. Artık onların affedilmeleri mümkün değildir. Çünkü Allah (c.c.) iyilik edenlere cennetini, kötülük edenlere de cehennemi vererek hiç kimseye haksızlık etmemektedir. Bu âyette de mücrim sıfatını alanların en belirgin özelliği âhireti inkâr etmeleridir. Bu sebeple “mücrim” zümresine dahil olmaktadır.

2.1.7.4. Delillerden İbret Almayan Mücrimler

Neml sûresinde Allah’ın (c.c.) birliği, peygamberlik, vahiy ve âhiret hayatı gibi İslâm’ın inanç esasları ele alınmaktadır. Bazı geçmiş milletlerin ve bunlara gönderilmiş olan peygamberlerin kıssalarından kesitler sunulmak sûretiyle insanlara öğütler verilmekte ve anlatılan olaylardan ibret almaları istenmekte, Hz. Süleyman’ın hükümdarlığı ve Sebe’ kraliçesiyle (Belkıs) olan öyküsüne genişçe yer verilmektedir. Kozmik deliller gösterilerek Allah’ın (c.c.) sonsuz ilmi ve kudreti ispat edilmekte, kalplerde gizlenenler dahil olmak üzere evrende var olan hiçbir şeyin Allah’a (c.c.) gizli kalmayacağı, müşriklerin yaptıklarının ise bâtıl olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca kıyamet alâmetlerinden biri olan dâbbetü’l-arzın çıkarılacağı haber verilmekte, mahşer gününde karşılaşılabilecek durumlar ve olaylar tasvir edilmektedir.¹⁵² Sûrenin tamamı Mekkîdir.¹⁵³

¹⁵⁰ Zemahşeri, *Keşşaf Tefsiri*, çev. Muhammed Coşkun vd. (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2016), 4/74.

¹⁵¹ Bakara sûresi, 214. âyet.

¹⁵² Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 4/181-182.

¹⁵³ Ebü’l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisaburi Vahidi, *el-Vasit fi tefsiri’l-Kur’âni’l-mecid*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud - Ali Muhammed Muavviz (Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1994), 4/368.

Kurân-ı Kerim'in 27. sûresi olan Naml sûresinin 69. âyetinde “el-mücrimîn” kavramı geçmektedir. Bu âyetin bağlamında inkârcıların “Sahi, biz ve atalarımız toprak olunca mı diriltip çıkarılacakmısz? Doğrusu bu tehdit bize yapıldığı gibi daha önce atalarımıza da yapılmıştı. Ama bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir.”¹⁵⁴ diyerek âhireti ve ölümden sonra dirilmeyi kabullenmemeleri belirtilmektedir. Allah (c.c.) da Hz. Muhammed’e (s.a.v.) şu şekilde cevap vermesini emretmektedir:

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ

“De ki: ‘Yeryüzünde dolaşın da mücrimlerin sonu nice oldu, görün!’ ”

İnkârcılar defalarca uyarılmalarına rağmen âhireti inkâr etmekte ve kıyamet gününün bir an önce gelmesini istemektedirler. Ancak onların ahiret gününün hak olduğunu anlamaları için başlarına azabın gelmesine gerek yoktur. O kişiler yeryüzünde dolaşsa, yeryüzündeki delilleri anlamaya çalışsa onlar için ibret olacak ve iman edeceklerdir. Çünkü yeryüzünde yaşayan kâfirlerin yurtları helak edilmiş olup harabeye dönmüştür. Bu ise sonrakiler için hem bir nasihat hem de bir uyarıdır.

Burada geçen “mücrimler” ile kastedilen kişi âhiretin gelmeyeceğinden emin olan ve inkâr eden kâfirlerdir. Bu şekilde vasıflandırılmalarının ön plana çıkan sebebi âhireti inkâr etmeleridir.

2.1.7.5. Dünya Hayatının Kısa Sürdüğüne Yemin Eden Mücrimler

Rûm sûresine, Ehl-i kitap olan Bizanslılar’ın ateşperest olan İranlılar’a –daha önce mağlûp olmuşken bir süre sonra– galip gelecekleri ve müslümanların sevinecekleri bildirilerek başlanmakta; geçmişteki inkârcı toplumların durumlarından ibret alınması öğütlenmekte; yüce Allah’ın (c.c.) varlığı, birliği, kudreti ve evrendeki mutlak egemenliğinin kanıtları, insan fitratının önemi ve insanların yapıp ettikleri yüzünden ortaya çıkan olumsuzluklar üzerinde durulmakta; kıyamet günü inkârcıların karşılaşacakları bazı hallere değinilip Hz. Muhammed’in (s.a.v.) şahsında bütün müminlerden, tevhid inancına bağlı kalarak, âhiret hayatına hazırlığı ihmal etmeden, darlıkta da bollukta da Allah’a (c.c.) olan saygı ve itaatlerini devam ettirmeleri ve inançsızların tutumlarından etkilenmemeleri istenmektedir.¹⁵⁵ Sûre Mekkî olmakla birlikte, 17. âyetin Medine’de indiğine dair rivâyet de mevcuttur.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Naml sûresi, 67-68. âyetler.

¹⁵⁵ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 4/287.

¹⁵⁶ Râzî, *Mefatihü’l-gayb*, 30/79.

Kurân-ı Kerim'in 30. sûresi olan Rûm sûresinin 55. âyetinde de “el-mücrimûn” kavramı geçmektedir:

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ كَذَلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ

“Mücrim olanlar kıyamet koştığı gün sadece çok kısa bir süre kaldıklarına yemin ederler. İşte onlar haktan böyle saptırılıyorlardı.”

Bu âyet “mücrim” kişinin öne çıkan bir özelliğini açıklamaktadır. O mücrim kişi ki kabirde çok az bir süre kaldığını söyleyerek azabın ertelenmesini ve gecikmesini sağlamaya çalışmaktadır. Çünkü artık inkâr ettiği kıyamet gününün hak olduğunu anlamıştır ve kabirde çok az kaldığını bahane ederek sürenin bir miktar daha uzatılmasını istemektedir. Ancak bu vakitten sonra ne kadar ertelemeye çalışsalar da ne kadar tekrar dünyaya geri dönmek isteseler de hiçbiri onlardan kabul edilmeyecektir. Çünkü onlar “mücrim” kimseler zümresine dahil olmuşlar ve ebedi olarak içinde kalacakları cehennem azabını hak etmişlerdir. Burada geçen “mücrim” kavramı ile kastedilen kimselerin -hem âyetin bağlamından hem de diğer âyetlerle olan ilişkisinden dolayı- âhireti inkâr eden kimseler olduğu anlaşılmaktadır.

Mücrim kimseler için “saptırılıyorlardı” ifadesi kullanılmıştır. Burada gizli bir “şeytan tarafından” ifadesi yer almaktadır. Şeytan Allah’a (c.c.) isyan etmiş ve insanları doğru yoldan saptıracağına yemin etmiştir. Mücrim kimseler de şeytanın saptırdığı kimselerdendir. Şeytan onlara gerek âhîret konusunda gerek peygamber konusunda vesvese vermekte ve o kişiler de vesveseye uyarak mücrimler zümresine dahil olmaktadır.

2.1.7.6. Dünyaya Dönüp İman Etmek İsteyen Mücrimler

Secde sûresine peygamberlere ve onların getirdiklerine iman konusuyla başlanmaktadır. Başta olduğu gibi sonda da ilâhî kudretin delilleri üzerinde düşünme çağrısına temel teşkil eden örnekler verilmektedir. Öldükten sonra dirilmenin gerçek olduğuna dikkat çekilen sûrede hakiki müminlerin özellikleri ve kavuşacakları nimetlerle inkârcılıkta ısrar edenlerin karşılaştıkları cezalar üzerinde durulmaktadır.¹⁵⁷ Sûre 3 âyeti hariç Mekke’de inmiştir. 18. âyetten 20. âyete kadar olan kısım Medenîdir.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/346.

¹⁵⁸ el-Endelüsi, *el-Muharrerü 'l-veciz fi tefsiri 'l-kitâbi 'l-aziz*, 5/357.

Kurân-ı Kerim'in 32. sûresi olan Secde sûresinin 12. âyetinde “el-mücrimûn” kavramı geçmektedir:

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُو رُءُوسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا

مُوقِنُونَ

“O mücrimleri rablerinin huzurunda başlarını önlerine eğmiş halde şöyle derlerken bir görsen: ‘Rabbimiz! Gördük ve işittik; bizi geri gönder de rızâna uygun işler yapalım, artık kesin olarak inandık!’”

Âhireti inkâr eden kâfirler, kıyamet koştuktan ve Allah'ın (c.c.) huzuruna getirildikten sonra büyük bir pişmanlık duymuşlardır. Kabirlerinde çok az kaldıklarını mazeret olarak sürmelerine rağmen bu mazeretleri kabul edilmemiş, Allah'ın (c.c.) huzuruna getirilmişlerdir. Artık bu sefer de başka bir istekte bulunarak tekrar dünyaya dönmek istemişlerdir. Sözde bu sefer hak yolu bulup Allah'ı (c.c.), peygamberini, kitabını ve âhret gününü inkâr etmeyeceklerdir. Ancak geriye gönderilme durumları söz konusu olsa bile –ki kesinlikle mümkün değildir- yine eski hallerine gerisin geri dönecekler ve inkârcılardan olacaklardır. Allah'ın (c.c.) huzuruna utana sıkıla gelmişler ve bu isteklerini söylemişlerdir. Artık vakit çok geçtir! Allah (c.c.) onlar ve onun gibi olan kâfirlerle cehennemi dolduracaktır.

12. âyette mücrim kimselerin ön plana çıkan özellikleri âhireti inkâr etmeleridir. O gün geldiğinde utana sıkıla büyük bir mahcubiyetle başlarını önlerine eğmektedirler. Artık yeryüzündeki gibi böbürlenerek durmalarına imkan yoktur, durumun farkındadırlar. Rablerine kıyameti gördüklerini ve dünyada iken yapılan uyarıları şimdi işittiklerine dair itirafta bulunmaktadırlar. Bu itiraftan onlara bir faydası yoktur. Çünkü dünya hayatı bitmiş ve âhret hayatı başlamıştır. Üstelik âhirete de mücrim kimseler olarak gelmektedirler.

2.1.7.7. Müminlerin ve Mücrimlerin Ayrılacağı Âhret Günü

Yâsin sûresine Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hak peygamber olduğu ona indirilen Kur'ân deliliyle desteklenerek açıklanmaktadır; başka peygamberlerin tevhid mücadelelerinden bir kesit verilerek bu uğurda büyük sıkıntılara katlanan Hz. Muhammed (s.a.v.) ve ona tâbi olanlar teselli edilmektedir. Allah'ın (c.c.) birlik ve kudret delillerine ve evrendeki yaratılış sırlarına dikkat çekilerek öldükten sonra dirilme gerçeği ve bunun sonuçları üzerinde durulmaktadır. Sûre, İslâm inançlarının üç temel umdesinin

-Allah'ın (c.c.) birliği, peygamberlik ve âhiret- en güçlü delillerle işlenmesine hasredilmiştir. Şöyle ki: 3. âyette -devamındaki delillerle teyit edilerek- peygamberlik müessesesi üzerinde durulmakta; müteakip âyetlerde Allah'ın (c.c.) birliği ve eşsiz gücü, öldükten sonra dirilmenin ve ilâhî huzurda yargılanmanın kaçınılmazlığı ortaya konmankta, son âyette de yine bu iki nokta -vahdâniyet ve haşir- özetlenmektedir. Kur'ân'dan bu ölçüde de olsa nasibini alan kimse artık kalbinin payı olan imanı elde etmiş demektir ki bunun tezahürleri de diline ve davranışlarına yansiyacaktır.¹⁵⁹ Sûre Mekkî sûreler arasında yer almaktadır. Ancak 45. âyetin Medine'de indiğine dair bir rivâyet de mevcuttur.¹⁶⁰

Kıyametin kopacağı gün sûra üfürülecektir ve tüm insanlar kabirlerinden kalkıp Allah'a (c.c.) doğru koşmaya başlayacaklardır. O gün inkârcılar, nasıl dirilip ayağa kalktiklarına şaşıracaklar ve inkâr ettikleri kıyametin hak olduğunu anlayacaklardır. Artık o gün kimseye haksızlık yapılmayacak ve bir hardal tanesi kadar yapılan iyiliğin de kötülüğün de karşılığı verilecektir. Allah'a (c.c.) iman edip salih amel işleyenler cennette istedikleri konumdadırlar.¹⁶¹ Âyetlerin devamında ise Yâsîn sûresinin 59. âyeti gelmektedir ve âyetin içerisinde söz konusu olan “el-mücrimûn” kavramı geçmektedir:

وَأَمَّا زُورًا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ

“Ve ‘Ey mücrimler! Siz bugün şöyle ayrılın!’ (denir).”

Allah (c.c.) kıyamet gününde iman edenlerle inkâr edenleri ayıracak ve iki gruba da karşılığını verecektir. İman edenler için altlarından ırmaklar akan cennetler hazırken inkâr eden ve müşrikler için de fokurdayan bir cehennem ateşi hazırdır. İman edenler cennete yerleştirilirken, inkâr edenler ise onların yanında cennete gidebilmeyi arzu etmekte ve onların peşlerine takılmaktadırlar. İşte tam da bu sırada onlara seslenilmekte ve “Ey mücrimler! Siz bugün şöyle ayrılın!” denilmektedir. Çünkü onlar için cehennem hazırlanmıştır, cennet değil.

Mücrimler diye seslenen grup dünyada iken âhiretin varlığına inanmamaktadır. Âhirette ise hiç bir şey olmamış gibi cennetlikler ile cennete gitmeyi umut etmektedirler. Allah (c.c.) meleklerine onlara seslenmesini emretmektedir: “Ey mücrimler! Siz bugün

¹⁵⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/473-474.

¹⁶⁰ Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbi İbn Cüzey, *et-Teshil li-ulumi't-tenzil*, thk. Abdullah el-Hâlidî (Beyrut: Şirketü Dari'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1416), 2/179.

¹⁶¹ Yâsîn sûresi, 51-58. âyetler.

şöyle ayrılın!” Mücrimler ise bu nida karşısında donakalmaktadırlar. Sonra nidanın kendileri için olduğunu idrak edince bir çıkış yolu bulmaya çalışmakta ve türlü bahanelerle Allah’ın (c.c.) kendilerini affetmesini istemektedirler. Ancak bu şans o mücrimlere dünyada iken defalarca verilmiş idi. Onlar ise öğüt almamışlardı. Bu sebeple de “mücrimler” zümresine dahil oldukları ve içinde ebedi kalacakları cehennem azabına girecekleri haber verilmektedir.

2.1.7.8. Azapta Birbirlerine Ortak Olan Mücrimler

Sâffât sûresinde Allah’ın (c.c.) birliği, âhiret hayatının gerçekliği, hayatta neler olacağı, inkârcıların âhiretteki pişmanlıkları ve birbirlerini suçlamaları, ayrıca Allah’ın (c.c.) samimi kullarının cennetteki mutlu yaşayışları hakkında bilgi verildikten sonra Hz. Nûh, Hz. İbrâhim, Hz. İsmâil, Hz. İshak, Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn, Hz. İlyâs, Hz. Lût ve Hz. Yûnus peygamberlerin hayat hikâyelerinin ibretli yanları ve Allah’ın (c.c.) onları yardımıyla desteklemesi anlatılmakta; putperestlerin bâtil inançları eleştirilmektedir. Sûre, genellikle Kur’ân tilâveti ve duaların sonunda okunması âdet haline gelen ve “Sübhâne rabbike...” diye başlayıp “ve’l-hamdü lillâhi rabbi’l-âlemîn” diye biten âyetlerle son bulmaktadır.¹⁶²

Kurân-ı Kerim’in 37. sûresi olan Sâffât sûresinin 34. âyetinde “bi’l-mücrimîn” kavramı geçmektedir:

إِنَّا كَذَلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ

“İşte biz mücrimleri böyle yaparız!”

Bu âyetin bağlamında mücrimlerin tekrardan dirilişe şaşkınlıkları ve alaya almaları anlatılmaktadır. Halbuki onları ilk var eden de Allah’tır (c.c.). Yaratılma ve yeniden dirilme evreleri iman edenler için bir hayranlık duygusu oluştururken mücrimler için ise alay edilecek bir durumdur. Ancak onlara bir anda korkunç bir ses gelecek ve etrafa şaşkın bir halde bakarken hesap gününün geldiğini anlayacaklardır. Sonra Allah’ın (c.c.) huzurunda toplatılacaklar ve Allah (c.c.) “Size ne oldu ki, birbirinize yardım etmiyorsunuz?” diye soracaktır. Sonrasında ise o mücrimlerin hepsi birbirlerini suçlayarak azabın kaldırılmasını isteyeceklerdir. Artık onlar azap görmeye ortaktırlar.¹⁶³ İşte Allah (c.c.) mücrimleri böyle yapacağını gönderdiği vahiyde haber vermektedir. Bu

¹⁶² Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 4/517.

¹⁶³ Sâffât sûresi, 19-33. âyetler.

âyette de “mücrim” bireyin öne çıkan özelliği âhireti inkâr etmesidir. Âhireti inkâr etmelerine rağmen hak olduğunu anladıkları zamandaki durumları âyetin bağlamında son derece mükemmel bir şekilde aktarılmaktadır.

2.1.7.9. Cehennemde Devamlı Kalacak Olan Mücrimler

Zuhruf sûresinde asıl konu Kur’ân-ı Kerîm’in mûcize olma niteliğinden yola çıkarak Hz. Peygamber’in gerçek peygamber, tebliğ ettiği dinin de hak din olduğunu kanıtlamaktır. Bu ana konu çerçevesinde münasebet düştükçe şirkin çelişkilerle dolu bir inanç biçimi olduğuna, daha önce gelip geçmiş milletlerin hak din karşısındaki tavırlarına göre aldıkları sonuca, dünya ve âhîret nimetlerinin mukayesesine, ebedî olanın geçici olana tercih edilmesi gereğine işaret edilmekte ve dikkat çekilmektedir.¹⁶⁴ Kurtubi (ö. 671/1273) sûrenin Mekke’de indiği görüşündedir. Mukatil (ö. 150/767) ise 45. âyetin Medine’de, diğer âyetlerin Mekke’de indiği görüşündedir.¹⁶⁵

Kur’ân-ı Kerim’in 43. sûresi olan Zuhruf sûresinin 74. âyetinde “el-mücrimîn” kavramı geçmektedir:

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابٍ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ

“Şüphesiz mücrimler cehennem azabında devamlı kalacaklardır.”

Kıyamet günü öyle bir gündür ki, o gün en yakın dostlar bile birbirlerine düşman kesilmektedir. Günaha saplanmış olanlar kendisinin kurtulmasını istemekte ve fidye olarak tüm her şeylerini vermeyi kabul etmektedir.¹⁶⁶ Halbuki iman edip salih amel işleyenlerin böyle bir çabası yoktur. Çünkü onlar böyle bir günün geleceğinden emindirler ve dünyada iken bunun için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Bunun sonucunda da cenneti hak etmiş kimseler grubunda yer almaktadırlar. Mücrimlere gelince; onlar da böyle bir günün gelmeyeceğinden emindiler. Bu yüzden de sadece dünya hayatına odaklanıp onun için çabalamaktadırlar. Ama o gün gelip çatınca onlar da âhiretin hak olduğunu anlayacaklardır. Artık iş işten geçtiği için mücrimlerin cehennem azabından çıkmaları mümkün değildir ve orada ebedi olarak kalacaklardır. Hatta bir süre sonra – sonraki âyetlerin belirttiğine göre- bu azabtan kurtulmak için ölümü isteyecekler¹⁶⁷, ancak bu istekleri de kabul edilmeyecektir.

¹⁶⁴ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 4/763-764.

¹⁶⁵ Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlanî Şevkani, *Fethü’l-kadir: el-câmi’ beyne fenneyi’r-rivaye ve’l-diraye min ilmi’t-tefsir* (Dimeşk: Dâr İbn Kesîr, 1414), 4/626.

¹⁶⁶ Me’âric sûresi, 11. âyet.

¹⁶⁷ Zuhruf sûresi, 77. âyet.

Bu âyette geçen “mücrim” kavramı ile –önceki başlıklarda olduğu gibi- âhireti inkâr eden kâfirler kastedilmektedir. Onlar âhireti inkâr etmekle sadece âhireti inkâr etmiş olmamaktadırlar. Allah’ın (c.c.) gönderdiği kitabı ve görevlendirdiği peygamberi de inkâr etmekte idiler. Çünkü âhretin hak olduğunu söyleyen kitap ve peygamberdi. Tüm bu inkârlarından dolayı mücrimler zümresine dahil olmaktadır ve içince ebedi olarak kalacakları cehennem ateşi ile cezalandırılacaklardır.

2.1.7.10. Cennettekilerin Mücrimler Hakkında Soru Sormaları

Müddessir sûresinde Hz. Muhammed’e (s.a.v.), ilk vahyi aldığı anda yaşadığı heyecana rağmen dini tebliğ görevini yerine getirmesi, inkârcıları uyarması ve bu konuda karşılaşacağı sıkıntılara katlanması emredilmektedir. Kıyamet gününün sıkıntılarında söz edilmekte, Kur’ân-ı Kerîm’e sihir ve beşer sözü diyerek onu reddeden müşriklerin yakıcı cehenneme sürüklenecekleri haber verilmektedir. Meleklerden ve kitap ehlinden, cehennem görevlilerinden söz edilmektedir. Sûrede ayrıca inkârcıların cehenneme girmelerinin sebebi hakkında müminlerle aralarında geçen bir konuşmaya yer verilmekte ve inkârcıların haktan yüz çevirmelerinin sebepleri anlatılarak sûre sona ermektedir.¹⁶⁸ Sûre, müfessirlerin icmasıyla Mekke’de inmiş sûreler arasında yer almaktadır. Ancak Mukatil sadece 31. âyetinin Medine’de indiği görüşündedir.¹⁶⁹ Bazı âlimler Müddessir sûresinin ilk inen sûre olduğu görüşündedir.¹⁷⁰

Kurân-ı Kerim’in 74. sûresi olan Müddessir sûresinin 41. âyetinde “el-mücrimîn” kavramı geçmektedir:

فِي جَنَّاتٍ يَتَسَاءَلُونَ عَنِ الْمُجْرِمِينَ

“Onlar cennetlerde; mücrimler hakkında birbirlerine sorular sorarlar.”

Âyette “cennetlerde” diye nitelenen kimseler, hakkın ve erdemın tarafında olan kimselerdir. Onlar dünyada iken Allah’a (c.c.) ve onun gönderdiklerine iman etmekte ve ibadetlerini yerine getirmektedirler. Allah (c.c.) da onların bu yapıp ettiklerine karşılık altlarından ırmaklar akan cennetleri vaad etmiştir ve o vaad âhirette gerçekleşecektir. Âhret hayatı başladığında artık cennetlikler mutluluk içinde birbirleriyle muhabbet ve sohbe dalmış haldedirler. Mücrimlerin durumlarını görünce de onlar hakkında sorular soracaklar ve bu ateşe girme sebeplerini öğrenmek isteyeceklerdir. Mücrimler ise şu

¹⁶⁸ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 5/491.

¹⁶⁹ İbnü’l-Cevzi, *Zadü’l-mesir fî ilmi’t-tefsir*, 4/358.

¹⁷⁰ Râzî, *Mefatihü’l-gayb*, 30/696.

cevabı vereceklerdir: “Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksulu doyurmuyorduk. Günaha dalanlarla birlikte biz de dalıyorduk. Ceza gününü de asılsız sayıyorduk. Sonunda bize ölüm geldi çattı.”¹⁷¹ Mücrimler aslında dünyada iken de durumlarını biliyor, ancak o durumdan çıkmak istemiyorlardı. Nihâyet o beklenen gün, yaptıklarına karşılık içinde ebedi olarak kalacakları cehennemın verileceği gün gelmiştir. Artık bu vakitten sonra kurtuluşları mümkün değildir.

Mücrim grubun özellikleri incelenecek olursa âyetlerde şu özellikler sıralanmıştır:

1. Biz namaz kılanlardan değildik.
2. Yoksulu doyurmuyorduk.
3. Günaha dalanlarla birlikte biz de dalıyorduk.
4. Ceza gününü de asılsız sayıyorduk.

Mücrim kimseler Allah'ın (c.c.) emrettiği namaz ve sadaka ibadetini yerine getirmemişler ve büyük bir günaha saplanmışlardır. Günaha dalan elebaşları ile beraber günaha da dalmışlardır. Aslında bunları yapma sebepleri, karşılığının olmayacağını ve yaptıklarının yanına kalacaklarını düşünmeleridir. Âhiret anlayışı olmadığı için ilerisini düşünmeden hareket etmişlerdir. Nitekim bu sebeple de “mücrimler” zümresine dahil olmuşlardır. Söz konusu olan âyette “mücrim” kavramı ile kastedilen kişiler sadece günah işlemekle kalmayan, dinin esaslarından olan âhireti de inkâr eden kimselerdir.

2.1.7.11. Dünya Nimetlerinden Faydalanan Mücrimler

Mürselât sûresinde ağırlıklı olarak Allah'ın (c.c.) varlığı, birliği, kudreti, melekler, kıyamet, öldükten sonra dirilme, âhiret hayatı ve orada müminler için hazırlanmış olan nimetler, suçlulara verilecek cezalar ve gayb âlemi gibi itikadî konular canlı ve eğitici bir üslûp içinde ele alınmaktadır.¹⁷² İkrime, Ata' ve Cabir'den gelen rivâyete göre sûre tamamıyla Mekke'de nâzil olmuştur. İbn Abbas ve Katade'nin görüşüne göre ise; 48. âyet Medine'de, diğer bütün âyetler Mekke'de inmiştir.¹⁷³

Mürselât sûresinde 2 ayrı âyette “mücrim” kavramı geçmektedir. “Mücrim” kavramının ilk geçtiği âyet 18. âyette “bi'l-mücrimîn” şeklinde geçtiği noktadır:

كَذَلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ

¹⁷¹ Müddessir sûresi, 39-48. âyetler.

¹⁷² Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5/524.

¹⁷³ Şemseddin Hatib Muhammed b. Ahmed Kahiri Şafii Şirbini, *es-Siracü'l-münir* (Kahire : Dârü't-Tıbaa, 1285), 4/462.

“İşte biz mücrimleri böyle yaparız.”

Allah (c.c.) her kavme doğru yolu bulabilmeleri ve şeytanı dost edinmemeleri için peygamber/ler göndermiştir ki o kavimler “Bize bir uyarıcı gelmedi” diye itiraz edemesinler. Ancak buna rağmen gerek Hz. Muhammed’in (s.a.v.) ümmetinden gerek önceki ümmetlerden peygamberini, âhiret gününü yalanlayan kimseler çıkmıştır. Er ya da geç o kimselere cezası verilip helak edilmişlerdir/edileceklerdir. Üstelik cezaları sadece dünya hayatı ile sınırlı kalmayacaktır. O kimseler âhirette de cezasını çekecektir. Söz konusu olan âyette de mücrimlere bu durum hatırlatılmaktadır. Önceki kavimler nasıl helak edildiyse aynı davranışları gösterdikleri müddetçe kendilerinin de başına geleceği haber verilip uyarılmaktadır. Bu sebeple Allah’ın (c.c.) peygamberine ve âhiret gününe iman etmeleri istenmektedir.

Söz konusu olan âyetin öncesi ve sonrasında kıyamet gününden ve âhiret hayatından tasvirler yapılmaktadır. Bu vesileyle de âhiret hayatına inanmayanlar korkutulmakta ve başlarına gelecek âkıbet hatırlatılmaktadır. Dolayısıyla bu âyetteki muhatabın âhiret gününe inanmayan kimse olması kuvvetli bir ihtimaldir. Bu sebeple “mücrim” diye nitelenen kimselerin ön plana çıkan özelliği âhiret hayatına inanmamalarıdır.

Kurân-ı Kerim’in 77. sûresi olan Mürselât sûresinde “mücrimûn” kavramının geçtiği diğer âyet 46. âyettir:

كُلُوا وَتَمَتُّعُوا قَلِيلًا إِنَّكُمْ مُجْرِمُونَ

“Siz de yiye için, biraz daha faydalanın! Şüphe yok ki mücrim kimselersiniz.”

Allah’a (c.c.) iman etmiş ve peygamberine tâbi olmuş kimseler için âhirette istedikleri tüm güzellikler önlerine serilecektir. İstedikleri anda tüm yiyecekler, içecekler getirilecektir. Ancak bunlar sadece Allah’a (c.c.) iman etmiş ve buyruklarını yerine getirmiş kimseler için geçerlidir. Bunun tam aksi konumda olanlar için ise durum hiç de böyle değildir. Onlar dünyada iken diledikleri gibi yemiş, içmiş ve her şeyi yapma kudretini kendilerinde bulmuşlardır. Hatta âhirete inanmadıkları halde şâyet doğruysa da bu hallerinin âhirette de devam edeceğini ve o dünyada da en üstün kimselerin kendileri olacaklarını iddia etmişlerdir. Aslında Allah (c.c.) onlara dünyada iken mühlet vermiş ve mal-mülklerini harcamalarına izin vermiştir. Bu, sonuna kadar gidecek bir durum değildir. Allah (c.c.) bu âyette onların da dünya nimetlerinden faydalandığını, ama muhakkak sonlarının geleceğini haber vermektedir. O mücrimler ki dünya nimetlerinin

daima kendilerinde kalacaklarını zannetmiş ve âhireti inkâr etmişlerdir. Bu sebeple önceki kavimlerdeki inkârcıların sonu gibi bir son da mücrimleri beklemektedir.

46. âyetin bağlamındaki âyetler mücrim olan kişinin âhireti, ölümden sonra dirilmeyi inkâr ettiğini ve yalanlayıcılardan olduğunu göstermektedir. Bu sebeple bu âyette geçen “mücrim” kavramında da ön plana çıkan özellik, âhîret hayatını inkâr etme durumudur.

2.1.8. Âyetleri İnkâr Edenler İçin Kullanılan Mücrim Kavramı

Âyet kelimesinin sözlükteki asıl anlamı “bir şeyin ve bir amacın mevcudiyetini gösteren alâmet”tir. Kur’ân’da tekil ve çoğul şeklinde 382 defa geçen âyet kelimesi terim olarak delil, mûcize, kıyamet alâmetleri, Kur’ân’ın tamamı veya belli bölümleri gibi çeşitli anlamlar ifade etmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de Allah’ın (c.c.) varlığını ispat etmeyi amaçlayan delillerden çoğunlukla âyet diye söz edilmektedir. Buna göre göklerin ve yeryüzünün belli bir düzende yaratılışı, yer küresinin canlıların yaşamasına elverişli hale getirilişi, ona belli bir ağırlık kazandıran dağların mevcudiyeti, ziraata ve iskâna uygun ovaların, seyahate elverişli yolların oluşumu, hayat kaynağı suyun gökten indirilişi, aynı su ile beslenen aynı iklimin topraklarında tadı ve besin değeri farklı yiyecek ve meyvelerin bitirilişi, bütün bunlar her şeyi bilen yüce Allah’ın (c.c.) varlığına dair apaçık âyetlerdir. Peygamberlerin Allah (c.c.) tarafından görevlendirilmiş elçiler olduklarını ispat eden hârikulâde olaylar da Kur’ân-ı Kerîm’de âyet diye ifade edilmektedir. Peygamberlerin davetine muhatap olan bütün milletler, davet sahibinin doğruluğundan emin olmak düşüncesiyle, ondan tabiat kanunlarını aşan ve ancak ilâhî bir kudret sayesinde gerçekleşebilen gözle görülebilir bir alâmet (âyet) göstermesini istemişlerdir. İnanmak arzusunda olanların imanını, inkârcıların da bir anlamda inadını kuvvetlendiren bu âyetler pek çok defa vuku bulmuştur. Kur’ân-ı Kerîm’deki sûrelerin belli bölümlerinden her biri, benzerlerini meydana getirme imkânı bulunmaması açısından, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) hak peygamber olduğuna belge teşkil ettiği veya bir ifadeyi diğerinden ayırdığı, yahut da harfler topluluğundan oluştuğu için âyet diye adlandırılmıştır.¹⁷⁴ Bu bağlamda aşağıda sıralanan âyetlerde mücrim kavramı hem mucizeleri hem delilleri hem de Kur’ân-ı Kerîm’i inkâr edenler için kullanılmıştır ve bu inkârlarının ne gibi sonuçlar doğuracağı açıklanmıştır.

¹⁷⁴ Yusuf Şevki Yavuz - Abdurrahman Çetin, “Âyet”, *TDV Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/242-244.

2.1.8.1. Cennete Girmeleri İmkansız Olan Mücrimler

A'râf sûresi 40. âyette “el-mücrimîn” kavramı yer almaktadır. Bu âyetin bağlamı incelendiğinde ise âhiret hayatının tasvir edildiği görülmektedir. Allah’ın (c.c.) elçileri müşriklerin canlarını almaya geldiklerinde “Allah’ı (c.c.) bırakıp da tapmakta olduğunuz tanrılarınız nerede?” diye soracaklardır. Onlar da “Bizden sıvışıp gittiler.” cevabını vereceklerdir. Allah (c.c.) her ümmeti bölük bölük cehenneme atarken bütün ümmetler kendinden öncekini suçlayacak ve onlar yüzünden saptıklarını dile getireceklerdir. Bundan dolayı da Allah’tan (c.c.) onların azabını bir kat daha arttırmasını isteyeceklerdir. Önceki ümmet, kendinden sonraki ümmetin aşağı kalır bir yanı olmadığını, öyleyse onların da azabı tadacaklarını ifade edecektir.¹⁷⁵ Bu durumlar haber verildikten sonra da A'râf sûresi 40. âyet gelmektedir:

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ
الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ

“Bizim âyetlerimizi asılsız sayanlar, büyüklenip onlardan yüz çevirenler var ya, işte onlara göğün kapıları açılmayacak ve onlar, deve iğne deliğinden geçinceye kadar cennete giremeyeceklerdir! Mücrimleri işte böyle cezalandırırız!”

Ruhlar, ya gökten üzerlerine türlü hayırlar indirilmek ya da amelleri göklere yükseltilmek sûretiyle mutlu olmaktadır. Bu da göklerin, ruhlar için sevinç ve mutluluk yeri olduğunu, hayır ve bereketlerin göklerden indiğini, ruhların da göklere yükselerek mutlulukların en mükemmeline ulaşır kurtuluşa ereceklerini göstermektedir. Şu halde “Onlara göğün kapıları açılmayacak” ifadesi, uyarı ve tehditlerin en önemlisini oluşturmaktadır. Devenin iğne deliğinden geçmesi nasıl imkânsız ise inkârcılara göğün kapılarının açılması ve cennete ulaşmaları da öylece imkânsızdır.¹⁷⁶ Ki onlar Allah’ın (c.c.) âyetlerini asılsız sayıp o âyetlerden yüz çevirmişler, kibirlerine yenik düşmüşlerdir. Doğru yoldan sapmalarının sebebi de o âyetlere inanmamaları idi. Çünkü âyetler hem dünya hem âhiret hayatının mutluluğunu temin etmektedir.

A'râf sûresi 40. âyetinde geçen mücrim grubun ön plana çıkan özelliği ise inatla ve kibirle Allah’ın (c.c.) âyetlerini inkâr edip yüz çevirmeleridir. Bu davranışları sebebiyle

¹⁷⁵ A'râf sûresi, 37-39. âyetler.

¹⁷⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/526.

“mücrimler” zümresine dahil olmaktadır ve onlara göğün kapılarının açılmayacağı belirtilmektedir.

2.1.8.2. Muhakkak Cezaya Çarptırılacak Olan Mücrimler

Kur’ân-ı Kerîm’in 32. sûresi olan Secde sûresinin 22. âyetinde de “el-mücrimîn” kavramı geçmektedir:

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنتَقِمُونَ

“Kendisine rabbinin âyetleri hatırlatıldıktan sonra onlardan yüz çevirenden daha zâlim kim olabilir? Biz, mücrimlere lâyük oldukları cezayı mutlaka veririz.”

Secde sûresi 12. âyette mücrimlerin daha çok âhireti inkâr etmeleri üzerinde durulmuştu. İnkâr ettikleri azab ile karşılanacakları ve bu durumdaki halleri tasvir edilmişti. 22. âyette ise Allah’ın (c.c.) âyetlerini inkâr etmeleri halinde de cezanın mukakkak verileceği haber verilmektedir. Hz. Muhammed (s.a.v.) defalarca bu vahyin Allah (c.c.) tarafından gönderildiğini söylemiş ve hak yola davet etmiştir. Ancak ne kadar Hz. Muhammed (s.a.v.) hatırlatsa da gerek müşrikler olsun gerek kâfirler olsun bundan yüz çevirmişlerdir. Allah (c.c.) da onları bu davranışlarından dolayı “zâlim” olarak nitelemekte ve cezanın onlardan asla çevrilmeyeceğini söyleyerek onları uyarmaktadır.

Secde sûresinin 22. âyetinde mücrimlerin ön plana çıkan özelliği âyetleri inkâr ediyor olmalarıdır. Bu sebeple hem “mücrimler” hem de “zâlimler” olarak nitelendirilmektedirler. Dolayısıyla bu iki kavramın aynı doğrultuda olan kimseler için kullanıldığı ve birbirleri ile yakın anlamlı oldukları görülmektedir.

2.1.8.3. Kibre Kapılıp Hakkı İnkâr Eden Mücrimler

Câsiye sûresinin içerdiği konular sıralanacak olursa şu şekilde sıralamak mümkündür: Kur’ân’ın Allah (c.c.) katından geldiği; evrendeki varlıkların ve işleyiş kurallarının Allah’ın (c.c.) varlık, birlik, kudret ve hikmetine delil olduğu; evrendeki birçok nimetin Allah (c.c.) tarafından insanların istifadesine sunulmuş olduğu; Kur’ân’ı dinlememenin, onun tâlimatına uymamanın acı sonuçları; inanmayanların cezalandırılmasının Allah’a (c.c.) bırakılması; İsrâiloğulları örneğinden hareketle Allah’ın (c.c.) nimetlerle ve din kurallarıyla kullarını denediği, imtihanı kaybedenlerin dünya ve âhirette zarara uğrayacakları; inananlar ile inanmayanların Allah (c.c.) nezdinde aynı değerde olmadıkları; öldükten sonra dirilmeyi inkâr edenleri yeniden düşünmeye

sevkededen deliller; bunca nimetin ve kemalin sahibi olan Allah'a (c.c.) hamdü senâ.¹⁷⁷
Câsiye sûresi Mekkî sûreler arasında yer almaktadır.¹⁷⁸

Kurân-ı Kerim'in 45. sûresi olan Câsiye sûresinin 31. âyetinde "mücrimîn" kavramı geçmektedir:

وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا أَفَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنْتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ

"Hakkı inkâr edenlere gelince şöyle denilecek: 'Âyetlerim size okunmuyor muydu? Ama siz kibre kapıldınız ve mücrim bir topluluk oldunuz.'"

Mücrim olanlara hem âyetler okunmuş hem de gösterilmiştir. Yeryüzünün ve canlıların yaratılışı, insanlar için Allah'ın (c.c.) varlığının en büyük delillerinden idi. Hz. Muhammed (s.a.v.) insanlara hem bunları anlatmış hem de kendisine gelen vahyi açıklamıştır. Bazı insanlar bunların hak olduğunu aklıyla idrak edip kalbi ile de iman etmektedir. Ancak mücrim olanlar Allah'ı (c.c.) kabul etmediği gibi onun gönderdiklerini de inkâr etmektedir. Bu sebeple de kâfirler zümresinden olmaktadır.

Kıyamet gününde inkâr edenlere tek tek âyetlerin onlara okunup okunmadığı sorulacaktır. Hepsisi de kendilerine okunmasına rağmen onu inkâr ettiklerini itiraf edecek ve pişmanlıklarını ifade edecektir. Ancak bu pişmanlığın bir faydası olmayacak ve mücrimler zümresine dahil olmalarından dolayı ebedi olarak cehennem azabına müstahak olacaklardır. Bu açıklamalardan da anlaşılmaktadır ki bu âyette mücrim kimsenin öne çıkan özelliği âyetleri inkâr etmesidir.

2.1.8.4. Peygambere Yalan İsnad Eden Mücrimler

Hûd sûresinin 35. âyetinde de "mücrim" kavramının kalıplarından olan hem إجْرَامِي hem de بَجْرُمُونَ kelimeleri yer almaktadır. Öncelikle bu iki kavramın geçtiği âyetin bağlamını açıklamak yerinde olacaktır.

Allah (c.c.), Hz. Nûh'u kavmine uyarıcı bir elçi olarak kendinden önceki peygamberler gibi göndermiştir. Hz. Nûh da kavmine Allah'tan (c.c.) başkasına tapmamaları, aksi halde can yakıcı bir azap ile karşı karşıya kalacakları konusunda uyarılarda bulunmuştur. Hz. Nûh'un kavmi ise gelen uyarıları dikkate almamış ve Hz. Nûh'a iman edenleri ve onun yolundan gidenleri küçümsemiştir. Hatta kendinden önceki

¹⁷⁷ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5/9-10.

¹⁷⁸ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Mâtürîdî Semerkandî, *Te'vilatu ehli's-sünne*, thk. Mecdi Baslûm (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1426), 9/216.

kavimlerin düştüğü hataya düşüp doğru söyleyenlerden ise vaad ettiği azabı getirmesini istemişlerdir. Hz. Nûh da bu azabın sadece Allah'ın (c.c.) dilemesi halinde gerçekleşeceğini haber vermiştir.¹⁷⁹ Allah (c.c.) bütün bu diyalogları aktardıktan sonra içerisinde söz konusu olan kavramların geçtiği 35. âyeti buyurmakta ve şöyle demektedir:

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيْ إِجْرَامِي وَأَنَا بَرِيءٌ مِّمَّا تُجْرِمُونَ

“Yoksa, ‘Bunu o kendisi uydurdu’ mu diyorlar? De ki: ‘Eğer onu uydurduysam sorumluluğu bana aittir. Fakat benim sizin işlediğiniz günden sorumluluğum yoktur.’”

Bu âyetteki hitabın Hz. Muhammed’e (s.a.v.) mi yoksa Hz. Nûh’a mı olduğu konusunda ihtilaf vardır. Birtakım âlimler buradaki hitabın âyetin bağlamından dolayı Hz. Nûh’a olduğunu söylemektedirler.¹⁸⁰ Hz. Nûh’un kavmi şâyet tehdit ettiği azabı getiremiyorsa bunun uydurulduğunu söylemişlerdir. Allah (c.c.) da bunun karşılığında Hz. Nûh’u teselli etmiş ve böyle bir şey mümkün olsa dahi –ki kesinlikle mümkün değildir- sorumluluğun kendinde olacağını haber vermiştir. Birtakım müfessirler de buradaki hitabın Hz. Muhammed’e (s.a.v.) olduğu görüşündedir.¹⁸¹ Çünkü Hz. Muhammed (s.a.v.), Hz. Nûh ve kavmi arasında geçen bu diyalogu aktardığında, müşrikler onun bu kıssayı uydurduğunu iddia etmişlerdir. Allah (c.c.) da müşrikleri kınayıcı, Hz. Muhammed’i (s.a.v.) ise teskin edici âyetler ile herkesin cürmünün ayrı olduğunu ve kimsenin bir başkasının günahını yüklenemediğini haber vermektedir. Böylece asıl korkması gereken kimsenin Hz. Muhammed (s.a.v.) değil, müşrikler olması gerektiği konusunda uyarı yapılmaktadır.

İki ihtimali de göz önünde bulundurduğumuzda hitabın Hz. Muhammed’e (s.a.v.) olması daha çok mümkün görünmektedir. Çünkü âyette “افْتَرَى” kelimesine muttasıl bir zamir bulunmaktadır. Şâyet bu hitap Hz. Nûh’a olsaydı zamire gerek yoktur. Ancak bu zamir ile kast edilen Hz. Nûh ve kavminin kıssasıdır.¹⁸²

Buradaki hitap hangi peygambere olursa olsun “cürüm” kavramı ile kastedilen mânâ “âyetlerin inkâr edilmesi”dir. Burada peygamber âyetleri uydurma gibi bir durumunun kendisine ait olmadığını ve bu durumdan uzak olduğunu söylemektedir.

¹⁷⁹ Hûd sûresi, 25-34. âyetler.

¹⁸⁰ Râzî, *Mefatihü'l-gayb*, 17/343.

¹⁸¹ Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib Maverdi, *en-Nüket ve'l-uyun tefsiri'l-Maverdi* (Beirut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992), 2/468; İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azîm*, 4/276.

¹⁸² Ebu Hayyan Esirüddin Muhammed b. Yusuf b. Ali el-Ceyyani el-Gırnati el-Endelüsi, *el-Bahru'l-muhît*, thk. Sıdkı Muhammed Cemil (Beirut: Dârü'l-Fikr, 1420), 6/148.

Allah (c.c.) da böyle bir cürüm işlense dahi o cürmü işleyen kişiye günahın yükleneceğini ve karşı tarafın meraklanmamasını haber vermektedir. Böylece müşriklerin kendi yapıp ettiklerine bakmasına dair uyarıda bulunmaktadır.

2.1.9. Münafıklar İçin Kullanılan Mücrim Kavramı

Münâfik kelimesi “inanmadığı halde kendisini mümin gösteren” kimse demektir. Çeşitli âyetlerde münafıkların psikolojik durumunun toplumsal hayata yansıyan görünüm ve etkilerine temas edilmekte, meselâ dış görünüşlerinin aksine onların her şeyden korktukları, özellikle savaştan endişe duydukları belirtilmektedir. Yine onların cimri, yalancı ve kibirli oldukları, gösterişe önem verdikleri, maddî menfaat için namaz kıldıkları, gerçekte ise dua ve ibadet hayatında isteksiz davrandıkları, ekini ve nesli bozmaya uğraştıkları, kötülüğü yaygınlaştırıp iyiliğe engel olmaya çalıştıkları, Allah’ı (c.c.) ve müminleri alaya aldıkları, müslümanlara yardım edilmesini engellemeye gayret ettikleri, müminlere karşı kin besledikleri, kötü haberler yaydıkları, günah, düşmanlık ve Hz. Peygamber’e isyan konusunda gizli faaliyetler yürüttükleri ifade edilmektedir. Hz. Peygamber, toplumsal birliği sağlamak ve İslâm’a sempati duyan gönülleri incitmemek düşüncesiyle münafıkların cenaze namazını kılmak, onlar için dua etmek istemişse de nâzil olan âyetlerle bundan menedilmiş ve onlar için birçok defa dilese bile asla bağışlanmayacakları bildirilmiştir.¹⁸³ Bu bağlamda münafıklar da mücrimler zümresine dahil edilmekte ve Tevbe sûresinin 66. âyetinde kalbi imana meyilli olanlar haricindekilerin mücrimlerden oldukları ifade edilmektedir.

2.1.9.1. İnkârcılığı Açığa Çıkan Mücrimler

Tevbe sûresinde yer alan başlıca konular şunlardır: Antlaşmalarını bozan müşriklere fesih bildirimini yapıp Mescid-i Harâm çevresinin putperestlerden arındırılması, Allah (c.c.) ve resulüne bağlılığın ve iman kardeşliğinin diğer bütün dünyevî bağların üstünde tutulması gerektiği, Allah’ın (c.c.) nimetlerini ve yardımlarını hiçbir zaman göz ardı etmeksizin iman mücadelesindeki azim ve kararlılığın korunması, özellikle Tebük Seferi’ne hazırlık, Tebük’e gidiş ve dönüş sırasında münafıkların sergiledikleri davranışlar, müslümanların böyle sıkıntılı durumlarda hataya düşme ihtimallerinin artması, Ehl-i kitap’la ilişkiler, cizye ve zekât hükümleri, bedevî Araplar’ın dinî bildirimler karşısındaki tavırları, yaptığı kötülüklerden samimi pişmanlık duyanların

¹⁸³ Hülya Alper, “Münafık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31/564-566.

tövbelerinin kabulü hususunda yüce Allah'ın (c.c.) ne kadar lutufkâr olduğu, Resûlullah'a canla başla destek olan ilk müslümanların ve onların yolunu izleyenlerin Allah (c.c.) katında çok üstün bir mertebeye sahip oldukları, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) müminlere karşı engin şefkati, bu gerçekleri görmezden gelenlere karşı arşın sahibi yüce Allah'a (c.c.) sığınmak, O'na güvenip dayanmak gerektiği.¹⁸⁴ Tevbe sûresi, son 2 âyeti hariç Medenî bir sûredir.¹⁸⁵

Sûre diğer sûrelerden farklı olarak besmelesiz başlamaktadır. İlk âyet, müşriklerle antlaşmanın fesholunduğunu haber vermektedir. Âyetlerin seyrinde müşriklerle ilişkilere yön verilmekte ve Hz. Muhammed'e (s.a.v.) ve müslümanlara bu konuda çeşitli emirler verilmektedir. Âyetlerin devamında münafıkların çeşitli özellikleri anlatılmaktadır. Onların gerçekten Allah'a (c.c.) iman etmedikleri, hatta Allah (c.c.), âyetleri ve Rasulüyle dalga geçtikleri anlatılmaktadır. Münafıkların böyle bir durumda "Biz lafa dalıyor eğleniyorduk, hepsi bu!" diyerek mazeret ileri sürecekleri aktarılmaktadır. Bu âyetten sonra ise Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır:

لَا تَعْتَدُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ إِنَّ نَعْفَ عَنْ طَائِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبُ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ

"Mazeret ileri sürmeye kalkmayın. İman ettiğinizi söyledikten sonra inkârcılığınızı açığa vurdunuz. İçinizden bir kısmını affetsek de, diğer bir kısmını mücrim oldukları için azaba uğratacağız."

Kurân-ı Kerim'in 9. sûresi olan Tevbe sûresinin 66. âyetinde "mücrimîn" kavramı geçmektedir. Bu âyetin münafıklar hakkında olduğu açık ve nettir. "(Münafıklar), iman edenlerle karşılaştıkları zaman: 'İman ettik' derler. Şeytanlarıyla baş başa kalınca ise: 'Biz sizinle beraberiz, ancak biz (iman edenleri) alaya almaktayız.' derler."¹⁸⁶ Alaya almalarına rağmen müslümanlara böyle bir durumun olmadığını ve lafa daldıklarını mazeret olarak ileri sürmektedirler. Ancak onlar her ne mazeret ileri sürerlerse sürsünler bu mazeretlerinin asla kabul olmayacağı Allah (c.c.) tarafından bildirilmektedir. Çünkü inkârın herhangi bir mazereti yoktur. Âyetin devamında bu münafıklardan kimisinin affedileceği kimisinin ise azaba dûçar olacağı anlatılmaktadır. Münafıklardan öyleleri vardı ki dilleriyle iman ettiklerini söylemelerine rağmen Allah'a (c.c.) ve Rasulüne gizli bir savaş açmakta ve onlara karşı düşmanlık beslemektedirler. İşte bu kimseler âyette

¹⁸⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/717.

¹⁸⁵ ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 3/5.

¹⁸⁶ Bakara sûresi, 14. âyet.

“mücrim” diye vasıflanmakta ve azaba uğratılacağı aktarılmaktadır. Bir de münafıkların ikinci bir grubu vardır ki kendi içerisinde hak-batıl mücadelesi vermektedir. Şâyet hak mücadelesi galip gelirse affedilecekler grubuna dahil olacaklardır. Ancak bâtil gâlip gelirse mücrimlerden olup ebediyen cehennem ateşinde kalacaklardır.

Söz konusu olan âyette münafığın “mücrim” kimse olarak nitelenmesinin sebebi dille iman etse de kalp ile Allah’a (c.c.) ve Rasulünü inkâr etmesi ve onlara karşı savaş açmasıdır. İmanda asıl olan kalbin dediğidir. Dolayısıyla münafığın kalbi de inkâr ettiği için mücrim kişiler arasında kabul edilmektedir.

2.1.10. Müşrikler İçin Kullanılan Mücrim Kavramı

Müşrik kelimesi terim olarak “Allah’ın zâtında, sıfatlarında, fiillerinde veya O’na ibadet edilmesinde ortağı, dengi yahut benzerinin bulunduğu inanan kimse” demektir. Câhiliye Arapları’nda belirtilerine rastlandığı gibi müşrikler ay, güneş ve yıldızlar gibi gök cisimlerine ulûhiyyet nisbet etmişlerdir. Kur’ân’da ise sözü edilen varlıklar ve oluşumların Allah’ın (c.c.) varlığını ve birliğini kanıtlayan belgelerden sayıldığı, bu varlıklara değil onları yaratan ve yöneten Allah’a (c.c.) secde etmenin gerektiği bildirilmiştir. Müşrikler duyularla idrak edilemeyen cin ve melek gibi varlıklara da ulûhiyyet izâfe etmiş, bunları Allah’a (c.c.) ortak koşmuş, O’na oğullar ve kızlar nisbet etmiştir. Kurân-ı Kerîm, Cenâb-ı Hakk’ın bu vasıflardan münezze olduğunu bildirmiştir. Müşriklerin ulûhiyyet nisbet edip tapındıkları varlıkları cismen temsil eden putlar da şiddetle reddedilmiştir. Müşriklerin durumunun tasvir edildiği âyetlerde şirkin küfür olduğu belirtilmekte; Ehl-i kitap, Sâbiiler, Mecûsiler ve müşrikler küfre düşen gruplar diye sıralanmaktadır. Yahudilerin Üzeyr’i, hıristiyanların Mesîh’i Allah’ın oğlu saymaları ve Mesîh’e ulûhiyyet nisbet etmeleri küfür olarak nitelendirildiği gibi Hz. İsa’nın kavmini sadece Allah’a (c.c.) kulluk etmeye davet ettiği ve O’na ortak koşanlara cennetin haram kılınacağı yönünde uyardığı belirtilmek sûretiyle bu tür inançların şirk niteliği taşıdığına ve zevcesi olmayan yüce yaratıcıya evlât nisbet etmenin akliselim ile bağdaşmadığına dikkat çekilir.¹⁸⁷ Bu gibi davranışlar kulun müşrik olarak nitelendirilmesinin sebebidir. Ayrıca Allah (c.c.) bu davranışları sergileyen bireyleri “mücrimler” zümresine katmakta ve içinde ebedi olarak kalacakları cehennem azabını haber vermektedir.

¹⁸⁷ Mustafa Sinanoğlu, “Şirk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/193-198.

2.1.10.1. Hileleri Sebebiyle Azaba Uğrayacak Mücrimler

En'âm sûresi 55., 123. ve 124. âyetlerde “mücrim” kavramı yer almaktadır. 55. âyetine kadar olan âyetler incelenecek olursa ilk âyetlerde evrende olan her şeyi Allah'ın (c.c.) yarattığı ve hiç bir şeyin Allah'tan (c.c.) gizli kalmadığı anlatılmaktadır. Devamında ise bütün bunlara rağmen inkârcıların inkârlarında ısrar ettikleri, halbuki onların da öncekiler gibi helak olacakları haber verilmektedir. Daha sonrasında Hz. Muhammed'e (s.a.v.) Allah'tan (c.c.) başkasına itaat etmemesi ve bunu da Allah'ı (c.c.) şahit tuttuğunu söylemesi emredilmektedir. Âhiret günü tasvir edilerek, o gün ortakların çağrılacağı ancak ortakların kaybolup gideceği anlatılmaktadır. Âyetlerin devamında müşrikler ile âhiret günü yapılacak konuşmalar, onların bu durumdan kurtulmaya çalışmaları aktarılmaktadır. Müşriklerin dünyada iken Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğini inkâr etmeleri Hz. Muhammed'i (s.a.v.) üzmemesi idi. Ancak Allah (c.c.) Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yalnız olmadığını ve önceki peygamberlerin de yalanlandıklarını haber vermektedir. Üstelik Allah (c.c.), o ümmetlere belki yalvarıp yakarırlar diye darlık ve hastalıklara uğratmıştır. Ama aksine kalpleri daha da katılaştırmış ve zulmeden kavimlerin kökü kesilmiştir. Allah (c.c.) inkârcılara çeşitli sorular yönlendirerek kör ile görenin bir olmayacağını, bu sebeple bir an önce Allah'ın (c.c.) yoluna gelmeleri gerektiğini ileterek onları uyarmaktadır. Hz. Muhammed'e (s.a.v.), müminlerin kendi yanına geldiklerinde şu şekilde selam vermesini emretmektedir: “Selâm size! Rabbiniz kendine, merhamet etmeyi yazdı. Gerçek şu ki, sizden kim bilmeyerek bir kötülük yapar da ardından tövbe edip kendisini düzeltirse, bilsin ki Allah (c.c.) çok bağışlayan, çok esirgeyendir.” Âyetlerde bu durumlar aktarıldıktan sonra aşağıdaki âyet gelmektedir:

وَكَذَلِكَ نَفْضُ الْآيَاتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلَ الْمُجْرِمِينَ

“Böylece mücrimlerin yolu belli olsun diye âyetlerimizi iyice açıklıyoruz.”

Kurân-ı Kerim'in 6. sûresi olan En'âm sûresinin 55. âyetinde “el-mücrimîn” kavramı geçmektedir. Bu âyete kadar bahsedilen konular ve uyarılar göz önüne alındığında, burada “el-mücrimîn” diye anılan kişilerin “müşrikler” olma ihtimali daha kuvvetlidir. Çünkü âyetlerin seyrinde müşrikler defalarca uyarılmış ve önceki milletler gibi olmamaları için onların durumları anlatılmıştır. Ancak Allah (c.c.), her şeye rağmen inatlarında ısrar ettikleri durumda yollarının ayrılacağını bildirmektedir. Üstelik bu

durumdan sonra "Bize müjdecî ve uyarıcı gelmedi"¹⁸⁸ gibi bir mazeretleri bulunamayacaktır. Çünkü onlara bir uyarıcı ve müjdecî gelmiş ve âyetleri iyice açıklamıştır. Bundan sonra ise artık mücrimlerin yolu ayrı, müminlerin yolu ayrıdır.

En'âm sûresi 123. âyette de mücrim kavramı yer almaktadır. Allah (c.c.) En'âm sûresi 120. âyette insanları gizli olan günahıtan da açık olan günahıtan da men etmekte ve bütün günah işleyenlerin cezalarını çekeceklerini haber vermektedir. Âyetin devamında müslümanlara Allah'ın (c.c.) adı anılmadan kesilen hayvanları yememesi emredilmektedir. Allah (c.c.) müslümanlara şeytana uymaması konusunda dikkatli olmalarını emretmekte ve onlara uymaları durumunda şirk koşmuş olacaklarını bildirmektedir. 122. âyette müslümanların da öncesinde karanlıklar içerisinde kaldığı, ancak iman ışığıyla aydınlandıktan sonra yolunu bulduğu ifade edilmektedir. Şimdi ise içerisinde "mücrim" kavramının geçtiği 123. âyete gelinmiştir:

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكْبَرًا مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ

"Böylece biz, her beldede, oraların mücrimlerini liderler yaptık ki oralarda hile ve tuzak kursunlar. Halbuki onlar farkında olmadan yalnız kendilerini aldatırlar."

Bu âyette görülmektedir ki, Allah (c.c.) mücrim kişileri beldelerin liderleri yapmıştır. Bu durum orada yaşayan halk için bir imtihandır. O beldenin halkı, mücrim yöneticinin hile ve tuzacağına düşüp Allah'a (c.c.) şirk koşup günaha mı dalacak? Yoksa o lidere baş kaldırıp Allah'ın (c.c.) doğru yolunu bulacak mı? Her iki durum da kişinin elindedir. O mücrim lidere gelince, halbuki kendi sonunu kendisi getirmektedir. Hem kendisi günah bataklığında olmasından dolayı hem de insanları o bataklığa çekmesinden dolayı yargılanacaktır. Ancak böyle bir haber kendisine ulaşmasına rağmen, kendisini aldatmakta ısrar etmektedir.

En'am sûresinde 4. kez 124. âyette "mücrim" kavramının kökü olan "ecramû" lafzı yer almaktadır:

وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّى نُؤْتَى مِثْلَ مَا أُوتِيَ رَسُولُ اللَّهِ اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ

سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ

"Onlara bir âyet geldiğinde (okunduğunda), 'Allah'ın elçilerine verilenin benzeri bize de verilmedikçe kesinlikle inanmayız' dediler. Allah, elçiliğini kime vereceğini çok

¹⁸⁸ Maide sûresi, 19. âyet.

iyi bilir. Cürüm sahipleri, yapıp durdukları hileler sebebiyle, Allah tarafından bir aşağılanmaya ve çetin bir azaba uğratılacaklardır.”

Müfessirlerin çoğunluğuna göre جاءَهُمْ (onlara geldi) lafzındaki هُمْ (onlar) zamirinden kasıt Mekkeli müşriklerdir.¹⁸⁹ Çünkü Mekkeli müşriklerin ileri gelenleri peygamberlik makamının Hz. Muhammed’e (s.a.v.) değil, kendilerinin layık olduğunu düşünmekteydiler. Onlara göre şâyet bir Kur’ân indirilecekse ya Velid b. Muğire’ye (ö. 1/622) ya da Ebu Mesud es-Sekafi’ye (ö. 13/634) indirilmeliydi.¹⁹⁰ Nitekim Fahreddin Razi (ö. 606/1210) de Mekkeli müşriklerin delil ya da hüccet ile ikna olmayacaklarını, onların hasetleri sebebiyle iman etmediklerini söylemektedir.¹⁹¹ Çünkü müşriklerin ileri gelenleri mal ve çoluk-çocuk yönünden Hz. Muhammed’den (s.a.v.) daha üst noktada idiler. Bu sebeple de peygamberliğin ona gelmesini kabullenememekte ve onu kıskanmaktaydılar. Bu kıskançlık müşrikleri inkâra sevk etmektedir. Bu sebeple de “mücrimler” zümresine dahil olmaktadır.

Allah (c.c.) âyetin devamında risalet müessesesinin kesbî bir şey olmadığını, Allah’ın (c.c.) lütfu ile gerçekleştiğini de haber vermektedir. Yani bireylerin mal, mülk, evlat çokluğu/azlığı peygamberlik için bir kriter değildir. Bu, ancak ve ancak Allah’ın (c.c.) dilemesiyle olabilmektedir.

Âyet cürüm sahiplerinin kendi yapıp ettikleri hileler sebebiyle çetin bir azaba uğrayacağını bildirmektedir. Bu cezanın verilmesi Allah’ın (c.c.) adaletinin göstergesidir. Çünkü insanoğlu dünyaya gelir, yaşar ve ölür. Dünyada yapıp ettiklerinden de sorumludur. Hayır işleyip Allah’ın (c.c.) salih kulları arasına girerse bunun karşılığı olarak cennete girmeye hak kazanmaktadır. Ancak tam tersini yapıp cürüm sahibi olmuşsa, Allah’ın (c.c.) kanunlarına aykırı davranışlar sergilemişse Allah’ın (c.c.) çetin azabı ile karşı karşıya kalmaktadır. Allah (c.c.) bu durumu âyetinde müşriklere hatırlatmaktadır.

2.1.10.2. Hakkın Hâkim Olmasından Hoşlanmayan Mücrimler

Enfâl sûresinin konusu Bedir örneğinden hareketle genel olarak savaşın amacı, barış, savaşta ele geçen esirler ve ganimetle ilgili hükümlerdir. Kur’ân’ın temel amacı

¹⁸⁹ el-Begavî, *Tefsîrû'l-Begavî*, 3/185; Hazin, *Lübabü't-te'vil fi meani't-tenzil*, 2/153; Süyûtî Ebû Abdullâh Celâlüddîn Muhammed b. Aḥmed Maḥallî - Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebû Bekr, *Tefsîrû'l-Celâleyn* (Kahire: Dâru'l-Ḥadîs, ts.), 1/183.

¹⁹⁰ Mukatil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, 1/588.

¹⁹¹ Râzî, *Mefatihü'l-gayb*, 13/136.

insanlara iman, ibadet ve ahlâk değerlerini kazandırmak olduğu için sûrede yeri geldikçe bu doğrultuda şu konulara yer verilmiştir: Gerçek bir müminde bulunması gereken nitelikler, hicret, Allah'ın (c.c.) ihlâslı ve fedakâr kullarına müstesna yardımları, Allah (c.c.) ve resulüne itaatın gerekliliği ve sonuçları, takva ahlâkı ile hakkı bâtıldan ayırma bilinci arasındaki ilişki, inkârın dünya ve âhîret hayatında insana getirdikleri, Allah'ın (c.c.) lütuf, nimet ve cezasının, kulların kendilerini değiştirme ve iyileştirme çabalarıyla bağlantısı, maddî ve mânevî değerleri koruyabilmek ve meşrû savunmayı gerçekleştirebilmek için gerekli olan stratejik donanım ve hazırlık, müminler arasındaki birlik ve dayanışma ilişkisinin (velâyet) şartları ile boyutları.¹⁹² Sûre tamamıyla Medine'de inmiştir. Ancak 30-37. âyetler arasındaki âyetlerin Mekke'de indiğini söyleyen âlimler de vardır. 30-37. âyetlerde anlatılan olaylar Mekke'de yaşanmış olsa bile âyetlerin Medine'de inmesi de mümkündür.¹⁹³

Hicretin 2. yılında müslümanlar ve müşrikler arasında yapılan Bedir Savaşı'nda müşriklerden geriye kalan eşyaların ne olacağı sorusu savaştan hemen sonra gündeme gelmiştir. İlk âyetler bu duruma cevap niteliğinde o ganimetlerin Allah'a (c.c.) ve Rasülü'ne ait olduğunu söylemektedir. Âyetin devamında Allah (c.c.), müminlerin buna uymaları gerektiğini emretmekte ve emirlere uydukları takdirde kendileri için yüksek mevkiler, bağışlanma ve rızık olduğu müjdelemektedir. Allah (c.c.), müminlere 2 şey vaad etmiştir: Ya müşriklerin kervanını ele geçireceklerdir ya da müşriklerle savaşıp galip geleceklerdir. Müminlerden bazıları savaşmak istememiştir. Oysa Allah (c.c.) hakkı hakim kılmayı ve inkâr edenlerin kökünü kesmeyi istemiştir.¹⁹⁴ Allah (c.c.) bundan sonraki âyette ise şöyle buyurmaktadır:

لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ

“Bu, mücrimler hoşlanmasa da Allah'ın hakkı ortaya çıkarması ve batılı ortadan kaldırması içindi.”

Görülmektedir ki, Kurân-ı Kerim'in 8. sûresi olan Enfâl sûresinin 8. âyetinde “el-mücrimûn” kavramı geçmektedir. Bu âyette geçen “mücrim” kavramına “müşrik” anlamını vermek daha uygun görünmektedir. Çünkü burada kastedilen mücrim kişiler müslümanların Bedir savaşında karşı karşıya geldiği müşriklerdir. Bu müşriklerin

¹⁹² Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/659-660.

¹⁹³ el-Begavî, *Tefsirü'l-Begavî*, 3/266.

¹⁹⁴ Enfâl sûresi, 1-7. âyetler.

içlerinde müslümanların kendilerine savaş açacaklarına dair büyük bir korku vardır. Suriye'ye ticaret için gittikten sonra dönüş yolunda olan Ebû Süfyân (ö. 31/651-52) Hicaz'a yaklaştığı sırada Hz. Peygamber'in baskın yapacağını haber almıştır ve Kureyşliler'den yardım istemek üzere Damdam b. Amr el-Gıfârî'yi Mekke'ye göndermiştir; kendisi de kervanın pusuya düşmemesi için Bedir'den uzak olan ve nâdiren kullanılan sahil yolunu takip etmiştir. Ebû Cehil (ö. 2/624) ise gelen haber üzerine büyük bir ordu kurmuş ve müslümanlara güçlerini göstermek istemiştir.¹⁹⁵ Ancak içlerinden birçoğu bu savaşın gerçekleşmesini istememiştir. Çünkü hem içlerinde korku vardı hem de hakkın ortaya çıkarılmasından ve batılın ortadan kaldırılmasından hoşlanmamakta idiler. Ancak Allah (c.c.) hakkın ortaya çıkması için bu savaşı gerçekleştirmiştir ve meleklerle müslümanları destekleyerek savaşın zaferle sonuçlanmasının müsebbibi olmuştur.

2.1.10.3. Peygamberlerin Ümidini Kestiği Mücrimler

Yûsuf sûresinin ilk üç âyetinde; bu sûredeki âyetlerin Kur'ân-ı Kerîm'in âyetleri olduğu, Kur'ân'ın Arap diliyle indirildiği ve bu sûrede kıssaların en güzelinin anlatılacağı bildirilmektedir. Bundan sonra 101. âyete kadar Hz. Yûsuf'un kıssası anlatılmıştır. Kıssada Hz. Yûsuf'un, kardeşleri tarafından kuyuya atılması, onu kuyudan çıkaran kabile tarafından Mısır'da köle olarak satılması, bir iftira sonucu cezaevine girmesi, Mısır kralının gördüğü rüyayı yorumlaması neticesinde cezaevinden çıkarılıp maliyeden sorumlu yüksek düzeyde yöneticiliğe getirilmesi, uzun süreli bir ayrılıktan sonra babası ve kardeşleriyle tekrar buluşması gibi konular ele alınmıştır. Daha sonraki âyetlerde ise müminlere müjde ve öğütler verilmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'deki kıssalar bazı hikmetlere dayanmaktadır. Özellikle peygamberlerin kıssaları, alınması gereken ibretlerle doludur. Nitekim bu sûrenin son âyetinde yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: “Andolsun onların kıssalarında akıl sahipleri için ibretler vardır.” Hz. Yûsuf'un kıssası hakkında da şöyle buyurmuştur: “Andolsun ki Yûsuf ve kardeşlerinde, almak isteyenler için ibretler vardır”¹⁹⁶ Yûsuf sûresi, Mekke'de Hûd sûresinden sonra ve Kureyşli müşriklerin Hz. Muhammed (s.a.v.) üzerindeki baskılarının iyice şiddetlendiği, hüznün senesi de denilen

¹⁹⁵ Mustafa Fayda, “Bedir Gazvesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları), 5/325-327.

¹⁹⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/210.

eşi Hz. Hatice'nin (ö. 620) ve müşrikler karşısındaki en iyi yardımcısı ve koruyucusu amcası Ebu Talib'in (ö. 620) vefat ettiği sıralarda Mekke'de nâzil olmuştur.¹⁹⁷

Kurân-ı Kerim'in 12. sûresi olan Yûsuf sûresinin 110. âyetinde “el-mücrimîn” kavramı geçmektedir:

حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْأَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا جَاءَهُمْ نَصْرُنَا فَنُجِّيَ مَنْ نَشَاءُ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ
الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ

“Nihâyet peygamberler ümitlerini yitirip de kendilerinin yalancı sayıldıklarını anladıkları sırada onlara yardımımız gelir ve dilediğimiz kimse kurtuluşa erdirilir. Fakat, mücrim olanlardan azabımız geri çevrilmez.”

Hz. Muhammed'den (s.a.v.) önce nice peygamberler gelmiş ve kavimlerini uyarılmışlardır. Ancak birçok kavim onların söylediklerinin hak olduğunu anlayamamıştır. Peygamberlere iman edenler ise artık inanmayanların cezasının verilmesini istemişlerdir. Ancak Allah (c.c.) inanmayanlara bir süre daha vermeyi murad etmiştir. Bir süre sonra artık peygamberler de inanmayanlar hakkında ümidini kestiklerinde Allah'ın (c.c.) yardımı gelmiştir. Allah'ın (c.c.) kalbini ve gözünü mühürlemediği kimse artık hakikati görmüş ve iman etmiştir. Ancak kalbi perdelenmiş olan mücrimler gerçeği görememiş ve o kişilere azab isabet etmiştir.

Hz. Âişe (ö. 58/678) bu âyeti şöyle yorumlamıştır: “Sıkıntılar uzayıp da yardım gecikince peygamberler kavimlerinden kendilerini yalancılıkla itham edenlerin iman edeceklerinden ümitlerini kesmişler, inanmış olanların da kendilerini yalanlayacaklarını sanmışlardır. İşte o zaman Allah'ın (c.c.) yardımı gelmiştir”¹⁹⁸ Peygamberler her ne kadar ilahi bir güç tarafından desteklenseler de insan olarak birtakım duygulara kapılabilmektedirler. Artık insanların kendilerine inanmamasından ve bir yalancı olarak görmelerinden dolayı bir süre sonra ümitlerini yitirebilmektedirler. Ancak böyle bir durumda Allah (c.c.) onları yalnız bırakmamış ve yardımı ile desteklenmişlerdir.

Burada geçen “mücrim” kavramının hangi anlama geldiği incelenecek olursa: Burada hitap Hz. Muhammed'edir (s.a.v.). Ona burada hak davasından vazgeçmemesi ve ümidini yitirmemesi emredilmektedir. Çünkü müşriklerin içlerinden de belli bir süre sonra iman edecek olanlar vardır. O süre dolunca muhakkak müşriklerin helak edileceği,

¹⁹⁷ Koçyiğit, *Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 4/9.

¹⁹⁸ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/263-264.

içlerinden bazılarının da doğru yolu bulacağı haber verilmektedir. Dolayısıyla “mücrim” kavramından kastedilen kişiler, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) ümidini en çok yitirmesine sebep olan “müşrik”lerdir.

2.1.10.4. Ahirette Ateşe Gireceklerini Anlayan Mücrimler

Kehf sûresi 53. âyette “el-mücrimûn” kavramı yer almaktadır. Allah (c.c.), Kehf sûresinde 49. âyetten sonra İblis’in yoldan çıktığını ve insanların da düşmanı olduğunu haber vermektedir. Allah (c.c.) o şeytanları kendisine yardımcı edinmemiştir ve her şeyi yoktan var eden sadece ve sadece kendisidir. Ancak bazı kimseler o şeytanları Rab ittihaz edinmiş ve Allah’a (c.c.) ortak koşacak derecede onlara tapmıştır. Allah (c.c.) âhret günü geldiğinde şeytanları rab edinip Allah’a (c.c.) ortak koşanlara “Benim ortaklarım olduğunu ileri sürdüğünüz şeyleri çağırın!” diyecektir. Ancak o kimselerle şeytanları arasında uçurum konmuştur. Allah (c.c.) bu âyetin devamında ise 53. âyetinde şöyle buyurmaktadır:

وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا

“Mücrimler ateşi görür görmez, kendilerinin orayı boylayacaklarını iyice anlayacaklar; fakat ondan kurtuluş yolu bulamayacaklar.”

Artık şeytanları ile kendileri arasına giren uçurumu gören mücrimler şeytanların kurtaramayacağını anlayıp azaba gireceklerini fark edecek ve ne olursa olsun bir çıkış yolu bulamayacaktır. Hatta tekrar dünyaya gönderilip Allah’ın (c.c.) bir olduğunu kabulleneceklerine ve şeytanı Rab edinmeyeceklerine dair yeminler edecekler de Allah’ın (c.c.) adaleti gereği bu gerçekleşmeyecektir.

Bu âyette geçen “mücrim”ler şeytanın Allah’ın (c.c.) yardımcısı ve ortağı olduğunu düşünmelerinden dolayı “müşrik”lerdendirler. Şeytana Allah’a (c.c.) ortak koşacak şekilde tapmışlardır. Dolayısıyla buradaki “mücrim” kavramı “müşrik” anlamında kullanılmaktadır.

Şeytan bu âyette sadece bir örnektir. Geçmişte de günümüzde de şeytanın yerine konarak türlü şeyleri kendine rab edinen kimseler bulunmaktadır. Bu âyet şeytan özelinde olsa da burada genel bir anlatım vardır. Yani her kim şeytan, mal-mülk, insan sevgisi gibi şeyleri gizli ya da açık şekilde fark etmeksizin Allah’ın yerine koyarsa o kişi de artık mücrimler zümresine dahil olmaktadır ve cehennemi boylayacaktır.

2.1.10.5. Cehenneme Sürülecek Olan Mücrimler

Meryem sûresi genel olarak tevhid inancının doğruluğunu ve peygamberlik müessesesinin gerçekliğini ispatlamayı hedeflemektedir. Bu cümleden olarak sûrede Yahudilerin Hz. Meryem ve oğlu Hz. İsâ hakkındaki iftiralarının reddedilmesi, Hz. Zekeriyâ'ya –ihtiyar olmasına rağmen– oğlu Hz. Yahyâ'nın verilmesi, Hz. Meryem'in –Allah'ın (c.c.) bir mucizesi olarak– Hz. İsâ'yı babasız dünyaya getirmesi, Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ, Hz. Hârûn ve diğer bazı peygamberlerin hak dine davet yolunda harcadıkları çaba dile getirilmektedir.¹⁹⁹ 98 âyetten müteşekkil olan Meryem sûresinin tamamı Mekke'de inmiştir.²⁰⁰ 58 ve 71. âyetinin Medine'de indiğini söyleyen âlimler de vardır.²⁰¹

Kurân-ı Kerim'in 19. sûresi olan Meryem sûresinin 86. âyetinde “el-mücrimîn” kavramı geçmektedir. Bu kavramın geçtiği âyetler Habbab b. Eret'in (ö. 37/657) yaşadığı bir olayın üzerine nâzil olmuştur. O olay ise Habbab b. Eret tarafından şöyle anlatılmaktadır: “Ben demirci bir adamım. Âs b. Vaîl'den (ö. 622) alacağım vardı. Onun yanına geldim ve alacağımı istedim. Bana dedi ki: ‘Sen Hz. Muhammed’i (s.a.v.) inkâr edinceye kadar ödemeyeceğim.’ Ben de ‘Sen ölüp sonra tekrar dirilinceye kadar inkâr etmem.’ dedim. Dedi ki: ‘Ben öldükten sonra tekrar diriltilecek miyim(!)? Öyleyse ben tekrar dirildikten sonra malımdan ve evladımdan sana borcumu öderim.’”²⁰² Bu olaydan sonra Allah (c.c.), Âs b. Vaîl'in sözlerini kaydedeceğini ve cezasını uzatacağını haber vermektedir. Ki onlar Allah'tan (c.c.) başka tanrılar edinmişler ve Allah (c.c.) da onların üzerine isyana itip duran şeytanları salmıştır. Âyetlerin devamında ise Hz. Muhammed'e (s.a.v.) acele etmemesi tavsiye edilmektedir. Bir gün geldiğinde takva sahiplerinin seçkin konuklar olarak Allah'ın (c.c.) huzurunda toplanacakları haber verilmektedir.²⁰³ Mücrimlerin durumu ise âyette şöyle tasvir edilmektedir:

وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وِرْدًا

“Mücrimleri de suya götürülen sürü gibi cehenneme süreceğiz.”

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) muhatabı olan müşrikler, vaad edilen kıyamet gününü büyük bir heyecan ve istekle beklemektedir. O günün gelmesinde aceleci davranmaktadırlar. Çünkü o günün gelmeyeceğinden emindirler ve bu sebeple ısrarla

¹⁹⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/586.

²⁰⁰ Sa'lebi, *el-Keşf ve'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'an*, 8/605.

²⁰¹ ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 3/3.

²⁰² Buhari, “Tefsîr”, 65 (No: 4717).

²⁰³ Meryem sûresi, 79-85. âyetler.

istemişlerdir. Âyet de onların bu isteklerini suya götürülen sürünün isteğine benzetmektedir. Burada 2 önemli benzetme vardır: Birincisi Allah'ın (c.c.) müşrikleri aklını kullanamayan bir canlıya benzetmesidir. Çünkü hayvanların aklını kullanma gibi bir yetenekleri yoktur. Aynı şekilde müşrikler de ne kadar delil ve mucize gelirse gelsin akıllarını kullanmamışlardır. İkinci olarak da müşriklerin kıyamet gününün gelmesini istemelerini sürünün suya gitme isteklerine benzetilmesidir. Sürü su alabilmek için acele eder halde suya gitmektedir. Tıpkı müşriklerin kıyamet günü konusunda aceleci davrandıkları gibi. Ancak onlar topluca kıyamet gününe geldiklerinde bu günün hak olduğunu anlayacaklardır. Müttakiler ise seçkin konuklar olarak Allah'ın (c.c.) huzuruna geleceklerdir. Allah (c.c.) bu hallerini canlandırarak müttakilerin ve müşriklerin tamamen farklı ve zıt kimseler olduklarını vurgulamaktadır.

Âyetlerin bağlamında müşriklerin söz konusu olmasından dolayı bu âyette geçen “mücrim” kavramı “müşrik” kimseler için kullanılmıştır denilebilir. Çünkü bu âyetin bağlamında ortak koşulan şeylerin kıyamet gününde yok olacakları anlatılmaktadır.

2.1.10.6. Gözleri Gömgök Kesilen Mücrimler

Kurân-ı Kerim'in 20. sûresi olan Tâhâ sûresinin 102. âyetinde “el-mücrimîn” kavramı geçmektedir. Bu âyetin geçtiği âyetler incelendiğinde Musa-Firavun kıssasının anlatılıp bitirildiği, devamında ise Hz. Musa'ya tâbi olanların yaşadığı olayların anlatıldığı görülmektedir. Hz. Musa ve ona tâbi olanlar Allah'ın (c.c.) izniyle Firavun'un zulmünden kurtulmuştur. Bir süre sonra Hz. Musa, Rabbi ile buluşmak için kardeşi Hz. Harun'u kavminin yanında bırakarak yanlarından ayrılmıştır. Geriye döndüğünde ise kendisine tâbi olanların bir buzağı heykeline taptıklarını görmüş ve bu durumu şaşkınlıkla karşılamıştır. İşte bu yaşanan hâdiseleri Allah (c.c.), peygamberi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) haber vermektedir. Allah (c.c.) âyetlerin devamında bu olayların anlatıldığı Kur'ân-ı Kerim'den kim yüz çevirirse sırtına ağır bir yük yükleyeceğini de haber vermektedir. Bu yük kıyamet günü onları altına alacaktır.²⁰⁴ Âyetin devamında ise Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır:

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا

“O gün sûra üfürülür ve mücrimleri o gün gözleri gömgök kesilmiş olarak toplarız.”

²⁰⁴ Tâhâ sûresi, 80-101. âyetler.

Bu âyette geçen “zürkan” ifadesi gök gözlü demektir. Araplar düşmanlarını tasvir ederlerken çiğnerinin kara, gözünün mavi, bıyığının kırmızı olduğunu söylemektedirler. Mavi göz Araplar için hiç istenmeyen bir durumdur. Rumlar genelde mavi gözlü oldukları için Araplar onları düşman olarak nitelemişlerdir.²⁰⁵ Ya da başka bir ifadeyle mücrimlerin kör olarak huzura toplanacağı söylenir. Çünkü körlerin göz bebekleri maviye çalan bir rengi andırmaktadır. Mücrimler düşman vasfı verilmesi nedeniyle de gök gözlü olarak toplanacaklardır denilebilir ya da Allah’a (c.c.), peygamberlere, müminlere iyi ve güzel ne varsa onların hepsine düşman oldukları için düşmanın göz rengi ile gömgök ve donuk bakışlar eşliğinde haşr edileceklerdir.²⁰⁶

Âyette kıyamet gününün kısa ama etkileyici bir tasviri yapılmaktadır. Mücrimler beklemedikleri kıyametin gelişinden sonra Allah’ın (c.c.) huzurunda toplatılacaktır. Ancak o kıyametin hak olduğunu ve cezalarını çekeceklerini anladıkları için, gözleri hiç bir zaman olmamış bir halde donakalacaktır. Buradaki “mücrim”lerin kim olduğu konusuna gelinecek olursa; bu âyette bahsedilen mücrim, Firavun değil; Hz. Musa’ya tâbi olan ancak bir süre sonra buzağıyı Allah’a (c.c.) ortak koşan “müşrik”lerdir. Dolayısıyla “mücrim” kavramı ile “müşrik” kimseler kastedilmektedir. Burada Hz. Muhammed’e (s.a.v.) tâbi olanlara hem tavsiyeler, hem de uyarılar bulunmaktadır. İnsanlar her ne kadar peygamberlerine tâbi olsalar da bir süre sonra doğru yoldan sapabilmektedirler. Önemli olan peygamberler yanlarında olmasa bile onların getirdiği esasları kıyamet gününe kadar tasdik edip yaşayabilmektir. Allah (c.c.) Hz. Muhammed’in (s.a.v.) ashabına da onlar gibi olmamalarını tavsiye etmektedir. Aksi takdirde kıyamet günü mücrimlerden olacaklarını ve sırtlarına ağır yükler yüklenecekleri konusunda da uyarılmaktadır.

2.1.10.7. Peygambere Düşmanlık Eden Mücrimler

Furkan sûresi; Allah’ın (c.c.) yüceliğini, evrendeki hükümlerliliğinin mutlaklığını vurgulayan ve O’nu ulûhiyyetine yakışmayan niteliklerden tenzih eden âyetlerle başlamakta; Kur’ân’ın ilâhî kaynaklı ve Hz. Muhammed’in (s.a.v.) hak peygamber olduğu hususundaki kuşkuları reddeden açıklamalarla devam etmektedir. Ortaya konan delillere rağmen bu gerçekleri inkâr edenlerin, inat ve inkârları yüzünden âhirette uğrayacakları âkıbet hakkında bilgi verilerek uyarılarda bulunmaktadır. Özellikle Hz.

²⁰⁵ Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envarü’l-tenzil ve esrarü’l-te’vil*, çev. Abdulvehhab Öztürk (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2011), 3/419 akt. Onbaşı, Kur’an’da Mücrim Kavramı, 62.

²⁰⁶ Onbaşı, *Kur’an’da Mücrim Kavramı*, 62.

Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğini inkâr edenlerin, onun beşerî sıfatlara sahip olduğunu ileri sürerek bu durumu kendisi için bir kusurmuş gibi değerlendirmeleri eleştirilmektedir. Daha sonra Hz. Muhammed (s.a.v.) için bir teselli olması maksadıyla geçmiş peygamberlerin de bu tür düşmanca davranışlara mâruz kaldıklarına dair örnekler verilmektedir. Allah'ın (c.c.) yaratıcılığı ve evren üzerindeki hükümlerini konu alan âyetlerin ardından Allah'ın (c.c.) has kullarının iman, ibadet ve ahlâka dair güzel hasletlerinden örnekler verilmektedir ve bunların âhirette elde edecekleri mutluluktan söz edilmektedir.²⁰⁷ Müfessirlerin birçoğu sûrenin Mekkî olduğu görüşündedir. Ancak İbn Abbas ve Katade'ye göre 68-70. âyetler arası Medenî'dir.²⁰⁸

Müşrikler Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yemek yemesine ve çarşıda pazarda dolaşmasına şaşırılmışlardır. Ancak peygamberler de bir beşerdir. Onların da diğer insanlar gibi yemek yemeleri ve çarşıda pazarda dolaşmaları normal bir durumdur. Aynı müşrikler inanmamalarına mazeret olarak Allah'ın (c.c.) görülmediği ya da meleklerin gönderilmesi gerektiğini ileri sürmüşler ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) söylediklerini tasdik etmek için bunlardan birisinin gerçekleşmesini istemişlerdir.²⁰⁹ Ancak bunların hepsi müşrikler için birer bahanedir ibarettir. Onların asıl sebebi iman etmek istememeleri ve kıskançlıklarıydı. Âyetler bunları belirttikten sonra içerisinde "li'l-mücrimîn" kavramının geçtiği Furkân sûresinin 22. âyeti gelmektedir:

يَوْمَ يَرُونَ الْمَلَائِكَةَ لَا بُشْرَىٰ يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ وَيَقُولُونَ حَجْرًا مَّحْجُورًا

"Melekleri göreceklere gün, işte o zaman, mücrimler için hiçbir iyi haber olmayacak ve onlar (meleklerle), 'Her şeyden mahrum olduk!' diyecekler."

Daha önce de belirtildiği gibi müşrikler meleklerin gönderilmesini, ancak o şekilde inanacaklarını söylemişlerdir. İşte o bekledikleri melekler ise kıyamet gününde gelecektir. Ancak bu geliş onlar için hiç de iyi olmayacak ve müşrikler her şeyden mahrum bırakılacaklardır. İşte o zaman haktan saptıklarını anlayacaklar, büyük pişmanlık duyacaklardır. Çünkü onlar Allah'a (c.c.) şirk koşmuş ve mücrimler zümresine dahil olmuşlardır. Dolayısıyla burada geçen "mücrim" kelimesi ile kastedilen grup Hz. Muhammed'in (s.a.v.) muhatabı olan "müşrik"lerdir.

²⁰⁷ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/105-106.

²⁰⁸ Muhammed Tantavi, *et-Tefsirü'l-vasit li'l-Kur'ani'l-Kerim : Tefsiru suveri'l-Mü'mininun, en-Nur, el-Furkan, eş-Şuara', en-Neml, el-Kasas* (Kahire : Dâru'n-Nahda, 1998), 10/165.

²⁰⁹ Furkân sûresi, 20-21. âyetler.

Âyetlerin devamında kıyamet gününe dair tasvirler yapılmaktadır. O gün Hz. Muhammed (s.a.v.), Allah'a (c.c.) "Rabbim! Kavmim bu Kuran'a büsbütün ilgisiz kaldılar." diyerek müşriklerden şikâyetçi olacaktır.²¹⁰ Çünkü Hz. Muhammed (s.a.v.) onların iman etmesi için elinden gelen bütün çabayı sarf etmiştir. Ancak o müşrikler hem peygamberi, âyetleri inkâr etmişler; hem de Allah'a (c.c.) ortak koşmuşlardır. Âyetin devamında ise Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır:

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًّا وَنَصِيرًا

"İşte bunun gibi her peygambere karşı, mücrim kimseler içinden bir düşman çıkardık. Ama yol gösterici ve yardımcı olarak rabbin yeterlidir."

Kurân-ı Kerim'in 25. sûresi olan Furkân sûresinin 31. âyetinde de "el-mücrimîn" kavramı geçmektedir. Allah (c.c.) böylece müşrikleri aynı sûrenin içerisinde 2 kere mücrim zümresine dahil etmektedir. O gün Hz. Muhammed (s.a.v.) kendilerinden şikâyetçi olunca Allah (c.c.) da her peygamberde peygamberlerine karşı olma durumunun olduğunu ve bu durumun aslında mücrimler için bir imtihan vesilesi kıldığını haber vermektedir. O kişiler bataklıktan çıkmak isteselerdi muhakkak Allah (c.c.) onlara yol gösterecek ve yardım edecekti. Tıpkı Hz. Muhammed'e (s.a.v.) inanan müslümanlara birçok kez yardım ettiği gibi. Ancak müşrikler hak yoldan sapmışlar ve Allah'ın (c.c.) huzuruna mücrim olarak getirilmişlerdir. Burada geçen "mücrim" kavramı ile "müşrikler" kastedilmektedir. Çünkü Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bu âyette şikâyet ettiği kişiler müşriklerdir.

Allah'ın (c.c.) kulları için bir imtihan daha vardır ki o da kendi içlerinden bir elebaşının olmasıdır. O kişi kötülükte ve zulümde en üst seviyeye ulaşmıştır ve o seviyeye diğer insanları da getirmek için büyük bir uğraş vermektedir. Ona katılanlar ile birlikte Allah'ın peygamberine ve dinine karşı savaşmaktadır. Şâyet yol gösterici ve yardımcı olarak Allah'ın (c.c.) yeterli olduğunu fark edebilseydi mücrimler zümresinden olmayacaktı. Ancak bu yolu tercih etmiştir ve hem kendisi için hem de sürüklediği insanlar için azab çekecektir.

2.1.10.8. Birbirlerini Bataklığa Sürükleyen Mücrimler

Kurân-ı Kerim'in 26. sûresi olan Şuarâ sûresinin 99. âyetinde "el-mücrimûn" kavramı geçmektedir. Bu kavramın geçtiği âyetlerde Hz. İbrahim ve kavmi arasında

²¹⁰ Furkân sûresi, 30. âyet.

geçen birtakım hâdiseler anlatılmaktadır: Hz. İbrahim, babası ve kavmine “Neye tapıyorsunuz?” diye sormuştur. Onlar da putlara taptıklarını ve tapmaya da devam edeceklerini söylemişlerdir. Hz. İbrahim de putların hiç bir fayda veya zarar veremeyeceğini hatta tapan kişileri bile işitmekten aciz olduklarını, ancak Allah’ın (c.c.) her şeyi yapmaya gücü yettiğini söylemiştir. Âyetler bu hâdiseyi anlattıktan sonra kıyamet gününü tasvir etmekte ve cennetin takva sahiplerine yaklaştırılacağını, küfre saplanmış olanlara da cehennemine yaklaştırılacağını haber vermektedir. Artık o sapkınlar ve İblis’in orduları toptan cehenneme atılacaklar ve büyük bir hayıflanma yaşayacaklardır.²¹¹ Hakikaten sapkınlık içerisinde olduklarını dile getirerek şu mazereti öne süreceklerdir:

وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْمُجْرِمُونَ

“Bizi ancak o mücrim olanlar saptırdı.”

Daha önce En’âm sûresi 123. âyette “Böylece biz, her beldede, oraların mücrimlerini liderler yaptık ki oralarda hile ve tuzak kursunlar.” diye anlatılmaktaydı. Yani o mücrim kişiler hem kendileri sapmış, hem de başkalarını saptırmışlardır. Mücrimlere uyanlar için bu durum imtihan vesilesi idi. O mücrim liderlere uyacaklar mı, yoksa onlardan inhiraf edip doğru yolu bulabilecekler mi? Birçoğu mücrim liderlere uymakta kararlıdır ve âhiret günü de suçu onlara atmaktadırlar. Ancak mazeret ne olursa olsun kabul edilmeyecektir. Burada suçladıkları kişilerin kendinden önceki ataları olması muhtemeldir. Çünkü putperestler, atalarını puta taparken buldukları için bu durumu devam ettireceklerini belirtmişlerdir.²¹²

Söz konusu olan âyet Hz. İbrahim’in dediklerine kulak asmayan ve putlara tapmaya devam eden müşriklerden bahsetmektedir. Bu sebeple burada geçen “mücrim” kavramı ile putlara taparak Allah’a (c.c.) ortak koşan “müşrik”ler kastedilmektedir. O mücrimler aynı zamanda âhiret günü geldiğinde başkalarını suçlamaktadırlar.

2.1.10.9. Âhirette Ümitsiz ve Şaşkın Kalan Mücrimler

Kurân-ı Kerim’in 30. sûresi olan Rûm sûresinin 12. âyetinde de “el-mücrimûn” kavramı geçmektedir:

²¹¹ En’âm sûresi, 70-96. âyetler.

²¹² Cumhur Demirel, “Kur’ân-ı Kerim’de Peygamberlerin Putperestlikle Mücadele Metodu”, *Kırıkkale Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi (KİİFAD)* 1/1 (2016), 15-22.

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ

“Kıyamet koptuğu gün, mücrimler ümitsiz ve şaşkın kalıverecekler.”

Bu âyetten önceki âyetlerde, Allah’ın (c.c.) âyetlerini yalan sayanların akıbetinin fenâ oluşundan bahsedilmektedir. Halbuki kendilerinden önceki milletler yeryüzünü daha fazla imar etmişlerdir. Ancak yeryüzü onlar için bâki olmamıştır. Allah (c.c.), mücrimlerin de onlardan olduğunu ve kıyamet günü geldiğinde beklemedikleri kıyamet azabından ötürü ümitlerini keseceklerini ve şaşkın bir halde kalacaklarını haber vermektedir. Bir sonraki âyette ise o kimselerin ortak koştukları şeylerin onlara şefaathçi olamayacağından bahsedilmektedir. Hatta o gün onların da gerçekten tanrı olmadıkları kendilerince anlaşılacaktır.²¹³ Bu âyette o kimselerin Allah’a (c.c.) ortak koştüğünün anlaşılması sebebiyle burada geçen “mücrim” kavramı ile bahsedilen kişilerin “müşrik” kimseler olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemeldir ki, buradaki müşrikler Hz. Muhammed’in (s.a.v.) muhatabı olan müşriklerdir. Onlara önceki kavimler anlatılarak ibret almaları istenmekte, aksi takdirde kıyamet günündeki durumları anlatılmaktadır.

2.1.10.10. Kendilerini Ateşe Sürükleyen Mücrimler

Kamer sûresinde kıyametin yaklaştığı uyarısını takiben müşriklerin inkârcılıktaki inat ve taassupları eleştirilmekte, kıyamet koptuğunda içine düşecekleri perişan hal tasvir edilmekte, ardından hakikatleri yalan saymada ısrarcı davranan geçmiş toplumların başına gelen felâketlerden örnekler verilmekte, suçluların ve takvâ sahiplerinin âhirette karşılaşacakları muameleyle ilgili uyarı ve müjdelere yer verilmektedir.²¹⁴ Sûrenin 45. âyetinin dışındaki âyetlerinin Mekke’de nâzil olduğunda ihtilaf yoktur. Birtakım müfessirler 45. âyetin Medine’de indiği görüşünde iken, birtakım müfessirler ise onun Bedir’de indiği görüşündedir.²¹⁵

Kurân-ı Kerim’in 54. sûresi olan Kamer sûresinin 47. âyetinde “el-mücrimîn” kavramı geçmektedir. Bu âyete kadar önceki helak olan milletler anlatılmaktadır. Sonrasında Allah (c.c.) müşriklere durumlarının önceki milletlerden daha mı iyi olduğuna dair soru yöneltmektedir veya kitaplarda onlar için bir kurtuluş haberinin olup olmadığına dair sorular sormaktadır. Çünkü onlar yenilmez bir topluluk olduklarını düşünmüşlerdir. Ancak iş hiç de onların zannettikleri gibi değildir. Nasıl ki önceki helak olan topluluklar

²¹³ Rûm sûresi, 10-13. âyetler.

²¹⁴ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 5/178.

²¹⁵ el-Endelüsi, *el-Muharrerü ’l-veciz fi tefsiri ’l-kitâbi ’l-aziz*, 5/211.

yok edildiyse aynı durum elbette Hz. Muhammed'in (s.a.v.) muhatabı olan müşriklerin de başına gelecektir.²¹⁶ Nitekim Allah (c.c.) da onlar hakkında 47. âyette şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعْرٍ

“Şu bir gerçek ki mücrim olanlar, doğru yoldan sapmış ve kendilerini yakmışlardır.”

Mücrimler, ısrarla Allah'ın (c.c.) âyetlerini ve kanunlarını tanımayan kimselerdir ve onların bu durumu kendilerini yakmalarına sebebiyet vermektedir. Onları yakan Allah (c.c.) değildir, onlar kendileri bile isteye bu yangına girmektedirler. Buradaki yanmak her iki anlamdadır: Bu hem maddi yanmadır ki bu azabı ebedi olarak görmekle mümkün olur. Hem de manevi bir yanmadır ki bu da içlerinde daimi bir huzursuzluk var olmasıyla gerçekleşir.

Fîrûzâbâdî'ye (ö. 817/1415) göre âyette geçen mücrim kişi, Muhammed b. Kâb (ö. 108/726 [?]) gibi Kaderiyye'ye mensup kişilerdir.²¹⁷ Ancak bu sadece Kaderiyye'ye bir reddiyedir. Çok büyük kötülükleri içinde barındıran mücrim kavramının Kaderiyye mensupları için söylenmesi düşük bir ihtimaldir. Bu âyette geçen “mücrim” kavramı ile kastedilen kimseler “müşrik” kimselerdir. Çünkü hitap müşrikleredir. Önceki kavimler gibi olmamaları ve hak olanı kabul etmeleri için uyarılar vardır. Aksi takdirde mücrimler zümresine dahil olacakları ve kendilerini ebedi olarak yakan cehennem azabına girecekleri haber verilmektedir.

2.1.10.11. Mücrimler ile Müslimlerin Ayrılması

Kalem sûresinin başlıca konuları şunlardır: Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Allah (c.c.) tarafından gönderilmiş gerçek bir elçi olduğu, yüksek şahsiyeti ve Mekkeli müşriklerin onun getirdiği mesaj konusunda yaymaya çalıştıkları tereddütler, müşriklerdeki şahsiyet bozuklukları, nimete karşı nankörlüğün sonucunu açıklamak amacıyla anlatılan “bahçe sahipleri kıssası”, âhiretin sıkıntılı ve dehşetli halleri, Allah'ın (c.c.) müminler için hazırlamış olduğu ödüller ve kâfirlere vereceği cezalar, sûrenin başlıca konularıdır. Ayrıca Hz. Muhammed'e (s.a.v.) metânetli olması, Yûnus peygamberin yaptığı gibi

²¹⁶ Kamer sûresi, 43-46. âyetler.

²¹⁷ Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *Besâ'iru zevi't-temyîz fi letâ'ifi'l-kitâbi'l-'azîz*, thk. Muhammed Ali en-Neccâr (Kahire: El-Meclisü Lişûûni'l-İslamiyye, 1996), 2/355.

sabırsızlık göstermemesi tavsiye edilmektedir.²¹⁸ Müfessirlerin birçoğu Kalem sûresinin Mekki olduğu görüşündedir.²¹⁹ Ancak İbn Abbas ve Katade'den gelen bir rivâyete göre 17-33. âyetler arasındaki âyetler Medine'de inmiştir.²²⁰

Kurân-ı Kerim'in 68. sûresi olan Kalem sûresinin 35. âyetinde “ke'l-mücrimîn” kavramı geçmektedir:

أَفَتَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ

“Öyle ya, emrimize boyun eğenleri o mücrimlerle bir mi tutacağız?”

Mücrim kelimesinin nüzûl itibarı ile ilk geçtiği yer Kalem sûresi 35. âyet-i kerimedir. Allah Teâlâ (c.c.) henüz ilk kullanıldığı yerde mücrim ve müslim arasında bir karşılaştırma yapmış ve bu ifadelerin birbirine tezat olduklarını söylemiştir. İnsanlar bu âyetten mülhem ya mücrim ya da müslim olmayı seçecekler ve sonraki süreç bu seçimlerine binaen seyredecektir. Mücrim ile müslim bir değildir, bu nedenle karşılıkları da Allah (c.c.) indindeki değerleri de denk olmayacaktır.²²¹

Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) muhatabı olan Mekke müşrikleri, âhireti ve ölümden sonraki hayatı alaya almışlardır. Allah (c.c.), Kalem sûresinin 34. âyetinde “Şüphesiz Allah'a (c.c.) itaatsizlikten sakınanlar için rableri katında nimetlerle dolu cennetler vardır.” buyurunca Kureyş müşrikleri Hiz. Muhammed'e (s.a.v.) gelmiş ve şunları söylemiştir: “Şâyet dediğin âhiret gerçekten varsa nasıl dünyada müslümanlardan daha büyüksek âhirette de onlardan daha faziletli oluruz.”²²² Allah (c.c.) da onların bu sözlerini kınayarak Allah'a (c.c.) iman eden müslümanlarla mücrimlerin asla bir olmayacağını ve âhirette herkesin yaptıklarının cezasını da mükafatını da alacağını haber vermektedir. Bu, Allah'ın (c.c.) adaletinin bir gereğidir.

Söz konusu olan âyet, müşriklerin iddalarına bir cevap olup onların âhirette daha faziletli olacaklarına reddir. Bu sebeple 35. âyette geçen “mücrim” kavramı burada da Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) muhatabı olan “müşrik”ler için kullanılmaktadır.

²¹⁸ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5/427.

²¹⁹ Alaeddin Ali b. Muhammed b. İbrâhim el-Bağdadi Hazin, *Lübabü't-te'vil fi meâni't-tenzil*, thk. Abdüsselam Muhammed Ali Şahin (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995), 4/322; Beyzâvi, *Envarü't-tenzil ve esrarü't-te'vil*, 5/233.

²²⁰ İbnü'l-Cevzi, *Zadü'l-mesir fi ilmi't-tefsir*, 4/318.

²²¹ Onbaşı, *Kur'an'da Mücrim Kavramı*, 49.

²²² Zeccac, *Meâni'l-Kur'an ve I'râbuhu*, 5/209.

2.1.10.12. Mücrimlerin Peygambere Yalan İsnad Etmeleri

Sebe sûresi –içerisinde “ecramnâ” kalıbının bulunduğu- 25. âyette Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır:

قُلْ لَا تُسْأَلُونَ عَمَّا أَجْرَمْنَا وَلَا نُسْأَلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ

“De ki: ‘Bizim işlediğimiz cürümlerden dolayı siz sorumlu olmayacağınız gibi sizin amellerinizden ötürü de biz hesaba çekilmeyiz.’ ”

Bu âyetteki hitap ve emir Hz. Muhammed’edir (s.a.v.). Allah (c.c.) bu âyetle Hz. Muhammed’e (s.a.v.) müşriklerden uzaklaşmasını emretmektedir. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) ve beraberinde olan müslümanların müşriklerle aynı grupta olmadığını bildirmektedir. Müslümanlar, müşrikleri Allah’a (c.c.), Allah’ın (c.c.) birliğine ve yalnız O’na ibâdete davet etmektedir. Eğer bu davete icabet ederlerse, müşrikler de müslüman gruba dahil olurlar. Ancak aksi durumda yalan söylerlerse müslüman topluluk onlardan uzaklaşır.²²³

Buradaki cürüm ifadesi “şirk koşmak” anlamına karşılık gelmektedir. Müşrikler, Hz. Muhammed’e (s.a.v.) Allah’tan (c.c.) başkasına taptığına dair büyük iftiralarda bulunmuşlardır.²²⁴ Bunun gibi daha birçok dîni konuda ona yalan isnad etmişlerdir. Bu âyette de Hz. Muhammed (s.a.v.), müşriklerden bu yalan isnadları konusunda endişelenmemelerini ve herkesin günahının karşılığını kendisinin üstleneceğini haber vermektedir. Müşriklere göre Hz. Muhammed (s.a.v.) ve onunla beraber olanlar Allah’ın ortağı olduğunu söylemekteydi, kendileri ise doğru yolda idiler. Âyette onların bu şekilde düşünmelerine istihza yolu ile karşılık verilmektedir ve şirkin büyük bir cürüm olduğu, bunun da Hz. Muhammed’e (s.a.v.) ait olmadığı haber verilmektedir.

Burada suçun/günahın kendisine izafe edilmesi, amelin ise muhataba isnad edilmesi iletişime dair inceliklerin detaylarını veren daha insafli ve daha mütevazi bir anlatım şeklindedir. Bugün insanların iletişimsel yanlışlarının kökeninde bu problem yatmaktadır. Ben dili ve kaba ifadeler yerine sen dilini tercih etmek meselelere küçük dokunuşlar yaparak çözümüne katkı sağlamaktadır. Bir kimse tartıştığı kimseye peşin hükümlü davranıp hatasını yüzüne vurursa o tartışmadan ne olumlu bir netice ne de verim alınamamaktadır. Bu âyet insanlara tartışma ve münazaranın âdabını da öğretmektedir.²²⁵

²²³ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, 6/457.

²²⁴ Ayrıntılı bilgi için bk.: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Garânîk hâdisesi.

²²⁵ Onbaşı, *Kur'an'da Mücrim Kavramı*, 51.

2.1.11. Kâfirler İçin Kullanılan Mücrim Kavramı

Kur'ân'da kâfirlerin Allah'ın tevhidini inkâr etmeleri, O'na oğul isnat etmeleri, yolundan yüz çevirmeleri, ulûhiyyetinde ortak tanıyarak şirke düşmeleri yanında O'nun âyetlerini, peygamberlerini inkâr ettikleri, bunlara ulûhiyyet pâyesi verdikleri, Hz. Peygamber'in tebliğ ettiklerini, Kur'ân'ı, melekleri, öldükten sonra dirilmeyi ve âhireti reddettikleri belirtilmek sûretiyle ferdi küfre götüren inançlara açıklık getirilmiştir. Öte yandan Kur'ân-ı Kerîm'de inanmak veya inkâr etmekte insanların irade hürriyetine sahip oldukları belirtilirken Allah'ın (c.c.) küfre rızâ göstermeyeceğine dikkat çekilmiştir. Kur'ân'da, kâfirlerin inanmamaktaki ısrarlı tavırlarına rağmen inanacakmış gibi Resûl-i Ekrem'den defalarca mûcize göstermesini istedikleri bildirilmiş, çeşitli âyetlerde, düşünüp ibret almak sûretiyle inanmalarını sağlamak için kendilerine gösterilen misallerden bahsedilmiştir. Her şeye rağmen küfürde ısrarlı olanların amellerinin boşa çıkarılacağı, kâfir olarak ölenlerin âhirette hiçbir şekilde kurtulamayıp acıklı bir azapla karşılaşacakları, cehennemde ebedî olarak kalacakları ve azaplarının hafifletilmeyeceği belirtilmiştir.²²⁶ İşte durumları anlatılan bu kişiler hem kâfirler zümresine dahil olmuşlar hem de mücrimler zümresine dahil olmuşlardır.

Müşrik ile kâfir birbirine yakın kavramlardır. Bir grup âlim müşrik ve kâfirin aynı anlama geldiğini söylemişlerdir. Bir grup âlim de küfrün daha geniş kapsamlı olduğu görüşündedir. Ebu Hanife (ö. 150/767) de küfrün geniş, şirkin daha dar bir kapsamı olduğu görüşündedir.²²⁷ Şirkin ulûhiyyetinde ve fiillerinde Allah'ın (c.c.) ortağı bulunduğuna inanmak, küfrün ise Allah'ı (c.c.) doğrudan inkâr etmek olduğuna dikkat çeken Eş'arî (ö. 324/935-36) de her kâfirin müşrik sayılmadığını belirtmiştir.²²⁸ Bu sebeple yukarıda saydığımız bütün başlıklardaki şahıslar kâfirler zümresine dahildir ve Allah (c.c.) onları mücrimler olarak nitelendirmiştir. Bu başlıklarda hangi özelliklerinden dolayı mücrim ile nitelendirildikleri âyetin bağlamından anlaşılmaktadır. Aşağıdaki âyetlerde ise kulların genel bir inkâr etme durumu olduğu için mücrimler olarak telakki edilmiştir.

²²⁶ Mustafa Sinanoğlu, "Küfür", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/533-536.

²²⁷ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî İbn Hazm, *el-Faşl fi'l-milel ve'l-ehvâ' ve'n-nihâl* (Kahire: Mektebetu Hanci, ts.), 3/124.

²²⁸ Sinanoğlu, "Şirk", 39/193-198.

2.1.11.1. Mücrimlerin Kalplerine İnkârcılığın Yerleşmesi

Hicr sûresi 12. âyette “mücrim” kavramı yer almaktadır. Sûre haruf-u mukatta harfleri ile başlamaktadır. Devamında kâfir olan kişilerin bir zaman geldiğinde “Keşke müslüman olsaydık!” diye hayıflanacakları haber verilmektedir. Ancak o zaman gelmeden önce peygamberlerini delilikle suçlamışlardır. Eğer Hz. Muhammed (s.a.v.) doğru söylüyorsa bunu kanıtlamak için melek indirmesini istemişlerdir. Fakat Allah (c.c.) melekleri sadece ceza hükmünü gerçekleştirmek için indirmektedir. Allah (c.c.) âyetlerin devamında Hz. Muhammed’in (s.a.v.) yalnız olmadığını, nasıl onunla alay ediyorlarsa önceki gönderilen peygamberlerle de alay ettiklerini haber vermektedir.²²⁹ Sonrasında ise Allah (c.c.) Kurân-ı Kerim’in 15. sûresi olan Hicr sûresinin 12. âyetinde içerisinde “el-mücrimîn” kavramının da geçtiği âyette şöyle buyurmaktadır:

كَذَلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ

“İşte böylece biz onu, mücrimlerin kalplerine yerleştiririz.”

Burada mücrimlerin kalbine yerleştirilen şeyin ne olduğu konusunda 2 farklı görüş bulunmaktadır: Kurân-ı Kerim ve inkârcılık durumu. Ancak mücrimlerin kalbinde Kurân-ı Kerim’in yerleşmemesi göz önüne alınırsa inkârcılığın yerleştirilmesi daha mâkul görünmektedir. Allah (c.c.) o mücrim kişilerin kalbine inat ve kibirlerinden ötürü artık temelli olarak inkârcılığı yerleştirmiştir. Allah (c.c.) onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Onların gözlerine de bir çeşit perde gerilmiştir ve onlar için dünya ve âhirette büyük bir azap vardır.²³⁰ Dolayısıyla mücrim bireyin öne çıkan özelliği inkârın kalbine yerleşmiş olmasıdır.

Allah (c.c.) bir insanın kalbine hiç bir sebep olmaksızın inkârı yerleştirmez. O kişinin kalbine yerleşmesi için ısrarla ve inatla direnmesi gerekir. Bu şekilde direnmiş ise tüm uyarıları dikkate almamışsa o kişinin işi artık bitmiştir. İnkâr kalbine yerleştirilmiş ve “mücrimler” zümresine dahil olmuştur.

2.1.11.2. Mücrim Olanlara Günahlarının Sorulması

Kasas sûresinin başlangıcında Kur’ân’ın aydınlatıcı âyetlerine dikkat çekildikten sonra büyük bir kısmında Hz. Mûsâ’nın hayat hikâyesi ve Firavun’la olan mücadelesi anlatılmakta; kendinden önceki sûreler olan Şuarâ ve Neml sûrelerinde kısa olarak geçen

²²⁹ Hicr sûresi, 1-11. âyetler.

²³⁰ Bakara sûresi, 7. âyet.

konulara dair tamamlayıcı bilgiler verilmektedir. Ayrıca Mekke’li müşriklerin Kur’ân’a ve Hz. Muhammed’e (s.a.v.) karşı olumsuz tutum ve davranışları ile Ehl-i kitabın olumlu davranışlarından söz edilmekte, büyük bir servetin sahibi olan Kârun’un kıssasından kesitler verilerek mümin zihniyet ile inkârcı zihniyet arasındaki fark ortaya konmaktadır. Sûrenin son bölümünde Mekke’nin fethine işaret edilerek Hz. Muhammed (s.a.v.) teselli edilmekte, Allah’ın (c.c.) âyetlerine bağlı kalması ve O’ndan başka hiçbir tanrı tanımaması istenmekte, var edilenlerin hepsinin yok olacağı ve hükümlerinin yalnız Allah’a (c.c.) ait olduğu hatırlatılarak sûre son bulmaktadır.²³¹ Sûre, Mekke’de nâzil olmuştur. Ancak 85. âyetin Hz. Muhammed’in (s.a.v.) hicreti esnasında Cuhfe’de indiğine dair rivâyet de vardır. Ayrıca Mukatil de 52-55. âyetlerin Medine’de indiği görüşündedir.²³²

Kurân-ı Kerim’in 28. sûresi olan Kasas sûresinin 17. âyetinde “li’l-mücrimîn” kavramı geçmektedir. Bu kavramın geçtiği âyetlerde ise Hz. Musa’nın yanlışlıkla bir adamı öldürmesi olayı anlatılmaktadır. Bu sebeple olayı özet bir şekilde vermek yerinde olacaktır: Hz. Musa iki kişinin kavga ettiği bir sırada şehre girmiştir. İsrailoğullarından olan kişi Hz. Musa’dan kendisine yardım etmesini istemiştir ve Hz. Musa da karşı tarafa yumruk atınca karşıdaki şahıs ölmüştür. Hz. Musa ise anında pişmanlık duyarak Allah’tan (c.c.) af ve bağışlanma istemiştir.²³³ Bu olayları aktaran âyetlerin ardından 17. âyet Hz. Musa’nın şöyle dediğini aktarmaktadır:

قَالَ رَبِّ بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِّلْمُجْرِمِينَ

“Mûsâ, ‘Rabbim! Bana lutfettiğin nimetler hakkı için mücrimlere asla arka çıkmayacağım’ dedi.”

Burada mücrim kişinin Allah’a (c.c.) şirk koştığına veya peygamberini inkâr ettiğine dair bir işaret yoktur. Ancak tefsirlerde bununla ilgili çeşitli yorumlar yapılmıştır. En kabule şâyan olanı ise Mukatil b. Süleyman’ın yorumudur. Mukatil’e göre burada mücrim denilen kişi Hz. Musa’nın kavgada yardım ettiği ve kendi kavminden olan kişidir. Rivâyetlere göre o da bir kâfirdir ve Allah’ı (c.c.) inkâr etmektedir.²³⁴ Hz. Musa da ona yardım ettiği için yanlış bir iş yapmış ve karşı tarafın ölümüne sebep olmuştur. Hz. Musa,

²³¹ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 4/212.

²³² Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib İbn Atıyye el-Endelüsi, *el-Muharrerü’l-veciz fi tefsiri’l-kitâbi’l-aziz*, thk. Abdüsselam Abdüşşafi Muhammed (Beyrut : Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1993), 4/278.

²³³ Kasas sûresi, 15-17. âyetler.

²³⁴ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, 3/339-340.

bu durumun sebebinin kâfir kişiye yardım etmesi olduğunu düşünmüş ve Allah'a (c.c.) bir daha böyle kişilere yardım etmeyeceğine dair söz vermiştir. Dolayısıyla burada geçen “mücrim” kavramının “kâfir” anlamına geldiği görüşü tercih edilmektedir.

Kurân-ı Kerim'in 28. sûresi olan Kasas sûresinde 2 yerde “mücrim” kavramı geçmektedir. Bir diğer geçtiği nokta ise 78. âyet olup “el-mücrimûn” kalıbında gelmiştir:

قَالَ إِنَّمَا أُوتِيْتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي أَوَلَمْ يَعْلَم أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِن قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ

قُوَّةً وَأَكْثَرَ جَمْعًا وَلَا يُسْأَلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ

“Kârun, ‘Bu serveti sahip olduğum bilgi sayesinde elde ettim’ diye karşılık verdi. Bilmiyor muydu ki Allah (c.c.) ondan önceki kuşaklardan, ondan daha güçlü ve daha çok servet biriktirmiş kimseleri helâk etmişti. Ama mücrim olanlara artık günahları sorulmaz!”

Önceki âyetlerde Kârun’un Hz. Musa’nın kavminden olduğu ifade edilmektedir. Âyetler Kârun’u şu şekilde anlatmaktadır: Kârun o kadar zengindir ki sadece hazinelerinin anahtarlarını güçlü bir ekip bile zar zor taşıyabilmektedir. Kârun’un halkı ise onu şımarmaması için uyarmıştır. Kârun ise 78. âyette geçen “Bu serveti sahip olduğum bilgi sayesinde elde ettim” cevabını vermiştir ve Allah’ın (c.c.) bunda bir payı olmadığını söyleyerek kibirlenmiştir. Allah (c.c.) ise onu bu durumundan dolayı kınamış ve ondan önceki nice kavimleri Kârun’dan daha zengin olmasına rağmen helak ettiğini haber vermiştir. Halbuki Kârun’un gerçekten çok bilgisi vardır. Hatta en başta Hz. Musa’ya iman etmiş, ancak daha sonra kibri yüzünden kâfirlerden olmuştur.²³⁵ Kâfirlerden olması sebebiyle de helak olup gitmiştir. Burada geçen “mücrim olanlar” kavramı ile Kârun ve onun gibi kâfir olanlar kastedilmiştir.

2.1.11.3. Mücrimlerin Yalan Saydıkları Cehennemdeki Durumları

Rahmân sûresinde; insanın kendinde ve dış dünyada görebileceği dinî, dünyevî birçok nimete değinilerek bunların sorumluluğunu idrak etmesi ve kulluk bilinci içinde hareket etmesi gerektiği hatırlatılmakta, cinlere ve insanlara müşterek hitaplarda bulunulmakta, nisbeten kısa bir cehennem tasvirini takiben oldukça ayrıntılı bir cennet tasvirine yer verilmektedir.²³⁶ Ayrıca Rahmân sûresinde 31 kere “O hâlde, Rabbinizin

²³⁵ Yusuf Macit, “Psiko-Sosyal Açıdan Kârun Kıssası”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* XIII/3 (2013), 44.

²³⁶ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 5/195.

hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?” sorusu tekrarlanarak nimetlerin yalanlanamayacağı ve Allah (c.c.) tarafından verildiği vurgulanmaktadır.

Rahman sûresi; Hasan, Urve b. Zübeyr (ö. 94/713), İkrime, Ata' ve Cabir'e göre Mekki'dir. İbn Abbas 29. âyetinin hariç olduğu görüşündedir. İbn Mesud (ö. 32/652-53) ve Mukatil'e göre ise bu sûre tamamıyla Medeni'dir.²³⁷

Kurân-ı Kerim'in 55. sûresi olan Rahmân sûresinin 41. âyetinde de 43. âyetinde de “el-mücrimûn” kavramı geçmektedir. Bu sebeple 3 âyet art arda verilecektir:

يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ (٤١) فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ (٤٢) هَذِهِ
جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ (٤٣)

“Mücrimler sîmalarından tanınır, perçemlerinden ve ayaklarından yakalanırlar. Artık rabbinizin nimetlerinden hangisini inkâr edebilirsiniz? Mücrimlerin yalan söyledikleri cehennem işte bu!”

Kıyamet gününde Allah'a (c.c.) iman edip ibadetlerini yerine getirenler, yüzlerinin ve abdest âzalarının parlaklığı ile tanınacaklardır. Allah'a (c.c.) iman etmeyip ona ortak koşanların ise yüzleri kararmış bir halde olacak ve o vakit hepsi birbirinin hakkı inkâr eden kimseler olduklarını bileceklerdir. İşte o gün cehennem zebânileri mücrimleri tanıyacak ve onların perçemlerini ve ayaklarını birbirine bağladıktan sonra cehennem azabına yüz üstü bir halde götüreceklerdir. Artık bu vakitten sonra ne pişmanlık ne de mal ve mülk onlara fayda verir. O gün müminler ve mücrimler ayrılacaktır. Bu da Allah'ın (c.c.) müminlere inkâr edilemeyecek bir nimetidir. Müminler için altlarından ırmaklar akan cennetler vardır. Mücrimler için ise içinde ebedi olarak kalacakları cehennem vardır. İşte dünyada iken reddettikleri cehennem azabı onlara gelip çatmıştır.

“Artık rabbinizin nimetlerinden hangisini inkâr edebilirsiniz?” hitabı iki kişiye ya da iki zümreye yapılmış bir hitaptır. Bu hitabın da kime olduğu konusunda çeşitli yorumlar yapılmıştır: Bazı müfessirler insanlar ve cinler topluluğu olduğu görüşündedir.²³⁸ Bazı müfessirler iman eden ve inkâr eden kimseler olduğunu söylemişlerdir.²³⁹ Bazı müfessirler de kadınlar ve erkekler olmak üzere insanların iki ayrı

²³⁷ Kurtubi, *el-Cami' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 17/151.

²³⁸ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, 4/196; Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmam es-San'ani, *Tefsîru Abdürrezzak*, thk. Mahmud Muhammed Abduh (Beyrut : Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1989), 3/268.

²³⁹ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus, 1984), 27/243-244.

cinse delalet ettiğini söylemişlerdir.²⁴⁰ Âyetlerin bağlamından dolayı en uygun görüşün ikinci görüş olduğu düşünülmektedir. Çünkü âyetin öncesinde de sonrasında da mücrim kimselerden bahsedilmektedir ve o mücrim kimselerin mümin kimselerden ayrılacağı belirtilmektedir.

Bu âyetlerden ve açıklamalardan yola çıkılarak mücrim kişinin hem Allah'ın (c.c.) nimetlerini inkâr ettiği hem de cehennemi yalan saydığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple Rahmân sûresinin 41. ve 43. âyetinde geçen “mücrim” kavramına “kâfir” anlamını vermek uygun görünmektedir.

2.1.11.4. Mücrimlerin Dünyadayken Müminlere Gülmeleri

Mutaffifin sûresinde ölçü ve tartıda dürüstlükten sapanlar eleştirildikten sonra âhireti ve uhrevî sorumluluğu inkâr eden günahkârların âhirette göreceği cezalar ve iyilerin nâil olacağı mükâfatlar özetlenmekte; dünyada müminlerle alay eden inkârcıların âhirette asıl kendilerinin gülünç duruma düşecekleri anlatılmaktadır.²⁴¹ 36 âyetten oluşan Mutaffifin sûresi, Mekkî sûreler arasında yer almaktadır.²⁴²

Mutaffifin sûresi 29. âyette “mücrim” kavramının kökü olan “ecramû” fiili çoğul sîgasıyla kullanılmaktadır:

إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ

“Mücrimler (dünyada) iman edenlere gülüp dururlardı.”

Mücrimlerin gülmeleri iki şekilde olabilir. Birinci ihtimal, bu hayretlerinin gereğidir. Şöyle ki: Müminler hiç bir menfaat beklemeden, dünyevi karşılık da olmadan Hz. Muhammed'e (s.a.v.) tâbi olmayı ve kendilerini zorluk ve sıkıntılara maruz bırakmayı tercih ederler, sahip oldukları nimetlerin ellerinden çıkmasına razı olurlardı. Mücrimlerin bunu bir türlü hafsaları almıyordu. Kendileri ölümden sonra tekrar diriltilmeye ve âhiret hayatına inanmıyorlardı. Müminlerin âhirette kavuşacakları nimetlere dair verilen müjdelere inkâr ediyorlardı. İkinci ihtimal ise müminlerle alay etmek için gülüyorlardı ve şöyle diyorlardı: Bunlar Muhammed'e (s.a.v.) iman ediyorlar ve onun kendilerine âhirette nimetler verileceğine dair vâadlerine kendilerini kaptırıyorlar. Kendileri bilmiyorlardı ve müminleri de kendi bilmedikleri dinî konularda

²⁴⁰ Râzî, *Mefatihü'l-gayb*, 29/335.

²⁴¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5/572.

²⁴² Ebü'l-Kasım Tâcülkurrâ Burhânüddîn Mahmûd b. Hamza b. Nasr el-Kirmânî, *Garâibü't-tefsîr ve acâ'ibü't-te'vil* (Cidde: Dârü'l-kıble li's-sekâfeti'l-İslâmiyye, ts.), 1317.

cehaletle itham ediyorlardı; ölümden sonra diriltilmenin, âhiret hayatının, cennetin ve cehennem var olmadığını sanıyorlardı.²⁴³

Mücrimler hangi duruma gülerlerse gülsünler, Allah'ın (c.c.) çetin bir azabı ile karşı karşıya kalacaklardır. Bu mücrimler ne Allah'ın (c.c.) kitabına ne peygamberine ne de âhiret gününe inanmışlardır. İnanmadıkları gibi de müminler ile alay etmiş ve onlara gülmüşlerdir. Allah (c.c.) da onların durumunu “Mücrimler iman edenlere gülüp dururlardı” diyerek kınamaktadır. Ancak asıl gülünecek durumda olan kendileridir. Nitekim âyetlerin devamında da bu durum dile getirilmekte ve âhirette tam tersi durumun yaşanacağı, müminlerin kâfirlere gülecekleri haber verilmektedir. Burada “mücrimler” ile kastedilen grup Allah'ın (c.c.) kitabını, peygamberini, âhiret gününü inkâr eden “kâfir” topluluktur.

Bu kümedeki âyetler dünyada inançlarından dolayı müminlerle alay eden, onları küçümseyen ve yollarının yanlış olduğunu ileri süren inkârcılar hakkında inmiş olup onları kınamakta ve uyarmaktadır. Buna göre din konusunda insanların sırf kendi kişisel görüşlerine göre başkalarını yargılama yetkileri yoktur; bu konudaki ölçü ve dayanaklar Allah (c.c.) tarafından konulmuş olup dinî konulardaki eleştiri ve uyarılar da bu çerçevede kalmalıdır. Burada asıl anlatılmak istenen husus, müminlerin, inkârcıların azap görmelerinden zevk alacakları, mutlu olacakları değil; dünyadayken inananlarla alay eden ve onların sıkıntı çekmelerinden zevk alan inkârcıların, âhirette bu tutumlarının bedelini ödeyecekleri, ettiklerini bulacaklarıdır. Dolayısıyla bu âyetler uyarı amacı taşımaktadır.²⁴⁴

2.1.12. Hem Müşrik Hem Kâfir Olanlar İçin Kullanılan Mücrim Kavramı

Allah (c.c.) Cebrail vasıtası ile Hz. Muhammed'e (s.a.v.) gönderdiği Kur'ân-ı Kerîm'de iki sûrede beş farklı âyette olmak üzere hem kâfir hem de müşrik olanlar için “mücrim” kavramını kullanmaktadır.

2.1.12.1. Büyüklük Taslayan Mücrimler

Hamdin dünyada da âhirette de yalnız Allah'a (c.c.) mahsus olduğu belirtilerek başlayan Sebe' sûresinde, Allah'ın (c.c.) kudretinin üstünlüğü ve ilminin kuşatıcılığı fikri işlenmekte, Allah'ın (c.c.) mutlak kemali, ilmi, hikmeti, rahmeti, bağışlaması gibi sıfatları hatırlatıldıktan sonra kıyamet vaktinin geleceğini ve insanların tekrar hayata kavuşturulup

²⁴³ Mâtürîdî, *Te'vilatu ehli's-sünne*, 9/133-134.

²⁴⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5/581.

hesaba çekileceklerini, kabul etmeyenlerin tutarsızlıklarına dikkat çekilmekte, böylelerinin Hz. Muhammed'i (s.a.v.) Allah (c.c.) hakkında asılsız sözler uydurmakla itham etmeleri veya onun aklını yitirdiğini iddiaya kalkışmaları üzerinde durulmakta, iman edip iyi işler yapanlarla Allah'a (c.c.) âsi olanların âkîbetleri karşılaştırılmakta, iki iyi örnek olarak Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman hakkında bazı bilgiler verilmekte, ardından kötü bir örnek olarak da Sebe' ahâlisinin başına gelenlere değinilmekte, şeytana uyanların ve şirk batağına saplananların âhiretteki halleri tasvir edilmektedir.²⁴⁵ Sûrenin 6. âyeti hariç Mekke'de indiği konusunda ihtilaf yoktur. Ancak 6. âyet hakkında birtakım müfessirler muhatabın Mekkeli müminler olduğunu söylerken birtakım müfessirler Medine'de müslüman olan müminler olduğunu söylemişlerdir.²⁴⁶

Kurân-ı Kerim'in 34. sûresi olan Sebe' sûresinin 32. âyetinde "mücrimîn" kavramı geçmektedir:

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتُضِعُوا أَنَحْنُ صَدَدْنَاكُمْ عَنِ الْهُدَىٰ بَعْدَ إِذْ جَاءَكُمْ بَلْ كُنْتُمْ

مُجْرِمِينَ

"Büyüklik taslayanlar hor görülenlere, 'Size doğru yol gösterildikten sonra sizi ondan biz mi çevirdik? Hayır, mücrim olanlar sizsiniz' derler."

Bundan bir önceki âyette inkâr edenlerin sarâhaten hem Kur'ân'a hem de önceki kavimlerin başına gelenlere inanmayacaklarını dile getirdikleri anlatılmaktadır. Kıyamet günü o inkâr edenlerin hepsi birbirini suçlar vaziyettedir. Suçladıkları kişilerin azabının arttırılmasını, kendilerinin azabının ise azaltılmasını istemektedirler. Horlananlar, büyüklik taslayıp her şeyi bildiğini iddia eden kişileri suçlamakta ve onlar olmasaydı iman edeceklerini ifade etmektedirler. Büyüklik taslayanlar ise hor görülenlere -söz konusu âyetteki gibi- "Size doğru yol gösterildikten sonra sizi ondan biz mi çevirdik? Hayır, mücrim olanlar sizsiniz." cevabını vermektedirler.²⁴⁷ Bu iki grup da Allah'ın (c.c.) huzurunda rezil rüsva bir halde iken çekişir durumdadır. Halbuki Allah (c.c.) hepsine akıl ve düşünme kabiliyeti vermiştir. Bunlar ise Allah'ın (c.c.) âyetlerini düşünmek ve iman etmek için gerekli olan kabiliyetlerdir. Ama o mücrim olanlar kullanamamışlar ve

²⁴⁵ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/408.

²⁴⁶ Kurtubi, *el-Cami' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 17/258.

²⁴⁷ Sebe' sûresi, 30-31. âyetler.

kötülükte yarışır vaziyette birbirlerini örnek almışlardır. Artık onlardan mazeret kabul edilmeyecektir ve cehennem ateşi onları bekliyor vaziyettedir.

Bu âyette geçen “mücrimîn” kavramı ile hangi zümrenin kastedildiği incelenecek olursa şu açıklamaları yapmak gerekmektedir: Bir sonraki âyette, horlananların, büyüklük taslayanlara Allah’ı (c.c.) inkâr etmelerini ve ona ortak koşmalarını telkin ettiklerine dair bir iddiaları yer almaktadır. Buradan yola çıkarak söz konusu olan grubun hem Allah’ın (c.c.) peygamberini, âyetlerini vb. inkâr ettikleri hem de Allah’a (c.c.) şirk koştukları anlaşılmaktadır. Bu sebeple bu âyette geçen “mücrim” kavramının hem “kâfir” anlamını hem de “müşrik” anlamını içinde barındırdığını söylemek mümkün görünmektedir.

2.1.12.2. Helak Edilen ve Azap Edilecek Olan Mücrimler

Yûnus sûresi 13, 17 ve 50. âyetlerde “mücrim” kavramı yer almaktadır. Sûre, huruf-u mukatta harfleriyle başlayıp vahyin şaşılacak bir şey olmadığını belirterek devam etmektedir. Sonrasında Allah’ın (c.c.) her şeyi yarattığı ve onun izni olmadan hiçbir şeyin gerçekleşmeyeceği ifade edilmektedir. Ardından delilleri ısrarla görmeyenler için ateşin olduğu haber verilmekte, iman edip düzgün işler yapanlar için de cennetin var olduğu müjdelenmektedir. Allah (c.c.), âhret gününe inanmayan kişiyi kendi haline bırakarak azgınlıklar içinde bocalayacağını haber vermektedir.²⁴⁸ Bundan sonra ise “mücrim” kavramının geçtiği şu âyet gelmektedir:

وَلَقَدْ أَهَلَكْنَا الْقُرُونََ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاءَهُمْ رَسُولُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا كَذَلِكَ

نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ

“Sizden önceki nice nesilleri, haksızlık ve kötülük yoluna saptıklarında yok ettik; halbuki peygamberleri onlara apaçık deliller getirmişlerdi, ama onların iman edecekleri yoktu. Mücrim toplulukları işte böyle cezalandırırız.”

Kurân-ı Kerim’in 10. sûresi olan Yûnus sûresinin 13. âyetinde “el-mücrimîn” kavramı geçmektedir. Allah (c.c.) mücrim kişilere, önceki Âd, Semud, Medyen gibi kavimlerin doğru yoldan saptıkları takdirde başlarına neler geldiğini düşünüp ibret almalarını emretmektedir. Halbuki o Allah’ı (c.c.), peygamberini inkâr eden kavimlere, türlü türlü beyyineler ve deliller getirilmiştir. Ancak buna rağmen o kavimler inkâr etmişler ve küfür bataklığında bocalayıp durmuşlardır. Allah (c.c.) burada Hz.

²⁴⁸ Yûnus sûresi, 1-11. âyetler.

Muhammed'in (s.a.v.) geldiği Arap toplumunu uyarak imana gelmelerini, aksi takdirde mücrim topluluktan olacaklarını haber vermektedir. O mücrim topluluğun cezası da helak olmaktır. Bu açıklamaların sonucunda bu âyette geçen "mücrim" kavramının hem "müşrik" hem de "kâfir" anlamını içinde barındırdığını söylemek uygun düşecektir.

Bu âyetin devamında, helak olan kavimlerden sonra Hz. Muhammed'in (s.a.v.) muhataplarının yaratıldığı ve o kavimlerin başına gelenlere rağmen nasıl davranacaklarının görüleceği haber verilmektedir. Ancak Hz. Muhammed'in (s.a.v.) muhataplarına âyetler okununca başka bir Kur'ân'ın getirilmesini istemişlerdir. Allah (c.c.) bu isteği karşısında Hz. Muhammed'e (s.a.v.) bunu değiştirmeye yetkisinin olmadığını ve her şeyi Allah'ın (c.c.) dilemesiyle olduğunu haber vermesini emirmiştir.²⁴⁹ Ardından Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur:

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ

"Allah hakkında yalan uyduran veya O'nun âyetlerini yalanlayanlardan daha zâlim kimse var mıdır? Mücrimlerin kurtuluşu yoktur."

Kurân-ı Kerim'in 10. sûresi olan Yûnus sûresinin 17. âyetinde "el-mücrimûn" kavramı geçmektedir. Müşrikler putlara tapmış ve onların Allah'a (c.c.) yaklaştıracığına inanmışlardır. Ancak Allah'a (c.c.) yaklaştıracak olan şey putlara tapmak değil, samimi bir kalp ile ona yönelmek ve tevhid inancını benimsemek idi. Onlar putlar ve Allah (c.c.) hakkında hüküm vermişlerdir. Bir diğer müşrik alâmeti de Allah'ın (c.c.) Hz. Muhammed'e (s.a.v.) gönderdiği âyetlerin yalanlanmasıydı. O âyetler Allah (c.c.) tarafından Hz. Muhammed'e (s.a.v.) gönderilmiştir. Ancak müşrikler bu âyetlere inanmayıp başka başka deliller gönderilmesini istemişlerdir. Allah (c.c.) da bu iki özellikle ön plana çıkan müşriklerden daha zâlim kimsenin olmayacağını ve bu müşriklerin de bir kurtuluş yolu olmayacağını haber vermektedir. Dolayısıyla âyetin bağlamı ve anlatılan kişiler göz önüne alındığından burada geçen "mücrim" kavramına önceki âyette olduğu gibi hem "müşrik" hem de "kâfir" anlamını vermek uygun düşecektir.

17. âyetten sonraki âyetlerde Allah'ın (c.c.) insanlara yardımda bulunmasına rağmen, insanların bunu unuttukları, ancak bu durumun yine kendi zararlarına olduğu haber verilmektedir. Müşriklere rızık verenin kim olduğu sorulduğunda cevap olarak

²⁴⁹ Yûnus sûresi, 13-17. âyetler.

“Allah” demektedirler. Âyetlerin devamında da müşriklerin durumları ve Hz. Muhammed’le (s.a.v.) olan diyalogları aktarılmaktadır. Müşrikler, Hz. Muhammed’e (s.a.v.) “Şâyet doğruysanız ne zaman gerçekleşecek şu tehdit?” diye sormuşlardır. Hz. Muhammed (s.a.v.) de her ümmetin bir ecel vakti olduğunu ve o vaktin ne erkene alınabileceğini ne de geç bir vakte ertelenebileceğini söylemiştir.²⁵⁰ Devamında ise Allah (c.c.) Hz. Muhammed’e (s.a.v.) şu cevabı vermesini emretmektedir:

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُهُ بَيَاتًا أَوْ نَهَارًا مَادَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ

“Şunu da söyle: ‘Ne dersiniz, ya O’nun azabı bir gece veya gündüz vakti üstünüze inerse!’ Mücrim olanların böyle âcilen olmasını istedikleri bunların hangisidir?”

Görülmektedir ki Yûnus sûresinin 50. âyetinde de “el-mücrimûn” kavramı geçmektedir. O müşrikler gelecek olan azabı o kadar hafife ve alaya almışlar ki Allah o azabın ne zaman gelmesini istedikleri sormaktadır. O mücrim olanlar muhakkak helak olacaklardır. Ancak buna inanmamış ve o azabı hafife almışlardır. Azap gelse onlar tövbe edip iman edecekler ve âhiretin hak olduğunu anlayacaklardır. Ancak iş işten geçmiş olacaktır. Burada geçen “mücrim” kelimesinin âyetlerin bağlamından ve Hz. Muhammed (s.a.v.) ile olan diyaloglarından dolayı “müşrik” ve “kâfir” kimseler olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) Allah’a (c.c.) ortak koşan muhatapları olduğu için “müşrik”, âhireti inkâr ettikleri için de “kâfir” anlamını vermek uygun görülmüştür.

Sonuç olarak Kur’ân-ı Kerîm’de “cürm” kelimesi suç, günah, “mücrim” kelimesi suçlu ve günahkâr anlamında kullanılmıştır. Her türlü suç, günah cürm; suçu, günahı işleyen kimse ise mücrimdir. Ancak Kur’ân-ı Kerîm’de mücrim kelimesi bütün âyetlerde kâfir, müşrik ve münafıklar ve onların işledikleri suç ve günahlar için kullanılmıştır. Bu itibarla Müslüman inkâr etmediği, küçümsemediği, hafife almadığı sürece imanı ile bağdaşmayan bir suç, günah işlese söz gelimi, yalan söylese ve gıybet etse günahkâr, isyankâr, fâsık ve zâlim olarak nitelenir ancak mücrim denmez. Mesela Kur’ân-ı Kerîm’de müminler ile alay eden, onları karalayan ve onlara kötü lakap takan müminler, fâsık ve zâlim olmakla nitelenmiş, ancak mücrim denmemiştir. Hadis-i şeriflerde de müminler için “mücrim” kelimesi kullanılmamıştır.²⁵¹ Dolayısıyla mücrim bireyin ön plana çıkan özelliği; Allah’a ısrarla ve inatla karşı gelmesi, âhiret günü, Allah’ın peygamberi, kitabı gibi dinin esaslarını inkâr etmesidir.

²⁵⁰ Yûnus sûresi, 17-50. âyetler.

²⁵¹ İsmail Karagöz, “Cürm ve Mücrim”, *Diyanet Aylık Dergi* 273 (Eylül 2013), 70-72.

2.2. Hadis Kaynaklarında Mücrim Kavramı

Müslümanlar için Kur'ân-ı Kerîm'den sonraki ikinci kaynak Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sözleri, fiilleri ve takrirleri olarak nitelendirilen hadislerdir. Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) gönderilmiş son ilahi kitaptır. Dolayısıyla onu en güzel ve layıkıyla yaşayabilen de Hz. Muhammed'dir (s.a.v.). Nitekim Hz. Aîşe de "Onun ahlakı Kur'ân idi."²⁵² diyerek bu durumu belirtmektedir. Bu sebeple incelenen "mücrim" kavramının hadis kitaplarında nasıl geçtiği ve hangi anlamlar yüklendiği araştırılmış ve incelenmiştir.

Hadis kitapları incelendiğinde, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) "mücrim" kavramına sözlerinde yer vermediği görülmüştür. Ancak türevlerinden olan "cürm" kavramı tek 1 tane hadiste yer almaktadır. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sözlerinde mücrim kavramının yer almamasının temel sebebi muhtemeldir ki Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından mücrim kavramına karşılık gelen müşrik²⁵³, kâfir²⁵⁴, fâcir²⁵⁵, müznib²⁵⁶ gibi farklı kavramların kullanılmış olmasıdır.

Öncelikle bu başlık altında Hz. Muhammed'in (s.a.v.) içerisinde mücrim kavramının türevlerinden olan "cürm" ifadesini yer aldığı ve birçok hadis kaynağında yer alan hadisi incelenmiştir:

إِنَّ أَكْبَرَ الْمُسْلِمِينَ فِي الْمُسْلِمِينَ جُرْمًا، مَنْ سَأَلَ عَنْ أَمْرٍ لَمْ يُحَرِّمْ فَحَرَّمَ عَلَى النَّاسِ، مِنْ
أَجْلِ مَسْأَلَتِهِ

"Müslümanların içerisinde en çok cürüm sahibi kimse, haram kılınmamış bir işe dair sorular sorarak o işin tüm insanlara haram kılınmasına sebep olan kişidir."²⁵⁷

Hadisin bir diğer varyantı ise şu şekildedir:

²⁵² Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi Ebû Davud es-Sicistani, *Sünenü Ebî Davud*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid (Beyrut : el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.), "Tatavvu", 26.

²⁵³ Ebû Abdullah el-Asbahi el-Himyeri Malik b. Enes İmam Mâlik, *el-Muvatta'*, thk. Muhammed Fuad Abdülbaki (Beyrut: Dâru İhyâ-i't-Turâsi'l-Arabî, 1985), "Cihad", 1313; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fazl ed-Dârimî, *Sünen-i Dârimî*, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî (Suûdi Arabistan: Dâru'l-Muğnî, 2000), "Cihat", 2475.

²⁵⁴ İmam Mâlik, "İstiska", 518.

²⁵⁵ İmam Mâlik, "Cenâiz", 651; Dârimî, "Rüya", 2209.

²⁵⁶ Dârimî, "Salât", 1525.

²⁵⁷ Ebû'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisaburi Müslim b. el-Haccac, *Sahih-i Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut : Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1956), "Fedâil", 46 (No. 132); Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail Buhari, *Sahihü'l-Buhari* (Katar : Vizaretü'l-Evkaf ve 'ş-Şuuni'l-İslamiyye, 2015), "İtisam bi'l-Kitabi ve's-Sünneti", 96 (No. 7289); Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyî' Muhammed Hakim Nisaburi, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, thk. Mustafa Abdülkadir Ata (Beyrut : Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), "Kitabü Ma'rifeti's-Sahabe", 6628; Ebu Davud, "Sünne", 39 (No: 4610).

إِنَّ أَكْبَرَ الْمُسْلِمِينَ فِي الْمُسْلِمِينَ جُزْمًا، مَنْ سَأَلَ عَنْ شَيْءٍ لَمْ يُحَرِّمْ عَلَى الْمُسْلِمِينَ، فَحَرَّمَ
عَلَيْهِمْ مِنْ أَجْلِ مَسْأَلَتِهِ

“Müslümanların içerisinde en çok cürüm sahibi kimse, haram kılınmamış bir şeye dair sorular sorarak o işin müslümanlara haram kılınmasına sebep olan kişidir.”²⁵⁸

Bu hadiste Hz. Muhammed’in (s.a.v.) “cürüm” kavramını “günah” olarak kullandığı anlaşılmaktadır. Ancak bu günahın Allah’a (c.c.) şirk koşmak veya Allah’ı (c.c.) inkâr etmek gibi büyük günahlardan değil de, yanlış bir davranıştan ötürü işlenen günahlardan olması ihtimal dahilindedir. Kadı İyaz (ö. 544/1149) hadisteki “cürüm” kelimesini müslümanlara meşakkat vermek diye tefsir etmekte ise de Nevevi (ö. 676/1277) bu görüşte değildir. Hatta bu yorumun bâtil olduğunu söylemekte, sonra sözüne şöyle devam etmektedir: “Doğrusu bu hadisin şerhinde hattabi ve tahrir sahibinin ve cumhur ulemanın söyledikleridir ki o da şudur: Burada cürümden murad suç ve günahdır. Bu hadis lüzumsuz yere ısrar göstererek sual soranlar hakkındadır. Bir zarureten dolayı, mesela bir şey vuku bulduğu için sual sormak günah değildir. Bu hususta muaheze yoktur. Hadis-i şerifte başkasına zarar verecek bir şey yapmanın günah olduğuna delil vardır.”²⁵⁹ Dolayısıyla bu hadiste “cürüm” kelimesi “günah” anlamını ifade etmektedir.

Hz. Muhammed’in sözlerinden sonra hadis kaynaklarında Kur’ân-ı Kerîm içerisinde mücrim kavramı geçen âyetlerin hangi anlamları ile kullanıldığı incelenmiştir. Yâsîn sûresi 59. âyetin bağlamı Abdullah b. Abbas tarafından sözü Hz. Muhammed’e (s.a.v.) isnad ederek şu şekilde aktarılmaktadır: Kıyamet günü insanların içerisinde ilk olarak çağırılacak kimseler, Hz. Nûh ve onun kavmidir. Sonra Allah (c.c.) onlara “Nûh’un davetine nasıl cevap verdiniz?” diye sormaktadır. Onlar ise “Bize bir davette ve nasihatte bulunmadı, bize tebliğ etmedi, iyiliği emredip kötülükten men etmedi.” cevabını vermektedirler. Hz. Nûh onlara der ki: “İlk nesillerden son nesillere kadar, milletten millete yayılana ve son peygamber Ahmed gelene kadar davet ettim. Aynı şekilde Ahmed de bu davetimi tasdik etti.” Bunun üzerine Allah (c.c.), meleklerine Ahmed’i ve ümmetini çağırmasını emreder. Hz. Muhammed (s.a.v.) ve ümmeti nurlarıyla beraber gelirler. Hz. Nûh, Hz. Muhammed’e (s.a.v.) ve ümmetine der ki: “Benim kavmime tebliğ ettiğimi ve

²⁵⁸ Müslim, "Fedâil", 43 (No. 133).

²⁵⁹ Hüseyin Kayapınar - Necati Yeniçel, *Sünen-i Ebû Dâvûd terceme ve şerhi* (İstanbul : Şamil Yayınevi, 2000), 15/367.

onlara nasihat etmeye çalıştığımı, onları ateşten kurtarmak için gizli ve açık mücadele ettiğimi, yalvarışımın onların kaçışını artırmaktan başka bir işe yaramadığını biliyor musunuz?” Hz. Muhammed (s.a.v.) ve ümmeti de şöyle cevap verir: “Bize öğütlediklerinle şahitlik ederiz ki, söylediğin her şeyde doğru söyleyenlerdensin.” Hz. Nûh’un kavmi der ki: “Bunu nereden öğrendin ey Ahmed? Biz ümmetlerin ilkiyiz, sen ve ümmetin ise ümmetlerin sonuncusunuz!” Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v.), Nûh sûresinin tamamını okur. Bitirince de Hz. Muhammed’in (s.a.v.) ümmeti derler ki: “Bunun gerçek bir olay olduğuna, Allah’tan (c.c.) başka ilah olmadığına ve Allah’ın (c.c.) aziz ve hikmet sahibi olduğuna şahitlik ederiz.” Bunun üzerine Allah (c.c.) şöyle buyurur:

اِمْتَاَزُوا الْيَوْمَ اَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ فَهُمْ اَوَّلُ مَنْ يَمْتَاَزُ فِي النَّارِ

“Ey Mücrimler! Siz ayrılın. Çünkü cehennem için ilk ayrılacak olanlar o mücrimlerdir.”²⁶⁰

Burada geçen “mücrim” kavramı ile Hz. Nûh’un kavmi kastedilmektedir. Rivâyete göre insanlar Hz. Nûh’a kadar tevhid inancıyla yaşamış, putperestlik ilk defa Hz. Nûh’un kavmiyle ortaya çıkmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’de, “Dediler ki: Tanrılarınızı bırakmayın, ilâhlarınız Ved, Süvâ‘, Yegûs, Yeûk ve Nesr’den vazgeçmeyin” meâlindeki âyette Nûh kavminin taptığı putlardan bahsedilmektedir.²⁶¹ Ayrıca Hz. Nûh’un kavmi Allah’ın (c.c.) peygamberini, âyetlerini de inkâr etmiş bir topluluktur. Bu sebeple buradaki “mücrim” kavramı hem “kâfir” hem de “müşrik” anlamını içerisinde barındırmaktadır.

Hadis kaynaklarında içerisinde “mücrim” kavramının yer aldığı bir diğer âyet ise Tâhâ sûresi 74. âyettir:

اِنَّهُ مِنْ يَاتِ رَبِّهٖ مُجْرِمًا، فَاِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيٰى

“Kim Rabbine mücrim haliyle varırsa, bilsin ki cehennem onu beklemektedir; orada ne ölür ne de yaşar!”²⁶²

Hz. Muhammed (s.a.v.) bu âyeti şu şekilde açıklamaktadır: “İnsanlar üzerinde dikenlerin ve kancaların bulunduğu cehennem köprüsünde toplanacaklar ve o köprüden geçecekler. Bazısı şimşek hızında geçecek, bazısı sıska bir at gibi geçecek, bazısı

²⁶⁰ Nisaburi, "Tevârîhu'l-Mutekaddimîn", 4012.

²⁶¹ Ömer Faruk Harman, “Nûh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/224-227.

²⁶² Tâhâ sûresi, 74. âyet.

koşacak, bazısı yürüyecek, bazısı da sürünecek. Kancalar müminleri tutmaya çalışacak ve yanlarındaki melekler de ‘Allah’ım! Koru, koru’ diyecekler. Kancalar mücrimleri tutacaklar ve melekler de ‘Onlar artık ne ölürlere ne de yaşarlar!’ diyecekler. Artık mücrimler, günahları ve azgınlıkları nedeniyle kor gibi yakılır. Müminler ise toplu bir halde cennetten bir nehrin yanına konulacaklar.”²⁶³ Burada Hz. Muhammed (s.a.v.) “mücrim” kişinin kim olduğu hususunda bir tanım ve özellik belirtmemektedir. Ancak Tâha sûresinin bağlamından dolayı “mücrim” kavramına “kâfir” anlamının verilmesi uygun görülmektedir.

Kamer sûresi 47-49. âyetler de *Sahihu İbn Hibban*’da yer almaktadır:

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعْرٍ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ

“Şu bir gerçek ki mücrim olanlar, doğru yoldan sapmış ve kendilerini yakmışlardır. O gün yüzüstü ateşe sürüklenirler: ‘Tadın bakalım cehennem dokunuşunu!’ Haberiniz olsun ki, biz her şeyi bir kadere göre yarattık.”²⁶⁴

Bu âyetler hakkında Ebu Hureyre (ö. 58/678) şöyle demiştir: “Kureyş müşrikleri Hz. Muhammed (s.a.v.) ile kader konusunda münakaşa ediyorlardı. Bunun üzerine bu âyet indi.”²⁶⁵ Bu açıklamadan da anlaşılacağı gibi Ebu Hureyre “mücrim” ile kastedilen kişilerin Mekke’li “müşrikler” olduğu görüşündedir.

Hadis kitaplarında mücrim ifadesi farklı kalıplarda sahabe sözlerinde de yer almaktadır. Hz. Ömer’in oğlu, en çok hadis rivayet eden, en çok fetva veren yedi sâhâbîden ve abâdileden biri olan İbn Ömer’in ²⁶⁶ (ö. 73/693) de bir sözünde “mücrim” kavramı geçmektedir. Ebu Bürde (ö. 104/722) babasından rivâyet ederek şöyle anlatmaktadır: İbn Ömer’in yanında ikinci namazımı kılıyordum. Onun, ben rûkuda iken şu duayı ettiğini duydum:

رَبِّ بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِلْمُجْرِمِينَ

²⁶³ Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb Nesai, *es-Sünenü'l kübra*, thk. Hasan Abdülmün‘ım Şelebî (Beyrût: Müessesetü’r-Risâle, 1421), "Tefsîr", 11264.

²⁶⁴ Kamer sûresi, 47-49. âyetler.

²⁶⁵ Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temîmî İbn Hibban, *Sahihu İbn Hibban*, thk. Şuayb el-Arnaut (Beyrut : Müessesetü’r-Risâle, 1993), "Tarih", 6139.

²⁶⁶ M. Yaşar Kandemir, “Abdullah b. Ömer b. Hattâb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/126-128.

“Rabbim! Bana ihsan ettiğin nimetlere karşı asla mücrimlerin yanında olmayacağım.” (Ben rûkudan doğrulunca ise “Kıldığım namazlarımın önceden işlediğim günahlara kefaret olmasını ümit ediyorum.” dedi.)²⁶⁷

İbn Ömer’in sözünde “mücrim” kavramının neye delalet ettiğine dair herhangi bir işaret yoktur. Ancak cümlesinin devamında “Kıldığım namazlarımın önceden işlediğim günahlara kefaret olmasını ümit ediyorum.” demesi “mücrim” kavramına “günahkar” anlamını yüklediğine dair bir işaret kabul edilebilir. Dolayısıyla günah ile kastedilen ufak zellelerdir.

Mücrim kavramının türevlerinden olan “cürm” ifadesi Hz. Ebu Bekir’in de bir sözünde yer almaktadır. Abdurrezzâk (ö. 211/826-27) İkrime'den (ö. 13/634) bildirmektedir: Hz. Muhammed (s.a.v.) “Cehennem ahalisinden azabı en hafif olan kişi bir ateş koruna basar ve sıcaklığından beyni bile kaynar.” buyurmuştur. Hz. Ebu Bekir şu şekilde bir soru yöneltmiştir:

وَمَا كَانَ جُزْمُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟

“Bu adamın cürmü neydi ki?”²⁶⁸

Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Bir sürüsü vardı ve başkalarının ekinlerinde yayar onlara zarar verirdi. Oysa Allah (c.c.) kişinin ekiniyle birlikte bir ok atım çevresini de başkasına haram kılmıştır. Onun için kişi dünyadayken malını haram kılmamaya, bunun sonucunda âhirette kendini helak etmemeye dikkat etmelidir.”²⁶⁹ Burada geçen “cürm” kelimesi ile kastedilen anlam “günah”tır. Çünkü Hz. Muhammed (s.a.v.) cürm sahibi kimsenin başkasının hakkına girerek onun malına zarar verdiğini söylemektedir. Bu sebeple de o kimse cürm sahibi ve mücrim kimselerden olmaktadır. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) Hz. Ebu Bekir’e verdiği cevaptan dolayı “cürm” kavramının “günah”, mücrim kimsenin de “günahkar” anlamını taşıdığı anlaşılmaktadır. Ancak bu günah Allah’a (c.c.) şirk koşmak, âhireti inkâr etmek gibi büyük günahlardan olmadığı görülmektedir.

²⁶⁷ Nisaburi, "Kitabü't-Tefsir", 3533.

²⁶⁸ Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî Abdurrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef fi'l-hadîs*, thk. Habiburrahman el-A'zamî (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1403), 28, (No: 18447) .

²⁶⁹ Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyuti, *ed-Dürrü'l-mensur fi't-tefsir bi'l-me'sur*, thk. Abdulmuhsin et-Türkî, çev. Hüseyin Yıldız (İstanbul : Ocak Yayıncılık, 2012), 10/331-332.

Bu iki sahabe sözü dışında Kur’ân-ı Kerîm’den sonra en güvenilir kitap kabul edilen *el-Câmi ‘u’s-sahîh* adlı eseriyle tanınmış büyük muhaddis olan Buhari²⁷⁰ eserlerinin başlıklarında “cürm” ifadesine yer vermiştir. Buhârî’nin *Sahih* adlı eserinde bir başlık “Antlaşma yapılmış bir zımmînin cürmü olmadan öldürülmesinin günahı” şeklindedir. Bu başlık altında Hz. Muhammed (s.a.v.) bu konumda olan bir zımmînin öldürülmesi durumunda, katilin cennetin kokusunu bile duyamayacağını haber vermektedir. “Cürm” kavramı başlıkta geçmesine rağmen Hz. Muhammed’in (s.a.v.) sözünde geçmemektedir.²⁷¹ Ancak Buhari’nin (ö. 256/870) burada “cürm” kavramı ile kastettiği gayri müslim olan bir kimsenin hata yapmasıdır. Bu kavram gayri müslim bir kimse için kullanıldığına göre kavrama “kâfir” ya da “müşrik” anlamını vermek yerinde olacaktır. Mücrim kavramının geçtiği bir diğer başlık ise “İmam için mücrimleri ve ma’siyet işleyenleri konuşmaktan, kendilerini ziyaret etmekten ve benzeri şeylerden men etmesi caiz olur mu?” şeklindedir.²⁷² Burada da başlıkta “mücrim” kavramı bulunmasına rağmen Hz. Muhammed’in (s.a.v.) sözünde bulunmamaktadır. Buhari mücrim kimseyi ma’siyet işleyen kimseler ile birlikte zikretmektedir. Ma’siyet işleyen kimsenin Allah’ın (c.c.) emir ve yasaklarına karşı gelen kimse olduğunu göz önünde bulundurulacak olursa mücrim kişi çok büyük günah işlemekte ya da Allah’a (c.c.) karşı gelecek davranışlarda bulunmaktadır. Bu sebeple Buhari burada geçen “mücrim” kavramına “çok büyük günah işleyen” anlamını vermiş olmaktadır.

Hadis kaynaklarında mücrim kavramı ile ilintili olan bir diğer ifade *جَزَاءٌ* ifadesidir.

Bu ifade ise Abdullah b. Abbas’ın (ö. 68/687-88) bir olay üzerine söylediği sözde yer almaktadır. O olay ise Abdullah b. Abbas tarafından şöyle anlatılmaktadır: Huneyn günü, Hz. Muhammed (s.a.v.) ganimetleri insanlara taksim etti. Akra b. Hâbis (ö. 33/653-54) ve Uyeyne’ye (ö. 30/650 [?]) 100 kadar deve verdi. Arap eşrafından bir grup insana da 100’er deve verdi. Bir adam bu taksim üzerine “Vallahi! Ben bu işte ne adalet görüyorum ne de Allah’ın (c.c.) rızasını görüyorum.” dedi. Ben de bunu Hz. Muhammed’e (s.a.v.) muhakkak bildireceğimi haber verdim. Ona geldim ve neler olduğunu anlattım. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) yüzü değişti ve bembeyaz oldu. Bana dedi ki: “Peki Allah (c.c.) ve Resülü adaletli olmazsa kim adaletli olacak? Allah (c.c.) Musa’ya rahmet etsin, bundan

²⁷⁰ Muhammed Mustafa el-A‘zamî, “Buhârî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/375-376.

²⁷¹ Buhari, “Cizye”, 58 (No. 3166).

²⁷² Buhari, “Ahkam”, (No. 93).

daha çok zarar gördü, ama yine de sabretti.” Abdullah yaşadığı bu olay üzerine içerisinde *جَرَمَ* kelimesinin de geçtiği şu cümleyi kurmuştur:

لَا جَرَمَ لَّا أَرْفَعُ إِلَيْهِ بَعْدَهَا حَدِيثًا

“Yemin ederim ki bundan sonra Hz. Muhammed’e asla söz getirmeyeceğim!”²⁷³

Burada *cerame* kelimesinin olumsuzluk edatıyla kullanıldığında “yemin etmek” anlamına geldiği görülmektedir. Bu anlam daha önce Arap lügatlerinde geçmekte idi. Bu kalıbın hadislerde de kullanıldığı görülmektedir.

Yemin anlamında kullanılan *جَرَمَ لَّا* ifadesi Ömer b. Abdülaziz’in (ö. 101/720) bir sözünde de geçmektedir. Bu sözün bağlamı şu şekilde aktarılabilir: Hz. Muhammed (s.a.v.) şu sözleri sarf etmiştir: “Benim havuzum Aden ile Eyle arası kadar uzundur. Sütten beyaz, baldan tatlı, yiyecek için olan tasları gökteki yıldızlar kadardır. Kim ondan bir yudum içerse, ondan sonra asla susamaz. O havuza ilk gelecekler; elbiseleri kirli, saçları darmadağınık, zengin kadınlarla nikah kıymayan ve evlenmelerine izin verilmeyen fakir muhacirlerdir.” Bu sözü duyan Ömer b. Abdülaziz ise sakalı ıslanana kadar ağladığı rivâyet edilmektedir. Ardından Ömer şu cümleyi kurmaktadır:

لَا جَرَمَ أَيْ لَا أَعْسِلُ ثَوْبِي الَّذِي عَلَى جَسَدِي حَتَّى يَتَسَخَّ، وَلَا أَذْهَنُ رَأْسِي حَتَّى يَشَعَثَ

“Lâ *cerame*! Vücûdum üstündeki elbiseyi yıkamayacağım ki iyice kirlensin ve başımı yağlamayacağım ki saçım dağılıp karışsın”²⁷⁴

Bu sözde de geçen “lâ *cerame*” ifadesi “muhakkak ki, ne olursa olsun, yemin ederim ki” anlamlarına gelmektedir. Abdullah b. Abbas’ın bir sözünde kullandığı gibi, *cerame* kelimesi olumsuzluk edatıyla kullanıldığında “yemin etmek” anlamına gelmektedir. Ayrıca içerisine te’kid anlamını da barındırmaktadır.

Sonuç olarak Hz. Muhammed’in (s.a.v.) sözlerinin ele alındığı hadis kaynaklarında “mücrim” kavramı ve türevleri birçok noktada nesep ya da isim olarak geçmektedir. Özellikle hadislerin tarîklerinde yer alan bu kavram bizim incelediğimiz açıdan bir önem arz etmemektedir. Ancak bunun dışında bazen Hz. Muhammed’in (s.a.v.) sözlerinde

²⁷³ Müslim, "Zekat", 46 (No. 140).

²⁷⁴ İbn Mace, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid Er-Rebei El-Kazvini, Sünenu İbn Mace, Thk. Halil Me'mun Şiha (Beyrut : Dârü'l-Ma'rife, 1996), "Zühd", 37 (No: 4303); Tirmizi, "Kıyametin Sıfatları", 35 (No. 2444).

bazen de onun yetiştirdiği sahabelerin sözlerinde bu kavram ve türevleri görölmektedir. Bu kavramların da günah, kâfir, ve yemin etmek anlamında kullanıldığı araştırmalar sonucu saptanmıştır. Dolayısıyla “mücrim” kavramının hadis kaynaklarında Arap lügatlerine ve Arap şiirlerine kıyasla anlam yelpazesinin daraldığı ve “parça”, “bir şeyin fazla olması”, “kesmek, koparmak”, “ses”, “renk”, “vücut” gibi anlamların artık kullanılmadığı tespit edilmiştir.

SONUÇ

Arap dilinde kullanılagelen kelimeler ve kavramlar Kur'ân-ı Kerîm'in nâzil olması ile birlikte kimi zaman başka bir anlama dönüşmüş kimi zaman anlam daralması ya da genişlemesi gerçekleşmiş kimi zaman da aynı anlamını korumuştur. Mücrim kavramı da bu değişimden payına düşeni almış ve Kur'ân'ın nüzûlu ile birlikte anlam daralmasına uğrayan kavramlar arasında yer almıştır.

Sonuç olarak nüzûl öncesi dönemde “parça, bir şeyin olması gerektiğinden fazla olması, kesmek, koparmak, çürük hurma, ses, renk, günah” olmak üzere çok geniş bir anlam yelpazasına sahip olan “mücrim” kavramı ve türevleri, Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hadisleri ile birlikte “günah” anlamı ile ön plana çıkmıştır. Özellikle Kur'ân-ı Kerîm'de mücrim kavramının “kâfir, münafık, müşrik” kimseler için kullanıldığı tespit edilmiştir. Mücrim kişinin özellikleri Kur'ân-ı Kerîm bağlamında şu şekilde sıralanabilir: Hakkın hakim, batılın geçersiz kılınışından hoşlanmayan; Allah hakkında yalan uydurduğu ve Allah'ın âyetlerini yalanladığı için günah yoluna sapmış; insanları doğru yoldan saptıran; suçluluğu kesinleştiği için âhirette günahı bile sorulmayacak olan ve günaha batıp kalmış oldukları için cehennem azabında devamlı kalacak olup azapları hafifletilmeyecek kimselerdir.

Allah (c.c.) insanları Kur'ân-ı Kerîm'de defalarca uyarmış, kendisine savaş açılmaması konusuna dikkat çekmiştir. Önceki milletlerin yaşadıkları olayları anlatması ve sonucunda başlarına neler geldiğini haber vermesi de bu yüzdendir. O sebeple “mücrim” kavramı sadece o dönemde yaşayan insanlara hasredilmemelidir. Günümüz olayları incelediğimizde şirkin ve inkârın o dönemden farklı şekillerde zuhur ettiği görülmektedir. Artık zihinsel anlamda Allah'ın (c.c.) dinine savaş açılmaktadır. Aslında böyle kimselerin durumu “mücrim” kimselerin durumu gibidir. Bu yüzden mücrim bireylerin sıfatları, davranışları âyetler ışığında iyice anlaşılmalı ve o davranışlar sergilenmekten kaçınılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abdürezzâk es-San‘ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi‘ es-San‘ânî el-Himyerî. *el-Musannef fi’l-hadîs*. thk. Habiburrahman el-A’zamî. Beyrut: el-Mektebetü’l-İslâmî, 2. bs., 1403.
- Aladağ, Mehmet Şirin. *Cahiliye ve İslam Dönemi Şiirinde İçerik*. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Thesis, 2014. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi).
- Alper, Hülya. “Münafik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 31. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Âmirî, Lebîd b. Rabîa. *Divanu Lebîd b. Rabîa el-Âmirî*. Beyrut: Darul Marife, 1425.
- Abdürrezzâk es-San‘ani, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmam. *Tefsiru Abdürrezzak*. thk. Mahmud Muhammed Abduh. Beyrut : Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1989.
- A‘zamî, Muhammed Mustafa. “Buhârî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 6. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Bayram, Enver. “Hz. İbrahim’in Ateşe Atılması ve Bu Hususta Ön Plana Çıkan İşarî Yorumlar”. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* VII/2 (2019), 61-77.
- Bayram, Enver. “Kur’ân’da Yahudilere Lanet Edilme Meselesi”. *Amasya İlahiyat Dergisi* 15 (2020).
- Begavî, Muhyissünne Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mes’ud. *Tefsirü’l-Begavî*. thk. Abdurrezzak el-Mehdi. 5 Cilt. Beyrut : Dâru İhyai’t-Turasi’l-Arab, 1420.
- Bekir, Topaloğlu. “Âhiret”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 1. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Berkûkî, Abdurrahman b. ‘Abdirrahman. *ez-Zehâir ve’l-‘abkariyyât*. 2 Cilt. Mısır: Mektebetü’sSekâfeti’d-Dîniyye, ts.
- Beyzâvî, Ebû Saîd Nasırüddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envarü’t-tenzil ve esrarü’t-te’vil*. thk. Muhammed Abdurrahmân el-Mar’aşlî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-‘Arabî, 1418.
- Beyzâvî, Nâsırüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envarü’t-tenzil ve esrarü’t-te’vil*. çev. Abdulvehhab Öztürk. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2011.
- Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail. *Sahihü’l-Buhari*. Katar : Vizaretü’l-Evkaf ve’s-Şuuni’l-İslamiyye, 2015.
- Bursevi, İsmail Hakkı. *Ruhu’l-Beyan Tefsiri*. çev. Osman Şen - Abdulkadir Dedeoğlu. İstanbul : Gül Kitap, 2016.
- Ceviz, Nurettin vd. *Yedi Askı: Arap Edebiyatınının Harikaları*. Ankara : Ankara Okulu, 2004.
- Çelem, Sema. *Tefsir Külliyatında Hz. Nuh Kıssasının Gelişimi*. Ankara Üniversitesi, Thesis, 2016. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi).
- Çelik, Ömer. *Hakk’ın Daveti Kur’ân-ı Kerîm -Meali ve Tefsiri-*. İstanbul : Erkam Yayınları, 2013.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fazl. *Sünen-i Dârimî*. thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî. 4 Cilt. Suûdi Arabistan: Dâru’l-Muğnî, 2000.
- Demirel, Cumhuri. “Kur’ân-ı Kerîm’de Peygamberlerin Putperestlikle Mücadele Metodu”. *Kırıkkale Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi (KİİFAD)* I/1 (2016), 9-24.
- Ebû Sülma, Züheyr b. *Divanu Züheyr b. Ebû Sülma*. thk. Hamdu Ahmed Tammas. Beyrut : Dâru’l-Ma’rife, 2005.

- Efendioğlu, Mehmet. “Muhadramûn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 30. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Emiroğlu, H. Tahsin. *Esbab-ı Nüzul: Kur’ân Ayetlerinin İniş Sebepleri ve Tefsirleri*. 16 Cilt. y.y., t.y.
- Endelüsi, Ebu Hayyan Esirüddin Muhammed b. Yusuf b. Ali el-Ceyyani el-Gırnati. *el-Bahru’l-muhît*. thk. Sıdkı Muhammed Cemil. 10 Cilt. Beyrut: Dârü’l-Fıkr, 1420.
- Endelüsi, Ebû Muhammed Abdülhak b Galib İbn Atıyye. *el-Muharrerü’l-veciz fı tefsiri’l-kitâbi’l-aziz*. thk. Abdüsselam Abduşşafi Muhammed. 6 Cilt. Beyrut : Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1993.
- Eren, Ali Cüneyt. “Arapça Alfabetik Sözlüklerin Tanıtımı”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* IX/1 (2009), 129-152.
- Ezheri, Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Herevi. *Tehzibü’l-luğa*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 2001.
- Fayda, Mustafa. “Bahîrâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 4. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Fayda, Mustafa. “Bedir Gazvesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 5. İstanbul: TDV Yayınları. Erişim 18 Ekim 2023.
- Fîrûzâbâdî, Ebü’t-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya’küb b. Muhammed. *Besâ’iru zevi’t-temyîz fı letâ’ifi’l-kitâbi’l-‘azîz*. thk. Muhammed Ali en-Neccâr. 6 Cilt. Kahire: El-Meclisü Lişüûni’l-İslamiyye, 1996.
- Gürkan, Salime Leyla. “Yahudi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 43. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Müslim b. Haccac, Ebü’l-Hüseyn el-Kuşeyri en-Nisaburi. *Sahih-i Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut : Dâru İhyai’t-Türâsi’l-Arabi, 1956.
- Halil b. Ahmed, Ebû Abdurrahman Halil b. Ahmed b. Amr Ferahidi. *Kitâbü’l-Ayn*. thk. Mehdi Mahzumi - İbrâhim Samerrai. 8 Cilt. Beyrut : Müessesetü’l-A’lemi li’l-Matbuat, 1988.
- Harman, Ömer Faruk. “Firavun”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 13. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Harman, Ömer Faruk. “Hûd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 18. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Harman, Ömer Faruk. “Lût”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 27. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Harman, Ömer Faruk. “Nûh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 33. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Hazin, Alaeddin Ali b. Muhammed b. İbrâhim el-Bağdadi. *Lübabü’t-te’vil fı meani’t-tenzil*. thk. Abdüsselam Muhammed Ali Şahin. 4 Cilt. Beyrut : Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1995.
- Hicazi, Muhammed Mahmûd. *et-Tefsirü’l-vazıh*. 3 Cilt. Beyrut: Dârü’l-Ceyli’l-Cedîd, 1991.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*. Tunus, 1984.
- İbn Cüzey, Ebü’l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbi. *et-Teshil li-ulumı’t-tenzil*. thk. Abdullah el-Hâlidî. 2 Cilt. Beyrut: Şeriketü Dari’l-Erkam b. Ebi’l-Erkam, 1416.
- İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî. *el-Cemhere fı’l-luğa*. thk. Remzî Münîr el-Ba’lebekkî. 3 Cilt. Beyrut : Dârü’l-İlm el Melâyîn, 1987.

- İbn Ebû Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*. thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib. 13 Cilt. B.y: el-Mektebetu'l-Asriyye, 3. basım., 1419.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî. *el-Faşl fi'l-milel ve'l-ehvâ' ve'n-nihal*. 5 Cilt. Kahire: Mektebetu Hanci, ts.
- İbn Hibban, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temîmî. *Sahihu İbn Hibban*. thk. Şuayb el-Arnaut. 18 Cilt. Beyrut : Müessesetü'r-Risâle, 1993.
- İbn Kesir, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*. thk. Muhammed Hüseyin Şemsuddin. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1419.
- İbnü'l-Cevzi, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed Bağdâdî. *Zadü'l-mesir fi ilmi't-tefsir*. thk. Abdurrezzak el-Mehdî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1422.
- İbnü'l-Esir, Ebü'l-Feth Ziyaeddin Nasrullah b. Muhammed b. Muhammed. *el-Meseli's-sair fi edebi'l-katib ve's-şair*. thk. Ahmed Muhammed el-Havfi - Bedevi Tabane. 4 Cilt. Kahire : Dâru Nehdati Mısır. Erişim 17 Eylül 2023.
- İmam Mâlik, Ebû Abdullah el-Asbahi el-Himyeri Malik b. Enes. *el-Muvatta'*. thk. Muhammed Fuad Abdulbaki. Beyrut: Dâru İhyâ-i't-Turâsi'l-Arabî, 1985.
- Kandemir, M. Yaşar. "Abdullah b. Ömer b. Hattâb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 1. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Karaarslan, Nasuhi Ünal. "Şair". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 38. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Karagöz, İsmail. "Cürm ve Mücrim". *Diyanet Aylık Dergi* 273 (Eylül 2013).
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'ân Yolu: Türkçe Meal ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara : Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Kayapınar, Hüseyin - Yeniel, Necati. *Sünen-i Ebû Dâvûd terceme ve şerhi*. 16 Cilt. İstanbul : Şamil Yayınevi, 2000.
- Kirmânî, Ebü'l-Kasım Tâcülkurrâ Burhânüddîn Mahmûd b. Hamza b. Nasr el-*Garâibü't-tefsir ve acâ'ibü't-te'vil*. 2 Cilt. Cidde: Dâru'l-kıble li's-sekâfeti'l-İslâmiyye, ts.
- Koçyiğit, Talat. *Kur'ân-ı Kerim Meal ve Tefsiri*. 6 Cilt. Ankara : Türkiye Diyanet Vakfı, 2016.
- Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr. *el-Cami' li-ahkami'l-Kur'ân*. thk. İbrahim Atfeş - Ahmed el-Berdûnî. 20 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısıyye, 1964.
- Macit, Yusuf. "Psiko-Sosyal Açından Karun Kıssası". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* XIII/3 (2013), 33-68.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Mâtürîdî Semerkandî. *Te'vilatu ehli's-sünne*. thk. Mecdi Baslûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1426.
- Maverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib. *en-Nüket ve'l-uyun tefsiri'l-Maverdî*. 6 Cilt. Beyrut : Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1992.
- Mevdudi, Seyyid Ebü'l-A'la. *Tefhimü'l-Kur'ân: Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri*. çev. Muhammed Han Kayani vd. 7 Cilt. İstanbul : İnsan Yayınları, 1986.
- Mukâtil b. Süleyman, Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleyman b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî. *Tefsîru Mukâtil*. thk. Abdullah Mahmud Şehhate. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâü't-Türâs, 1423.
- Nesai, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb. *es-Sünenü'l kübra*. thk. Hasan Abdülmün'im Şelebî. 12 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1421.

- Nisaburi, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyi' Muhammed Hakim. *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*. thk. Mustafa Abdülkadir Ata. 4 Cilt. Beyrut : Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Onbaşı, Ayben. *Kur'ân'da Mücrim Kavramı*. Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2023.
- Râzî, Ebu Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b Ömer b Hüseyin Fahreddin. *Mefatihü'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, 1420.
- Sâhib b. Abbâd, Ebü'l-Kâsım İsmâil b. Abbâd b. el-Abbâs et-Tâlekânî. *el-Muhît fi'l-luğa*. thk. Muhammed Hasan Âlü Yâsîn. (Beyrut: 'Âlemu'l-Kutub, 1975), 1975.
- Sa'lebi, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim Nisaburi. *el-Keşf ve'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân*. thk. Ebû Muhammed b. Âşûr. 10 Cilt. Beyrut: Daru İhyai t-türasi l-arabi, 2002.
- Sealibi, Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muhammed b. Mahluf el-Cezairi. *Tefsirü's-Sealibi*. thk. Adil Ahmed Abdülmevcud - Ali Muhammed Muavviz. 5 Cilt. Beyrut : Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1997.
- Sicistani, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi Ebû Davud. *Sünenu Ebî Davud*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. 4 Cilt. Beyrut : el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.
- Sinanoğlu, Mustafa. "Küfür". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 26. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Sinanoğlu, Mustafa. "Şirk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 39. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Süyûti, Ebû Abdullâh Celâlüddîn Muhammed b. Ahmed Mahallî - Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebû Bekr. *Tefsirü'l-Celâleyn*. Kahire: Dârü'l-Ĥadîs, ts.
- Süyûti, Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. *ed-Dürrü'l-mensur fi't-tefsir bi'l-me'sur*. çev. Hüseyin Yıldız. thk. Abdulmuhsin et-Türkî. İstanbul : Ocak Yayıncılık, 2012.
- Şevkani, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlani. *Fethü'l-kadir : el-câmi' beyne fenneyi'r-rivaye ve'd-diraye min ilmi't-tefsir*. Dımeşk: Dâr İbn Kesîr, 1. basım., 1414.
- Şeybânî, Ebû Amr İshâk b. Mirâr eş-. *Kitâbü'l-Cîm*. thk. İbrâhim el-Ebyârî. 3 Cilt. Kahire: el-Heyetül Âmme li Şüunil Metabi el-Emiriyye, 1394.
- Şimşek, M. Sait. *Kur'ân Kıssalarına Giriş*. Kitap Dünyası, 2021.
- Şirbini, Şemseddin Hatib Muhammed b. Ahmed Kahiri Şafii. *es-Siracü'l-münir*. 4 Cilt. Kahire : Dârü't-Tıbaa, 1285.
- Taberi, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid. *Câmiü'l-beyân an te'vili ayi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki. 24 Cilt. Riyad : Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2001.
- Tantavi, Muhammed. *et-Tefsirü'l-vasit li'l-Kur'âni'l-Kerim : Tefsiru suveri'l-Mü'minun, en-Nur, el-Furkan, eş-Şuara', en-Neml, el-Kasas*. 15 Cilt. Kahire : Dâru'n-Nahda, 1. baskı., 1998.
- Tetik, Naim. *Eski Arap Şiirinde Muhadram Şairler*. Atatürk Üniversitesi, Thesis, 1997. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi).
- Vahidi, Ebü'l-Hasan Ali b Ahmed b Muhammed en-Nisaburi. *el-Vasit fi tefsiri'l-Kur'âni'l-mecid*. thk. Adil Ahmed Abdülmevcud - Ali Muhammed Muavviz. 4 Cilt. Beyrut : Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Yasdıman, Necla. *Kur'ân Tahlili*. İzmir : Cemre Kitap Yayın Dağıtım, 2011.
- Yavuz, Yusuf Şevki - Çetin, Abdurrahman. "Âyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 4. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Yıldırım, Celal. *Asrın Kur'ân Tefsiri: Ilmin Işığında*. İzmir : Anadolu Yayınları, 1991.

- Zeccac, Ebû İshak İbrâhim b. es-Seri b. Sehl. *Meâni 'l-Kur'ân ve I'râbuhu*. thk. Abdülcelil Abduh Şelebi. 5 Cilt. Beyrut : Âlemü'l-Kütüb, 1988.
- Zemahşeri. *Keşşaf Tefsiri*. çev. Muhammed Coşkun vd. 6 Cilt. İstanbul : Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2016.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed. *El-Keşşaf an Hakaiki Gavamizi't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekavil fi Vucühi't-Te'vil*. thk. Adil Ahmed Abdülmevcud - Ali Muhammed Muavvaz. 4 Cilt. Riyad : Mektebetü'l-Ubeykan, 1998.